

TAMPEREEN YLIOPISTO
Johtamiskorkeakoulu

MAISTERIVAIHEEN OPISKELIJAVALINTA
KAUPPATIETEELLISEN ALAN YLIOPISTOKOULUTUKSESSA

Hallintotiede, korkeakoulu-
hallinto ja -johtaminen
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2011
Ohjaaja: Jussi Kivistö

Heidi Kauppinen

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Johtamiskorkeakoulu, hallintotiede, korkeakouluhallinto ja -johtaminen
Tekijä:	KAUPPINEN, HEIDI
Tutkielman nimi:	Maisterivaiheen opiskelijavalinta kauppatieteellisen alan yliopistokoulutuksessa
Pro gradu -tutkielma:	91 sivua, 1 liitesivu
Aika:	Elokuu 2011
Avainsanat:	liikkuvuus, maisterivaihe, opiskelijavalinta, policy, menettelytapa

Tutkielmassa tarkastellaan sitä miten maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytavat ovat muotoutuneet Suomessa kauppatieteellisen alan yliopistokoulutuksessa. Lisäksi havainnoidaan miten menettelytapoihin liittyvä prosessi koetaan pääaineissa vaikutusmahdollisuuksien ja hierarkkisten kysymysten näkökulmasta. Tutkimuskysymykseen liittyen tarkastellaan myös menettelytapojen ulkoisia vaikutuksia eli opiskelijoiden mahdollisuuksia liikkua korkeakoulusta toiseen. Neljä kuvitteellista hakijaprofiilia toimivatkin koko tutkielman punaisena lankana. Tutkielman tavoitteena oli lisätä yleisesti ymmärrystä ja herättää myös hakijat pohtimaan hakupäätöksen tekoa ja siihen liittyviä tekijöitä entistä tarkemmin.

Kyseessä oli kvalitatiivinen tutkimus, jonka tutkimusaineisto perustui viiteen yliopistotapaukseen (kauppatieteelliseen yksikköön), joissa haastateltiin yhteensä yhdeksää opintohallinto- tai pääainetason edustajaa. Aineisto analysoitiin teorialähtöisesti ja sitä käsiteltiin etupäässä teemoittelemalla. Teemat pohjautuivat menettelytapojen muotoutumisen prosessin viitekehukseen, joka koostuu menettelytapojen muotoutumisen vaiheista (ongelman havaitseminen ja määrittely, menettelytapojen muodostaminen, toteutus, arviointi), vertikaalisesta näkökulmasta, horisontaalisesta verkostonäkökulmasta sekä kontekstista.

Aineiston perusteella valintaperusteita oli muodostettu yhteistyössä, joskin yksittäisellä henkilöllä saattoi olla suurikin rooli. Menettelytavat olivat hioutuneet käytännön kokemusten myötä ja mahdollisuutta tehdä tarvittaessa muutoksia pidettiin erittäin tärkeänä. Käytännön toteutukseen liittyi vahvasti menettelytapojen tulkinta. Lisäksi runsas työmäärä, aikataulupaineet sekä rajalliset resurssit asettivat toteutukseen omat haasteensa. Erityisen ongelmalliseksi todettiin opiskelijoiden sitoutumattomuus opiskeluun ja hidas valmistuminen. Menettelytapoihin oltiin silti tyytyväisiä ja ne koettiin toimiviksi eli koettiin että saatiin hyviä hakijoita. Arviointi, kuten opintojen etenemisen systemaattinen seuranta, oli kuitenkin vähäistä. Aineistossa ilmeni jonkin verran kontrollia, mutta ei valtataisteluita. Pääaineetkaan eivät kokeneet prosessia ulkoapäin määritellyksi.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että toteutuksen rajoitteisiin ja systemaattiseen arviointiin tulisi kiinnittää jatkossa enemmän huomiota. Pohdittavaksi tulisi nostaa myös valintaperusteisiin jätetty tulkinnallisuus ja liikkumavara. Yliopiston kannalta liian yksityiskohtaiset määrittelyt eivät jäykistä sen toimintaa, mikä onkin tärkeää, sillä kaikkia mahdollisia tilanteita ei voida valintaperusteissa huomioida. Hakijalle tämä voi kuitenkin olla hankalaa muun muassa oikeudenmukaisen prosessin varmentamisen näkökulmasta. Tärkeä viesti hakijalle onkin suorittaa aiemmat opinnot mahdollisimman hyvin arvosanoin ja sisällöin. Erityisesti kannattaa ennen hakupäätöksen tekoa ottaa selvää eri yliopistojen käytänteistä ja tulkintatavoista sekä tiedostaa, että voi olla johonkin yliopistoon ja pääaineeseen hyvä hakija, vaikkei johonkin toiseen olisi.

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO – HAKIJAT PÄÄTÖKSENTEON EDESSÄ	1
2	TUTKIELMAN RAKENNE JA PERUSVALINNAT	2
2.1	TUTKIELMAN RAKENNE	2
2.2	TUTKIMUSKYSYMYS JA TUTKIELMAN TAVOITE	3
2.3	TUTKIELMAN RAJAUKSET JA ESIMERKKITAPAUSTEN HAKIJAPROFIILIT	6
3	TUTKIELMAN KÄSITTEET, KONTEKSTI JA AIEMPI TEHTY TUTKIMUS	8
3.1	KESKEISET KÄSITTEET	9
3.1.1	<i>Bolognan prosessi ja liikkuvuus</i>	9
3.1.2	<i>Maisterivaiheen opiskelijavalinta</i>	10
3.1.3	<i>Policy (toimintapolitiikka, menettelytapa) ja muut policy-käsitteet</i>	11
3.2	MAISTERIVAIHEEN OPISKELIJAVALINNAN TAUSTAT JA KONTEKSTI	13
3.2.1	<i>Eurooppalaiset taustat ja tavoitteet</i>	13
3.2.2	<i>Kansallinen politiikka, lait ja asetukset</i>	15
3.2.3	<i>Käytännön tulkinta kauppatieteellisellä alalla</i>	18
3.3	KATSAUS AIEMPAAN TEHTYYN TUTKIMUKSEEN	19
4	MENETTELYTAPOJEN MUOTOUTUMINEN	20
4.1	KÄYTETTÄVÄ VIITEKEHYS	20
4.2	LÄHESTYMISTAPA MENETTELYTAPOJEN MUOTOUTUMISEEN	22
4.3	MENETTELYTAPOJEN MUOTOUTUMISEN VAIHEET	24
4.3.1	<i>Ongelman havaitseminen ja määrittely</i>	28
4.3.2	<i>Menettelytapojen muodostaminen</i>	30
4.3.3	<i>Toteutus</i>	32
4.3.4	<i>Arviointi</i>	35
4.4	VERTIKAALINEN NÄKÖKULMA	37
4.5	HORISONTAALINEN VERKOSTONÄKÖKULMA	39
4.6	KONTEKSTIN MERKITYS	41
5	TUTKIMUSAINEISTO JA SEN ANALYSOINTI	42
5.1	TUTKIMUSKOHTEIDEN VALINTA JA TUTKIMUSAINEISTO	42
5.2	TUTKIMUSMENETELMÄ	44
5.3	HAASTATTELUN KULKU	47
5.4	AINEISTON KÄSITTELY JA TUTKIMUSETIIKKA	48
6	MAISTERIVAIHEEN OPISKELIJAVALINNAT KAUPPATIETEELLISELLÄ ALALLA	49
6.1	MAISTERIVAIHEEN OPISKELIJAVALINNAN ORGANISOINTI JA VALINTAPERUSTEET	50
6.2	MENETTELYTAPOJEN MUOTOUTUMISEN VAIHEET	52
6.2.1	<i>Ongelman havaitseminen ja määrittely</i>	53
6.2.2	<i>Menettelytapojen muodostaminen</i>	54
6.2.3	<i>Toteutus</i>	58
6.2.4	<i>Arviointi</i>	61
6.3	VERTIKAALINEN NÄKÖKULMA	66
6.4	HORISONTAALINEN VERKOSTONÄKÖKULMA	68
6.5	KONTEKSTIN MERKITYS	69
6.6	OPISKELIJAVALINNAN MENETTELYTAPOJEN VAIKUTUKSET HAKIJAN NÄKÖKULMASTA	71
6.6.1	<i>Hakumahdollisuudet</i>	72
6.6.2	<i>Valituksi tulon mahdollisuudet</i>	73
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	76
7.1	YHTEENVETO KESKEISISTÄ TULOISTA	77
7.2	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	80
7.3	TULOSTEN MERKITYS JA AIHEITA JATKOTUTKIMUKSEEN	83
8	LOPUKSI – OPISKELIJAVALINNAN JÄLKEEN	86
	LÄHTEET	87
	LIITE 1: HAASTATTELURUNKO	92

KUVIOT

KUVIO 1: MENETTELYTAPOJEN MUOTOUTUMINEN (KS. ENDERS, JELIAZKOVA & MAASSEN 2003, 8)	21
--	----

TAULUKOT

TAULUKKO 1: HAASTATELTUJEN TYÖKOKEMUS MAISTERIVAIHEEN OPISKELJAVALINTOIHIIN LIITTYEN	44
TAULUKKO 2: TÄYDENTÄVIEN OPINTOJEN MÄÄRÄ KAUPPATIETEELLISISSÄ YKSIKÖISSÄ	61
TAULUKKO 3: NÄKEMYKSET ESIMERKKIHAKIJOIDEN VALITUKSI TULON MAHDOLLISUUKSISTA	74

1 Johdanto – hakijat päätöksenteon edessä

Oli syksyinen ilta vuonna 2008. Parikymppiset ystävykset Mari, Miika, Rosa ja Anna olivat kokoontuneet pitkästä ajasta yhteen ja keskustelivat tulevaisuuden suunnitelmistaan. Lähinnä mielessä pyöri opiskelu. He kaikki olivat opiskelleet kauppatieteitä, mutta eri maissa, eri tasolla ja eri aineisiin keskittyen. Nyt opintoja pitäisi jatkaa, mutta kaikki tuntui jotenkin epävarmalta. Suurin piirtein oli tiedossa mikä kiinnostaisi, mutta olivatko haaveet sittenkään toteuttamiskelpoisia.

Aiemmin samana päivänä yliopistohallinnossa valintatehtävissä työskentelevä Annika julkaisi internetissä valintaperusteet kevään 2009 maisterivalintoja varten. Käytännössä periaatteet olivat samat kuin edellisvuonnakin, vain kiintiöitä ja joitakin pieniä yksityiskohtia oli tarkistettu. Äkkiä hän pysähtyi miettimään kuinka valintaperusteet olivat alun perin muotoutuneet.

Mari aloitti kauppatieteiden kandidaatin tutkintonsa Suomessa reilut kaksi vuotta sitten. Hän oli kuitenkin opiskellut tavallista nopeammin, kahdessa ja puolessa vuodessa. Hän oli äskettäin jättänyt kandidaatin tutkielmansa arvosteltavaksi markkinoinnin pääaineeseen ja oli saamassa todistuksensa loppuvuodesta. Opintoja olisi tietysti luontevaa jatkaa samassa yliopistossa, mutta paikkakunnan vaihdos tuntui kiehtovalta. Ehkä maisterin tutkinnon voisi tehdä jopa jostakin aivan muusta pääaineesta. Mari oli suorittanut laskentatoimesta sivuaineen ja opintojen jatkaminen laskentatoimen alueella olikin alkanut enenevässä määrin tuntua kiinnostavalta mahdollisuudelta.

Miika oli opiskellut kansainvälistä liiketoimintaa ja aikoi saada tradenomitutkintonsa valmiiksi keväällä. Isä ainakin olisi ylpeä, olihan Miika työskennellyt jo vuosia perheytyksessä kirjanpitoon liittyvissä tehtävissä – nyt poika saisi diplominkin seinälle. Laskentatoimesta Miika olikin ollut erityisen kiinnostunut. Koska tutkintoon ei sisältynyt kovin paljon laskentatoimen opintoja, hän oli käynyt myös avoimen yliopiston iltakursseilla hakemassa lisäoppia.

Rosa oli viettänyt suuren osan nuoruuttaan Saksassa äitinsä töiden takia. Lukion jälkeen hän jäi edelleen Saksaan päästyään ammattikorkeakouluun opiskelemaan kauppatieteitä. Rosa oli suuntautunut opinnoissaan laskentatoimeen ja rahoitukseen ja vaikutti siltä, että hän tulisi valmistumaan erinomaisin arvosanoin. Mieli teki nyt palata Suomeen, jossa korkeakoulutus oli kuulemma korkealaatuista. Lisäksi opiskelusta ei tarvinnut maksaa ja opintotukijärjestelmätkin olivat hyvät. Suomalaisia ystäviäkin olisi mahdollista tavata aiempaa useammin.

Anna oli parhaillaan viikon lomalla Suomessa. Hän aloitti laskentatoimeen ja rahoitukseen keskittyvät opintonsa Englannissa samaan aikaan kuin Mari Suomessa ja oli valmistumassa kandidaatiksi heinäkuussa 2009. Englantiin Anna ei aikonut jäädä, sillä maisterin tutkinnon suorittaminen Suomessa tuntui järkevältä vaihtoehdolta. Maisterina olisi Suomessa ilmeisesti helpompi työllistyäkin kuin kandidaattina, tai ainakin se vaikuttaisi uralla etenemiseen.

Ilta alkoi jo tummua, mutta ystävysten keskustelut edelleen jatkuivat. Ilmaan oli noussut monenlaisia käsityksiä siitä miten opintojaan voisi jatkaa ja milloin, mitähän pääaineita edes voi missäkin opiskella. Mari avasi kannettavan ja kirjautui internetiin, samoille sivuille, jotka Annika oli aiemmin päivällä päivittänyt. Vaihtoehtojen järjestelmällinen kartoitus oli alkamassa.

Annika silmäili sivuston vielä kerran läpi. Oikeastaan häntä vähän mietityttivät jotkin asiat. Niinkuin nyt sekin, että tradenomeille oli omat valintakiintiöt. Oli sitä jokunen hakijakin vuosien varrella ihmetelty. Annika tiesi kyllä, ettei kaikilla yliopistoilla ollut näin. Sitä hän ei tiennyt mistä periaatteet olivat kullakin yliopistolla alun perin lähtöisin tai miten ne olivat mahdollisesti matkan varrella muuttuneet. Annika otti mukinsa pöydältä ja toivoi törmäävänsä kahvilla kollegaansa. Hän varmaankin muistaisi jotain parin vuoden takaisista keskusteluista. Annika oli vakaasti päättänyt selvittää asiaa tarkemmin. Ehkä muilta yliopistoilta voisi myös oppia joitakin hyviä käytänteitä.

Esimerkit ovat kuvitteellisia, mutta yhtä hyvin ne voisivat olla totta. Yliopistoilla on erilaiset maisterivaiheen opiskelijavalinnan periaatteet ja joka vuosi usea nuori tekee hakupäätöksen. Marin, Miikan, Rosan, Annan ja Annikan tavoin on aika ottaa selville minkälaisista asioista on kysymys.

2 Tutkielman rakenne ja perusvalinnat

Tässä luvussa kerron ensin lyhyesti tutkielman etenemisestä esittelemällä tutkielman rakenteen. Sitten määrittelen mihin ja miksi etsin tutkielmassani vastausta. Lopuksi kuvaan millaisia rajauksia olen tutkielmassa tehnyt sekä millaisia tarkemmat hakijaprofiilit ja niihin liittyvät rajaukset ovat.

2.1 Tutkielman rakenne

Luvussa 2 kuvaan tutkielman aiheen valintaa ja sen suhdetta aiempaan tehtyyn tutkimukseen korkeakoulututkimuksen näkökulmasta. Samalla määrittelen tutkimuskysymyksen ja tutkielman tavoitteen. Sen jälkeen täsmennän sitä miten tutkielman aihealuetta on rajattava, jotta tutkimusasetelma on mielekäs. Esittelen myös johdannossa kuvattujen, läpi tutkielman esiintyvien,

esimerkkitapausten tarkemmat hakijaprofiilit, näiden hakijaprofiilien käyttötarkoituksen ja niihin liittyen tehdyt rajaukset. Tämän jälkeen lukija voi alkaa hahmottaa mistä tutkielmassa on kysymys.

Luvussa 3 määrittelen vuorostaan tutkielman aihealueen ja sen taustojen ymmärtämisen kannalta keskeiset käsitteet. Näiden pohjalta voidaan loogisesti liittää tutkittava ilmiö laajempaan kontekstiin eli käsitellä aiheeseen liittyviä kansainvälisiä ja kansallisia taustoja ja tavoitteita. Luvun lopuksi kartoitan menettelytapojen muotoutumiseen liittyvää policy-tutkimusta.

Luvussa 4 esittelen tutkielman teoreettisen viitekehyksen ja luku 5 koskee tutkimusaineistoon ja sen käsittelyyn sekä tutkimusmenetelmään liittyviä asioita. Luvussa 6 analysoin tuloksia suhteessa teoriaan ja tulkiten tuloksia soveltuvin osin. Luku 7 vastaa tiivistetysti tutkimuskysymykseen sisältäen muun muassa yhteenvedon keskeisistä tuloksista ja pohdintaa tehtävistä johtopäätöksistä. Tutkielma päättyy luvussa 8 johdannon vastinpariin, eräänlaiseen epilogiin.

2.2 Tutkimuskysymys ja tutkielman tavoite

Olen kiinnostunut siitä miten opiskelijavalintaa on toteutettu kaksiportaisessa tutkintorakenteessa suomalaisessa kontekstissa. Käytännössä tutkielman aiheena on opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutuminen (*policy process*) kauppatieteellisen alan yliopistokoulutuksessa pelkkään maisterivaiheen tutkintoon valittaessa. Alun perin kiinnostuin aiheesta seurattessani läheltä erään yliopiston opiskelijavalintaa ja potentiaalisten hakijoiden opiskelijavalintaan liittyviä selvittelyjä. Asia ei ole yksiselitteinen yliopiston eikä hakijan kannalta.

Tutkielmani sijoittuu korkeakoulutuksen alalle, jolla on tehty runsaastikin erilaista policy-tutkimusta. Laajat policy-aiheiset vertailututkimukset ovat kuitenkin harvinaisia (Gornitzka 1999, 5). McLendonin (2003, 58-59) mukaan myöskään korkeakoulujen hallintoon kohdistuvia valtion menettelytapojen muotoutumis- ja päätöksentekoprosesseja – miksi ja miten päädytään muuttamaan jotakin – ei ole juurikaan systemaattisesti tutkittu.

Menettelytapojen muotoutumisen eri vaiheisiin pureutuva yliopistotutkimus on myös vähäistä. Esimerkiksi Eisemonin ja Holm-Nielsenin (1995) artikkeli liittyy otsikkonsa mukaan menettelytapojen toteutukseen, mutta käytännössä käsittely on aihekohtaista, kuten rahoituksellisten muutosten analyysia. Menettelytapojen muotoutumisen prosessia ja sen osa-alueita käsittelevät

enemmän esimerkiksi Enders, Jeliaskova ja Maassen (2003), Gornitzka (1999) sekä Thomas (2001).

Opiskelijavalintaan jollakin tavalla liittyvää tutkimusta taas on tehty paljonkin. Tietääkseni sitä ei kuitenkaan ole aiemmin tutkittu menettelytapojen muotoutumisen näkökulmasta. Myös maisterivaiheen opiskelijavalintaan liittyvä tutkimus on vähäistä, jollei olematonta. Nimenomaan kauppatieteellisen alan opiskelijavalintaa on kuitenkin Suomessa analysoitu hiljattain (ks. Huttunen 2010). Kyseisessä tutkimuksessa tarkasteltiin kauppatieteellisen alan opiskelijavalinnan ja opintojen etenemisen välistä suhdetta sekä opintoihin sitoutumista. Tutkimuksessa keskityttiin kauppatieteellisen alan yhteisvalintaan¹, jossa hakijat suorittavat valintakokeen ja opiskelemaan valitut suorittavat ensin kauppatieteiden kandidaatin tutkinnon. Tutkimuksessa tarkasteltiin lyhyesti myös maisterivaiheen opiskelijavalintaa opintojen etenemisen näkökulmasta. Opintojen eteneminen ja opiskelijavalintojen kehittäminen ovatkin viime aikoina olleet vahvasti esillä muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriön² toimesta (ks. esim. OKM 2011b, OKM 2011c). Opiskelijavalintojen uudistaminen on kirjattu myös hallitusohjelmaan (Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 2011, 34).

Huttunen (2010, 218-219, 227) toteaa, että kauppatieteiden maisterin tutkintoon valitut opiskelevat hitaasti, mikä johtunee siitä, että monet ovat jo työelämässä. Jos valitulla on jo aiempi ylempi korkeakoulututkinto, hän opiskelee vielä hitaammin. Tämä johtunee siitä, että silloin ei ole niin suurta tarvetta saada tutkintoa nopeasti, tai ollenkaan, valmiiksi. Asenne opiskeluun voikin olla enemmän täydennyskoulutuslähtöinen kuin kokonaisen tutkinnon loppuun saattaminen. Tällaisia harrasteopiskelijoita voitaisiin Huttusen mukaan todennäköisesti vähentää, jos työelämässä tarvittavaa täydennyskoulutusta olisi saatavilla enemmän ja helpommin. Täydennyskoulutus-tyyppisen opiskelun ongelma on tiedossa laajemminkin. Muun muassa Lehikoinen opetus- ja kulttuuriministeriöstä on todennut, että *”Nyt moni jo ammatissa toimiva täydentää koulutustaan maksuttoman korkeakoulusysteemin kautta, eikä tutkinto ole missään vaiheessa edes tavoitteena”* (Heiskanen 2011).

Edellä mainituista syistä tutkielman aihe on tärkeä, ajankohtainen ja mielenkiintoinen sekä tutkimukselliselta että poliittiselta kannalta – ja nimenomaan maisterivaiheen opiskelijavalinnan

¹ Kauppatieteellisen alan yhteisvalinnassa oli vuonna 2011 mukana 7 yliopistoyksikköä (<http://www.kauppatieteet.fi>).

² Opetusministeriön nimi muutettiin opetus- ja kulttuuriministeriöksi 1.5.2010 (<http://www.minedu.fi>).

näkökulmasta. Koska tarkastelun lähtökohtana on menettelytapojen muotoutuminen, tutkimuskysymys tiivistyy muotoon: *Miten maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytavat ovat muotoutuneet?* Tutkielman viitekehykseen pohjautuen menettelytapojen muotoutumisen selvittäminen sisältää muun muassa sen tutkimista miten menettelytavat ovat muodostuneet, miten niitä käytännössä toteutetaan ja miten ne toimivat. Menettelytapojen toimivuuden osalta voidaan arvioida niiden onnistuneisuutta prosessin sisäisestä näkökulmasta sekä niiden vaikutuksia ulkoiselta kannalta.

Aineistoon kuuluu viisi kauppatieteellistä yksikköä, joissa haastattelin yhteensä 9 henkilöä. Tarkoituksena oli haastatella opintohallintoa sekä kaikista yksiköistä saman pääaineen edustajaa, mutta yhdestä yksiköstä ei ollut mahdollista haastatella pääainetasoa. Pääainetason haastattelujen tarkoituksena on tuoda lisäsyvyyttä ja ymmärrystä aiheeseen. Tavoitteena on myös havainnoida koetaanko pääaineissa prosessi liian ulkoapäin määritellyksi, ylhäältä johdetuksi tai vaikutusmahdollisuudet maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapoihin liian vähäisiksi. Näin voisi olettaa, sillä vaikka maisterivaiheen opiskelijavalinnan periaatteet eroavat kauppatieteellisten yksiköiden kesken, yksikön sisällä valintaperusteet ovat kuitenkin joko samat kaikkiin sen pääaineisiin tai sisältävät muuten kaikille pääaineille yhteisiä kriteereitä kuten hakijan tutkinnolle asetettavia ehtoja.

Tällaisen sisäisen prosessitarkastelun lisäksi olen kiinnostunut myös menettelytapojen ulkoisista vaikutuksista eli opiskelijoiden mahdollisuuksista liikkua kandidaatin ja maisterin tutkintojen välillä korkeakoulusta toiseen. Koska kauppatieteellisillä yksiköillä on ainakin jossakin määrin erilaisia tapoja toteuttaa maisterivaiheen opiskelijavalintaa, voisi olettaa sen vaikuttavan opiskelijoiden tosiasiallisiin liikkuvuusmahdollisuuksiin. Siksi tutkielmassa pyritään kuvaamaan esimerkinomaisesti sitä millaisia vaikutuksia maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytavoilla on hakijoille. Käytännössä hahmottelen neljä hakijaprofiilia, jotka toimivat tutkielman punaisena lankana. Hakijat ovat kuvitteellisia esimerkkitapauksia eikä tutkielmaa varten ole haastateltu hakijoita.

Tutkielmassa pyritään kuvaamaan ja selittämään ilmiötä – maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumista. Tutkielman tavoitteena onkin muodostaa kokonaiskuva siitä miten menettelytavat ovat muotoutuneet, miten ne toimivat ja mitä se käytännössä tarkoittaa. Tutkielman kansallinen konteksti tekee aiheesta ajankohtaisen ja mahdollistaa sen syvemmän

käsittelyn. Toiveena on lisätä erityisesti hallinnollisten ja poliittisten päättäjien sekä toimijoiden tietoisuutta ja ymmärrystä kansallisen tason nykytilanteesta. Pääaineiden osalta on mielenkiintoista havainnoida erityisesti sitä miten menettelytapoihin liittyvä prosessi koetaan vaikutusmahdollisuuksien ja hierarkkisten kysymysten kannalta. Lisäksi olisi hyvä, että myös hakijat heräisivät pohtimaan hakupäätöksen tekoaan entistä tarkemmin – tai ainakin hahmottamaan päätöksentekoaan ja sen seurauksia uudelta näkökulmasta.

2.3 Tutkielman rajaukset ja esimerkkitapausten hakijaprofiilit

Tutkielman tarkastelun kohteena on alemman korkeakoulututkinnon (kandidaatti tai vastaava) suorittamisen jälkeen ylempään korkeakoulututkintoon (maisteri) hakeutuminen kaksiportaisessa tutkintojärjestelmässä. Koska suomalainen konteksti on jo riittävän laaja ja monisyinen asian käsittelyyn, rajaan tarkastelun suomalaisten yliopistojen opiskelijavalintoihin. Näin aihetta on myös mahdollista ymmärtää syvällisemmin. Opiskelijavalintaa on lisäksi järkevä tutkia yhtä alaa tarkastellen. Valitsen tarkastelun kohteeksi kauppatieteellisen alan, koska se on koulutusalan erittäin suosittu ja erityisesti sen maisterivaiheen valinnalle ennustettiin aikoinaan kaksiportaisuuden myötä yhä kasvavaa kysyntää (ks. esim. Haatainen 2004, 7). Lisäksi kauppatieteellinen ala on nimenomaan maisterivaiheen valinnan osalta realistinen tutkimuskohde, koska alalla on riittävästi tarjontaa eli tutkittavia kohteita ja koska maisterivaiheen tutkinto on selkeästi eroteltavissa omaksi kokonaisuudekseen. Tunnen kauppatieteet myös oman kokemukseni kautta parhaiten. Rajaan tarkastelun siis Suomeen, kauppatieteelliseen yliopistokoulutukseen ja maisterivaiheen opiskelijavalintaan.

Tutkielmaa varten on syksyllä 2009 tehty viidessä yliopistossa yhteensä yhdeksän haastattelua. Näiden lisäksi tutkielmassa esiintyy neljä kuvitteellista hakijaprofiilia, joihin liittyen haastateltavilta kysyttiin myös muutama kysymys. Hakijaprofiilit esitettiin haastateltaville liitteen 1 mukaisina ja tutkielmassa esiintyvät hakijaprofiileihin liittyvät pienet kehystarinat on muodostettu tämän liitteen karkeiden kuvausten pohjalta. Tutkielmassa on käytetty hakijaprofiileja, koska ne liittyvät olennaisella tavalla tutkimuskysymykseen vastaamiseen menettelytapojen muotoutumisen arvioinnin ja vaikutusten osalta. Lisäksi niiden avulla voi olla mahdollista selvittää sellaisia tutkielman aiheeseen liittyviä piileviä asioita, jotka eivät välttämättä tulisi esille pelkästään tavallisilla haastattelukysymyksillä.

Hakijaprofiilien tutkintotausta on rajattu kauppatieteelliseen koulutukseen, joka on saatu joko Suomessa tai ulkomailla ja joko yliopistotasolla tai ammattikorkeakoulutasolla. Huomioin siis hakijaprofiileissa vain kauppatieteellisellä tutkinnolla hakemisen, en tieteenalan vaihdosta. Poikkitieteellisyys olisi ollut myös yksi hedelmällinen tutkimusnäkökulma, mutta se olisi nostanut arvioinnin monimutkaisuusastetta ja vaikeuttanut päätelmien tekoa. Hakijaprofiilien riittävän yhteneväisyyden vuoksi kaikkien hakijoiden äidinkieli on suomi. Rajaan näin samalla pois ulkomaiset hakijat ja joskus ongelmalliset kielitaitokysymykset. Kaikki hakijat ovat hakemassa maisterivaiheeseen alemmalla korkeakoulututkinnolla. Tutkielman tarkastelun ulkopuolelle jää siis tässä kohdin myös ylemmän tutkinnon suorittaneiden hakeutuminen suorittamaan uutta ylempää tutkintoa, joskin varsinaisen haastattelun osiossa ylempällä tutkinnolla hakeminen voikin nousta esille.

Hakijoita erottelevia tekijöitä ovat lähinnä tutkinnon suoritusmaa, suoritettun tutkinnon taso, haettavassa pääaineessa suoritettujen opintojen määrä sekä aiemmat arvosanat. Hakijoiden tutkinnot ovat suomalainen yliopistotutkinto ja ammattikorkeakoulututkinto sekä ulkomainen yliopistotutkinto ja ammattikorkeakoulututkinto. Arvosanat ovat joko hyviä tai erinomaisia. Hakijaprofiilit, perustelut juuri tämänkaltaisiin profiilivalintoihin sekä niihin liittyvät kiinnostavat kysymykset ovat tarkalleen ottaen seuraavat:

Mari on suorittanut Suomessa suomeksi kauppatieteiden kandidaatin tutkinnon. Hänen pääaineenaan on markkinointi ja 25 opintopisteen laajuisena sivuaineena laskentatoimi. Hänen arvosanansa ovat erinomaiset. Suomalaiset kauppatieteiden kandidaatit ovat yleensä helppoja hakijoita maisteritason valinnassa kauppatieteiden maisterin tutkintoa suorittamaan, koska kauppatieteiden kandidaatin tutkinto on selkeästi rinnastettavissa oman yliopiston vastaavaan tutkintoon. Marin tapauksessa aiempi pääaine ei kuitenkaan vastaa haettavaa pääainetta, koska sellainen hakijatausta olisi mielestäni liian itsestäänselvyys. Mari on kuitenkin suorittanut sivuaineen laskentatoimesta eli jonkin verran soveltuvia opintoja löytyy. Kompensoivatko erinomaiset arvosanat aiempien soveltuvien opintojen määrää? Onko tällainen kauppatieteiden kandidaatti edelleen haluttu hakija?

Miika on suorittanut Suomessa englanniksi tradenomin ammattikorkeakoulututkinnon kansainvälisestä liiketoiminnasta. Tutkinto on sisältänyt 20 opintopistettä laskentatoimen opintoja ja lisäksi Miika on suorittanut avoimessa yliopistossa 20 opintopistettä laskentatoimea. Arvosanat

ovat hyvät ja hänellä on laskennan alan työkokemusta perheyrityksestä. Tradenomin tutkinnon keskittymisalueeksi valitsin kansainvälisen liiketoiminnan, koska se on yksi melko yleinen tradenomin tutkinnon keskittymisalue. Lisäksi se on niin sanottu yleistutkinto eli siinä opiskellaan monia aineita vähän, muttei keskitytä mihinkään erityisen paljon. Tämä voi olla haastava opintotausta, kun kyseessä on kumuloituva yliopistotutkinto ja ehkäpä vielä erityisen kumuloituva pääaine. Laskentatoimen opintoja kertyy kuitenkin yhteensä 40 opintopistettä. Auttavatko yliopisto-opinnot ja työkokemus?

Rosa on suorittanut Saksassa englanniksi ammattikorkeakoulututkinnon laskentatoimen ja rahoituksen alalta, tehden niissä yhteensä noin 80 opintopistettä. Arvosanat ovat erinomaiset. Valitsin tutkinnon suoritusmaaksi Saksan, jossa ammattikorkeakoulututkinnot ovat yleisiä ja rakenteeltaan järjestelmällisiä. Rosalla on alan opintoja runsaasti ja lisäksi erinomaisin arvosanoin, mutta auttaako se, kun kyseessä on ulkomainen ammattikorkeakoulututkinto. Hyväksytäänkö Rosa hakijaksi?

Anna on suorittanut Englannissa englanniksi kauppatieteellisen yliopistotutkinnon, joka sisältää kaksi 15 opintopisteen laajuista kurssia laskentatoimesta ja kaksi 15 opintopisteen laajuista kurssia rahoituksesta. Arvosanat ovat hyvät. Jos laskentatoimen ja rahoituksen opinnot lasketaan yhteen, niistä tulee yhteensä 60 opintopistettä. Jos molempia aineita ei voida huomioida arvioinnissa, soveltuvia opintoja on vain 30 opintopistettä, mikä on kuitenkin enemmän kuin Marilla. Annan tutkinnon suoritusmaaksi valitsin Englannin, koska se on eurooppalainen maa ja siellä on melko selkeä tutkintojärjestelmä. Lisäksi se on aika yleinen hakijan tutkinnon suoritusmaa. Verrattuna Rosaan, Annalla on vain hyvät arvosanat, mutta hän on suorittanut yliopistotasaisen tutkinnon. Miten Anna pärjäisi opiskelijavalinnassa?

3 Tutkielman käsitteet, konteksti ja aiempi tehty tutkimus

Tässä luvussa esittelen ensin keskeisimmät käsitteet tutkielman aihealueen ja sen taustojen ymmärtämiseksi. Sitten kuvaan tutkielman aihetta tarkemmin kontekstilähtöisesti eli kerron millaisia eurooppalaisia ja kansallisia taustoja ja tavoitteita siihen liittyy. Lopuksi käyn läpi aiempaa menettelytapojen muotoutumiseen liittyvää policy-tutkimusta.

3.1 Keskeiset käsitteet

3.1.1 Bolognan prosessi ja liikkuvuus

Bolognan prosessi juontaa juurensa vuoteen 1998, kun neljän maan korkeakoulutuksesta vastaavat opetusministerit hahmottelivat eurooppalaisten korkeakoulututkintojärjestelmien yhtenäistämistä. Asiaa vietiin eteenpäin seuraavaksi vuodeksi ja kesäkuussa 1999 jopa 29 Euroopan maan opetusministerit allekirjoittivat niin sanotun Bolognan julistuksen. Julistuksessa oli kysymys tavoitteesta vahvistaa Euroopan asemaa ja parantaa eurooppalaisen korkeakoulutuksen kilpailukykyä luomalla yhteinen eurooppalainen korkeakoulutusalue (EHEA) vuoteen 2010 mennessä. Julistuksessa nostettiin esille seuraavanlaisia tavoitteita, joihin sitoutumalla edellä mainittu päämäärä voitaisiin saavuttaa: kansainvälisesti ymmärrettävät ja vertailtavat tutkintotodistukset, kahden syklin mallin pohjalle kehitettävät tutkintorakenteet sekä vertailtavat opintojen ja tutkintojen mitoitusjärjestelmät; liikkuvuuden edistäminen ja sen esteiden poistaminen; sekä yhteistyön lisääminen ja verkostoituminen muun muassa laadunarviointiin liittyen. (OKM 2011a) Yhtenä Bolognan julistuksen tavoitteista oli siis edistää vapaata liikkuvuutta. Tällöin tarkasteltavaksi tulevat kysymykset siitä mitä liikkuvuudella tarkoitetaan ja millaisia esteitä siihen liittyy.

Liikkuvuudesta puhuttaessa tarkoitetaan opiskelijaliikkuvuutta tai henkilökunnan liikkuvuutta (ks. OKM 2011a). Opiskelijaliikkuvuudessa otetaan tavallisesti esille erityiset vaihto-ohjelmat kuten ERASMUS tai SOCRATES (ks. Van Damme 2001, 418). Lyhytaikaisen opiskelijavaihdon lisäksi kyse voi kuitenkin olla myös hakeutumisesta ulkomaille suorittamaan kokonaista ensimmäisen vaiheen eli kandidaatin tutkintoa tai hakeutumisesta maisteri- tai jatkotutkintoon eri yliopistoon kuin missä suoritti aiemman tutkinnon. Westerheijden, Cremonini, Kolster, Kottmann, Redder, Soo, Vossensteyn ja de Weert (2008, 64) käyttävät edellä mainituista opiskelijaliikkuvuuden muodoista termejä opintopisteliikkuvuus (credit mobility) ja tutkintoliikkuvuus (degree mobility), Wuttig (2008, 9) taas viittaa niihin termeillä horisontaalinen liikkuvuus ja vertikaalinen liikkuvuus. Wuttigin (2008, 11) mukaan Bolognan prosessin yhteydessä on keskitytty vain fyysisen ja maantieteellisen liikkuvuuden, eikä esimerkiksi virtuaalisen liikkuvuuden, tarkasteluun.

Liikkuvuuden esteitä käsitellään etupäässä kansainvälisessä materiaalissa, jolloin tyypillisesti tuodaan esille kansainvälisen liikkuvuuden esteitä. Tällaisia esteitä ovat esimerkiksi rahoitukselliset ongelmat, viisumin tai oleskeluluvan saamiseen liittyvät hankaluudet, aiempien opintojen tai

tutkinnon tunnustaminen, ja liiallinen byrokratia (Labi 2007, A36; Tremblay 2001, 115; Van Damme 2001, 421, 429-430, 432-436). Omaehtoista kansainvälistä opiskelijaliikkuvuutta voivat lisäksi rajoittaa (tai edistää) kansallisesti eroavat sisäänpääsyvaatimukset ja opiskelijavalintakriteerit, kieli- ja kulttuurierot, korkeakoulun laatuun ja vetovoimaan liittyvät tekijät, hinta, kurssitarjonta ja tutkintovaatimukset sekä niiden läpinäkyvyys ja joustavuus, tai työskentelymahdollisuudet (Gordon & Jallade 1996, 150; ks. myös Tremblay 2001, 110). Tremblay (2001, 110-112) huomauttaa vielä, että sanana negatiivisen sävyn saama kieliero voi toimia myös houkuttelevana tekijänä, jos opiskelija haluaa vaikkapa vahvistaa työelämässä vahvuudeksi katsomansa kielen osaamista.

Bolognan prosessi liittyy tähän tutkielmaan maisterivaiheen opiskelijavalintaa taustoittavana kansainvälisenä kontekstina. Tarkasteltavaksi nousee erityisesti sen tavoite edistää liikkuvuutta ja poistaa sen esteitä. Tutkielmani varsinainen konteksti on kuitenkin kansallinen. Lisäksi se rajoittuu tiettyyn alaan ja lähinnä vain suomalaisiin hakijoihin. Liikkuvuuden lajina on opiskelijaliikkuvuus ja siinä hakeutuminen kandidaatin tutkinnon jälkeen maisterin tutkintoa suorittamaan. Tällaisessa kansallisessa kontekstissa liikkuvuutta rajoittavat tekijät eivät välttämättä ole niin suuria, koska esimerkiksi kieli- ja kulttuurierot tai viisumiongelmät eivät ole esteinä. Sen sijaan edellä kuvatuista liikkuvuuden esteistä esimerkiksi erilaiset sisäänpääsyvaatimukset ja opiskelijavalintakriteerit sekä niiden läpinäkyvyys ja joustavuus voisivat koskettaa kansallisessa kontekstissa tapahtuvaa liikkuvuutta.

3.1.2 Maisterivaiheen opiskelijavalinta

Suomessa yliopiston perustutkintoa suorittamaan voi saada kolmenlaisia opinto-oikeuksia. Ensinnäkin voi saada opinto-oikeuden pelkästään kandidaatin tutkintoon (alempi korkeakoulututkinto), jolloin opiskelijan on valmistuttuaan haettava suorittamaan maisterin tutkintoa, mikäli haluaa jatkaa ylempään korkeakoulututkintoon. Tämä on kuitenkin hyvin harvinaista. Toisekseen voi saada samalla kertaa opinto-oikeuden sekä kandidaatin että maisterin tutkintoon. Tämä on perinteisin opinto-oikeusmalli. Kolmas mahdollisuus on saada opinto-oikeus pelkkään maisterin tutkintoon ilman oikeutta suorittaa kandidaatin tutkintoa. (ks. yliopistolaki 558/2009, 36 § 1. mom.) Kauppätieteellisellä alalla eräs merkittävä väylä samalla kertaa sekä kandidaatin että maisterin tutkinnon opinto-oikeuden saamisessa on kauppätieteellisen alan yhteisvalinta, joka esiteltiin tutkielman luvussa 2.2.

Erillisvalinta-termi on yläkäsite, joka sisältää yliopistoittain vaihtelevia opiskelijavalintaväyliä (ks. Koulutusnetti 2011). Opetushallituksen lisäksi myös useat yliopistot käyttävät tätä yläkäsitettä. Erillisvalinnan alle sijoittuu myös pelkästään ylempään korkeakoulututkintoon johtava opiskelijavalinta, josta yliopistot käyttävät hieman erilaisia nimityksiä kuten opiskelijavalinta maisteriohjelmaan, maisteritason erillisvalinta, maisteritason erillinen opiskelijavalinta, maisteritason valinta, maisteriväylän valinta, maisterivalinta tai yliopistotutkinnon suorittaneiden valinta³. Lisäksi opetushallituksen ylläpitämässä Koulutusnetissä käytetään nimitystä maisteriohjelma- tai maisterivalinta.

Bolognan prosessin myötä myös suomalaiset korkeakoulututkinnot kuvattiin erityisessä korkeakoulututkintojen viitekehyksessä, jonka mukaan tutkinnot luokiteltiin kolmeen sykliin. Viitekehyksen mukaan ammattikorkeakoulututkinto ja alempi korkeakoulututkinto eli kandidaatin tutkinto ovat ensimmäisen syklin tutkintoja. Toisen syklin tutkintoja ovat ylempi ammattikorkeakoulututkinto ja ylempi korkeakoulututkinto eli maisterin tutkinto. Jatkotutkinnot eli lisensiaatin ja tohtorin tutkinto kuuluvat kolmannen syklin tutkintoihin. (OKM 2005) Näin ollen pelkästään ylempään korkeakoulututkintoon johtavasta opiskelijavalinnasta voitaisiin käyttää nimitystä valinta toisen syklin tutkintoon. Syklin voi myös suomentaa vaiheeksi eli toisen vaiheen opiskelijavalinnaksi. Tällaiset käsitteet eivät kuitenkaan ole yliopistojen käytännön kielessä yleistyneet.

Edellä kuvattujen yliopistojen opiskelijavalintakäsitteiden ja kansallisen korkeakoulututkintojen viitekehyksen pohjalta käytän tässä tutkielmassa pelkästään ylempään korkeakoulututkintoon johtavasta opiskelijavalinnasta termiä maisterivaiheen opiskelijavalinta.

3.1.3 Policy (toimintapolitiikka, menettelytapa) ja muut policy-käsitteet

Tutkielmaani liittyy paljon erilaisia policy-alkuisia termejä. *Policy* ei ole yksinkertainen käsite ja sitä on määritelty monin, jopa toisistaan vastakkaisin, tavoin (Ham & Hill 1993, 11; Heclon 1972, 84; Hill 2009, 15; Manheim & Rich 1986, 324-325). Esimerkiksi Heclon (1972, 85) mukaan kyseessä on ennemmin toiminta- tai menettelytapa, tai toimimatta jättäminen, kuin mikään erityinen päätös tai toiminta. Easton (1953, 130) taas kuvaa *policy*a nimenomaan päätösten ja toiminnan verkoksi (Ham & Hill 1993, 11). Gornitzka (1999, 14) määrittelee *policy*a yksityiskohtaisemmin, sillä hänen mielestään se on julkinen ilmaus tavoitteesta sekä keinoista saavuttaa kyseinen tavoite.

³ esimerkit suomalaisten yliopistojen kauppatieteellisten yksiköiden suomenkielisiltä internetsivuilta helmikuussa 2011

Harisalon, Aarrevaaran, Stenvallin ja Virtasen (2007, 9, 12, 24-25, 27) mukaan Suomessa ei ole tarkasteltu julkista toimintaa (*public policy*) teoreettisesti kovinkaan paljon, vaikka sen analyysillä on muutoin vahvat perinteet. He huomauttavat myös, että suomen kieleen ei ole vakiintunut edellä mainitusta termistä mitään yleisesti hyväksyttyä käännettä. Itse he käyttävät lähinnä käännettä julkinen politiikka ja liittävät siihen kaksi prosessia: politiikka-analyysi (*policy analysis*) ja politiikkaprosessi (*policy process*). Näistä ja policy-termin suomentamisesta tarkemmin seuraavassa.

Sen lisäksi että policy on terminä monisyinen, sen suomentaminen suoraan politiikaksi on suhteellisen kankeaa eikä edes sovellu kaikkien asioiden tarkasteluun. Joskus sitä ei ole suomennettukaan ollenkaan vaan puhutaan esimerkiksi policy-tutkimuksesta. Tutkielman aihepiiriä ajatellen myös toimintapolitiikka-käännös (ks. Häikiö 2005, 15) tuntuu liian mahtipontiselta. Eräs mielestäni kuvaava käänne mahdollisuus on menettelytapa, joka on myös linjassa Heclon (1972, 85) policy-määritelmän kanssa. Terminä se on melko arkinen, mutta sopii tutkielman aiheeseen ja käytännönläheisyyteen. Se on myös merkitykseltään riittävän väljä termi ja antaa liikkumavaraa asian käsittelyssä ja kuvaamisessa. Koska policy ei ole käsitteenä vakiintunut, käytän siitä tutkielmassa edellä kuvatuista syistä etupäässä menettelytapa-termiä. Alkuperäislähteen luonteeseen liittyen käytän kuitenkin teoreettisemmissa osuuksissa myös toimintapolitiikka- tai politiikka-käännettä.

1950-luvun jälkeen yhä useampi valtiotieteilijä kiinnostui julkishallinnon toiminnan syistä, sisällöstä ja seurauksista. Tätä toimintapolitiikkaa tarkastelevaa tutkimusalaa alettiin kutsua termillä *policy analysis*. (Manheim & Rich 1986, 323) 1970-luvun alussa aiheesta tuli jopa muoti-ilmiö (Heclon 1972, 83). Poliitiikka-analyysi on tutkimusta, jossa selvitetään ja ratkaistaan julkisen politiikan ongelmia sekä arvioidaan asioita kriittisesti. Sen avulla voidaan tunnistaa vaihtoehtoja, kehittää uusia mahdollisuuksia, ennakoida sekä antaa ohjeita ja suosituksia. (Harisalo ym. 2007, 25, 46). Manheimin ja Richin (1986, 324) mukaan toimintapolitiikan tutkimuksessa kuvataan, selitetään tai arvioidaan julkista toimintaa, tai annetaan siitä erilaisia suosituksia. Dyen (1976, 1) mukaan kyse on yksinkertaisesti sen selvittämisestä mitä julkishallinto tekee, siitä miksi se tekee niin ja siitä mitä merkitystä sillä on (Ham & Hill 1993, 4, 11). Dunn (1981, 35-36) taas määrittelee termiä seuraavasti: soveltava yhteiskuntatieteellinen tieteenala, joka käyttää moninaisia menetelmiä tuottaakseen oleellista toimintapolitiikkaan liittyvää tietoa, jota voidaan hyödyntää siihen liittyvässä ongelmanratkaisussa. Hän korostaa, ettei tutkimusta voi kuitenkaan rajoittaa vain tiettyyn

tieteenalaan, sillä moninaiset toimintapolitiikkaan liittyvät ongelmat eivät katso tieteenalarajoja. Ham ja Hill (1993, 7, 9) huomauttavat, että *policy analysis* -termistä on yleisesti ottaen muodostunut vaikea määriteltävä käsite, sillä sitä voidaan käyttää niin erilaisissa puitteissa – esimerkiksi julkishallinnon sisäisissä ja ulkoisissa menettelytavoissa.

Politiikkaprosessi (*policy process*) on konkreettista toimintaa, jossa käynnistetään muutoksia ja tuotetaan kansalaisille uudistuksilla lisäarvoa. Se on prosessi, jossa viranomaiset tuottavat palveluita ja ajatukset ja päätökset muuttuvat käytännön toiminnaksi. (Harisalo ym. 2007, 25, 46, 58). Manheimin ja Richin (1986, 324) mukaan kyse on sarjasta tapahtumia, jotka määrittelevät mitä julkishallinto tekee ja miten nämä tekemiset vuorostaan vaikuttavat laajemmin yhteiskunnallisesti. Tähän prosessiin pureudutaan kirjallisuudessa usein myös termillä *policy stages*. Kysymys on siitä miten menettelytavat muotoutuvat ja millaisia vaiheita niiden muotoutumiseen liittyy. Tarkastelua voidaan tehdä käytännössä mihin tahansa hallinnolliseen toimintaan liittyen, ei siis tarvitse välttämättä olla kyse julkishallinnosta tai laajasta yhteiskunnallisesta kontekstista.

Menettelytapoihin liittyvät *policy*-käsitteet kietoutuvat toisiinsa. Yhteenvetona voidaan todeta, että *policy analysis* on termi tutkimukselle, joka selvittää tekemisen (menettelytapojen) sisältöä, syitä ja seurauksia. Tutkimuksen kohteena on usein menettelytapojen muotoutuminen – *policy process* tai *policy stages* – tai jokin niihin liittyvä osa-alue. Menettelytapojen muotoutumiseen liittyvistä vaiheista erityisesti menettelytapojen muodostamisvaihe (*policy formulation*) ja toteutusvaihe (*policy implementation*) vaikuttavat kiinnostaneen tutkijoita. Näitä vaiheita tarkastelen tarkemmin tutkielman luvussa 4.

3.2 Maisterivaiheen opiskelijavalinnan taustat ja konteksti

Kaksiportaisen tutkintorakenteen toteuttamisen taustalla vaikuttavat sekä yleiset kansainväliset että kansalliset linjaukset. Kansainvälisesti erityisesti eurooppalaisilla tekijöillä, ja niissä nimenomaisesti Bolognan prosessilla ja sen tavoitteilla, on ollut suuri merkitys. Kansallisesti lait ja asetukset vaikuttavat opiskelijavalinnan toteutukseen, mutta käytännön soveltaminen ja tulkinta tapahtuu lopulta tieteenala- ja yliopistokohtaisesti. Näitä linjauksia tarkastellaan tässä luvussa.

3.2.1 Eurooppalaiset taustat ja tavoitteet

Euroopan unionin rooli korkeakoulutuksessa on rajoitettua. Sillä ei ole lainsäädännöllistä valtaa eikä muutakaan sitovaa toimivaltaa koulutuspoliittisissa kysymyksissä. Se voi silti ohjata

jäsenvaltioidensa koulutuspolitiikkaa ja vaikuttaa niiden koulutuspoliittiseen toimintaan muun muassa rohkaisemalla jäsenvaltioiden yhteistyötä, tukemalla niitä tai asettamalla toiminnalle tavoitteita – kunnioittaen kuitenkin maiden omia koulutusjärjestelmiä. (Blomqvist 2007, 19, 83; van der Wende 2000, 306) Van der Wenden (2000, 307) mukaan Euroopan unionin toiminnassa on yleisesti ottaen suhtauduttu varauksellisesti koulutuspolitiikkaan puuttumiseen ja eurooppalaisessa keskustelussa on vältetty ajatusta korkeakoulutuksen harmonisoinnista. Tässä valossa Sorbonnen ja Bolognan julistukset ja maiden koulutusjärjestelmien lähentymispyrkimykset tulivatkin yllätyksenä.

Bolognan prosessissa on korostettu liikkuvuusasioita alun alkaen ja myös parin vuoden välein järjestetyissä seurantakokouksissa. Liikkuvuuden esteet on tiedostettu ja myös liikkuvuuden edistämiseen on kiinnitetty huomiota. Liikkuvuuden helpottamiseksi onkin haluttu kehittää tutkintorakenteita, tutkintojen ja opintojen mitoitusta sekä myös tutkintotodistusten vertailukelpoisuutta. (ks. OKM 2011a) Bolognan tavoitteet, toiveet, suositukset ja retoriikka ovat olleet konkreettisia ja ovat epäilemättä vaikuttaneet kansalliseen korkeakoulupolitiikkaan. Se ei kuitenkaan tarkoita, että kaikissa maissa olisi päädytty samanlaisiin ratkaisuihin. Lähestymistavat ovat voineet erota muun muassa kansallisen kontekstin vuoksi. Maista osa on lähtenyt voimakkaammin tarkastelemaan korkeakoulupolitiikan muutostarvetta, kun taas osa on ollut lähestymistavassaan pragmaattisempi. Esimerkiksi Westerheijden ym. (2008, 80-81) tarkastelevat Alankomaiden edistymistä kaksiportaisen tutkintojärjestelmän toteuttamisessa suhteessa muihin maihin ja huomauttavat, että maiden välillä löytyy eroavaisuutta myös suhteessa siihen mitä uudistuksia esitetään paperilla ja mitä ollaan käytännössä toteutettu.

Aholan ja Mesikämmenen (2003, 217) mukaan Suomessa opetusministeriö ilmoitti pian Bolognan julistuksen jälkeen, että suomalaisessa tutkintojärjestelmässä ei ole julistuksen myötä suurta muutostarvetta. Myöhemmin kävi ilmi, että Bolognan prosessi vaikuttaa kansalliseen politiikkaan aiemmin ymmärrettyä enemmän, ja ensin ilmoitettu kanta pyörrettiin. Yliopistoille ilmoitettiin, että tutkinnot edellyttävätkin massiivista uudistamista. Opetusministeriö perusti vuonna 2002 työryhmän (ks. OKM 2002) suunnittelemaan kaksiportaiseen tutkintojärjestelmään siirtymistä. Vaikka EU-dokumenteissa tähdättiin vasta vuoteen 2010, työryhmä ehdotti, että Suomessa järjestelmämuutos vietäisiin loppuun jo syksyyn 2005 mennessä, mikä sittemmin toteutuikin. Ahola ja Mesikämmen ihmettelivätkin muutoksen kiirehtimisen tarpeellisuutta.

Helsingissä pidettiin toukokuussa 2003 maisteritutkintoihin liittyvä kansainvälinen konferenssi, joka taas liittyi Eurooppalaisten yliopistojen järjestön EUA:n laatukulttuuriprojektiin ja Bolognan uudistusten toteuttamiseen (Tampereen yliopisto, 2011). Konferenssista syntyneen tiivistelmän mukaan kandidaatin ja maisterin tutkinnot ovat kansainvälisesti erilaisia. Ne voivat olla tiedollisesti ja taidollisesti joko itsenäisiä tai saman tieteenalan sisällä kumuloituvia kokonaisuuksia. (Helsingin konferenssi 2003, 1) Tämä tutkintojen luonne vaikuttaa suoraan maisterivaiheen valintaan ja maisteritutkinnon suorittamiseen. Opiskelijan liikkuminen kumuloituvien tutkintojen välillä voi olla haasteellinen yhtälö jo saman tieteenalan sisällä, mutta erityisesti tieteenalalta toiselle siirryttäessä.

Edellä mainitussa konferenssissa todettiin, että tutkintojen kumuloitumiserot ovat hyväksyttävissä, mikäli korkeakoulututkintoihin saadaan opiskelijoille lisää joustavuutta ja valinnanvapautta (Helsingin konferenssi 2003, 1). Jos kandidaatin tutkinnon sisällössä on liikkumavaraa, opiskelijalla voikin olla enemmän mahdollisuuksia tehdä valintoja, jotka tukevat hänen suunnitelmiaan maisterin tutkinnon suhteen. Tämä tosin edellyttää muun muassa sitä, että opiskelija tietää mitä haluaa ja miten sen saavuttaa.

Seuraavaksi kuvaan millaisiin yleisiin ratkaisuihin suomalaisessa kontekstissa on päädytty kaksiportaisen tutkintorakenteen toteuttamiseen ja maisterivaiheen valintoihin liittyen.

3.2.2 Kansallinen politiikka, lait ja asetukset

Kansainvälisyystavoitteista huolimatta yliopistot ovat myös vahvasti omaan kansalliseen viitekehukseensä sidottuja. Kansalliset korkeakoulujärjestelmät, säännökset ja tietynlaiset toimintaperiaatteet ovat kehittyneet toimimaan juuri kyseisessä kulttuurissa ja talousympäristössä. (Van Damme 2001, 416) Kansallisesti eritoten valtio on merkittävä vaikuttaja yliopistojen toimintaympäristössä. Valtion toimintapolitiikka, päätöksenteko ja menettelytavat voivat antaa sysäyksen yliopiston toiminnan tarkasteluun ja muutokseen. Yliopiston sisäiset tekijät – sen arvot ja perinteet, identiteetti, sekä valtasuhteisiin liittyvät seikat – taas vaikuttavat siihen miten se reagoi ympäristöönsä ja sen odotuksiin. (ks. Gornitzka 1999, 27-28)

Suomessa kandidaatin ja maisterin tutkinto olivat olleet käytössä jo ennen vuotta 2005, mutta Bolognan prosessin myötä kaksiportainen tutkintorakenne tuli uudella tavalla tarkasteltavaksi. Kaksiportaisen tutkintorakenteen toimeenpanoa lähdettiinkin pohtimaan muun muassa opetusministeriön vuonna 2002 asettamassa työryhmässä (ks. OKM 2002).

Voidaan sanoa, että suomalaisissa yliopistoissa ei ole aidosti toteutettu kaksiportaista tutkintorakennetta sikäli, että kandidaatin tutkintoon haettaessa opiskelija saa edelleen samalla oikeuden myös maisterin tutkinnon suorittamiseen.⁴ Miksi kaksiportainen tutkintorakenne sitten toteutettiin näin? Taustalla vaikuttanee se, että kyseinen opiskelijavalintatapa on ollut Suomessa perinteisin valintamalli ja sen lakkauttaminen olisi ollut poliittisesti hyvin radikaali päätös. Aholan ja Mesikämmenen (2003, 225) mukaan opetusministeriön olikin vaikea kannattaa sitä, että opiskelijan pitäisi aina kandidaatin tutkinnon suoritettuaan hakeutua erikseen maisterin tutkintoa suorittamaan, koska erityisesti opiskelijajärjestöt vastustivat asiaa niin voimakkaasti. Lisäksi eräs merkittävä syy on se, että tutkinnot tulisi suorittaa tavoiteajassa (OKM 2002, 30). Opintojen pitkittyminen on ollut ongelmana useissa Euroopan valtioissa, muun muassa Suomessa (OKM 2002, 4). Mikäli opiskelijan pitäisi osallistua kandidaatin tutkinnon suoritettuaan uuteen opiskelijavalintaan, opiskeluun tulisi todennäköisesti katkos, opiskeluaika piteneisi ja täysipainoinen työelämään osallistuminen siirtyisi. Tästä muodostuisi aiempaan käytäntöön verrattuna este opintojen etenemiselle ja hallinnollinen työmäärä kasvaisi merkittävästi. Toisaalta kansainvälisesti on todettu, että kahteen tutkintovaiheeseen pohjautuva järjestelmä lyhentäisi maisterin tutkinnon suorittamisaikaa (OKM 2002, 4). Äskettäin tehdyssä tutkinnonuudistuksen arvioinnissa suositellaankin, että jatkossa opinto-oikeus myönnettäisiin opiskelijavalinnassa pääsääntöisesti vain alempaan korkeakoulututkintoon eikä suoraan myös ylempään tutkintoon (Niemelä ym. 2010, 125).

Hakija voidaan valita suorittamaan myös pelkkää maisterin tutkintoa ilman oikeutta suorittaa kandidaatin tutkintoa. Yliopistolain (558/2009) kelpoisuutta korkeakoulututkintoon johtaviin opintoihin käsittelevässä pykälässä 37 § määritellään, että pelkkää ylempää korkeakoulututkintoa suorittamaan voidaan ottaa soveltuvan korkeakoulututkinnon suorittanut tai henkilö, jolla on opintoja varten muutoin riittävät tiedot ja valmiudet.⁵ Laki ei siis, oikeustieteen maisterin tutkintoon johtavaa koulutusta lukuun ottamatta, aseta yksityiskohtaisia ehtoja sille minkä tutkinnon tai taustan pohjalta voidaan valita. Soveltuvan⁶ tutkinnon ja riittävien tietojen ja valmiuksien tulkinnassa voikin olla eroavaisuuksia yliopistoittain ja mahdollisesti jopa yliopiston sisällä.

⁴ Kauppätieteellisellä alalla on ainoana poikkeuksena Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun Mikkelin yksikkö, jossa opiskelija saa opinto-oikeuden vain kandidaatin tutkintoon.

⁵ ”Pelkästään ylempään korkeakoulututkintoon johtaviin opintoihin voidaan ottaa opiskelijaksi henkilö, joka on suorittanut: 1) soveltuvan alemman korkeakoulututkinnon; 2) soveltuvan ammattikorkeakoulututkinnon; taikka 3) soveltuvan ulkomaisen koulutuksen, joka asianomaisessa maassa antaa kelpoisuuden vastaaviin korkeakouluopintoihin.” (yliopistolaki 558/2009, 37 § 3. mom.) ja ”Tässä pykälässä tarkoitettuihin opintoihin voidaan ottaa opiskelijaksi myös henkilö, jolla yliopisto toteaa muutoin olevan opintoja varten riittävät tiedot ja valmiudet.” (yliopistolaki 558/2009, 37 § 9. mom.)

⁶ Opetusministeriön asettama työryhmä on käyttänyt ”soveltuvasta” myös termiä ”lähiala” (OKM 2002, 25).

Opetusministeriön asettama työryhmä toteaa, että toisen vaiheen koulutukseen eli pelkkään maisterin tutkintoon pitäisi voida ottaa myös hakijoita, joiden aiempi koulutus ei vastaa samaa alaa. Toisaalta hyvin erilainen koulutustausta taas hankaloittaa tutkinnon suorittamista tavoiteajassa. Tähän ongelmaan on vastattu edellyttämällä niin sanottuja täydentäviä opintoja, joiden tarkoitus on antaa opiskelijalle riittävät sisällölliset valmiudet suoriutua tutkinnosta suositusajassa. Tarkoituksena ei kuitenkaan olisi pyrkiä tuottamaan täysin samanlaista tutkintotaustaa kuin, jos molemmat tutkinnot suoritettaisiin samassa yliopistossa. (OKM 2002, 8, 11-12, 30)

Täydentävien opintojen edellyttämisessä ovat siis taustalla erityisesti tutkintojen tavoiteajat sekä se, että kandidaatin ja maisterin tutkintojen rakenteen lähtökohtana pidettiin tieteellistä jatkumoa ja tiedon kumuloitumista (OKM 2002, 23, 28). Kansallisella päätöksellä, yliopistolain välityksellä, on kuitenkin rajoitettu täydentävien opintojen maksimimäärä 60 opintopisteeseen⁷. Tämä liittyy mahdollisesti siihen, että on haluttu estää ylisuuria opintopistekuormituksia – 60 opintopistettäkin pitkittää kahdeksi lukuvuodeksi mitoitettuja maisterin tutkinnon opintoja jo yhdellä lisälukuvuodella. Lisäksi tarve edellyttää mainittua suurempi määrä täydentäviä opintoja voi osaltaan kertoa siitä, että hakijalla ei ole taustallaan soveltuvaa tutkintoa. Joka tapauksessa haluttiin, että yliopistojen olisi tarvittaessa mahdollista edellyttää aiempaa koulutusta täydentäviä opintoja. Käytännössä yliopistojen tulkinta siitä kenelle täydentäviä opintoja määrätään, millä edellytyksin ja kuinka paljon (lukuun ottamatta enimmäismäärän rajoitetta) voi kuitenkin vaihdella.

Taattu maisterin tutkintoon jatkaminen ja täydentävien opintojen käsite vaikuttavat suomalaisilta erikoisuuksilta. Joskaan ne eivät ole kansainvälisesti ehkä kovinkaan yleisiä malleja, samantyyppisiä ratkaisuja on kuitenkin ollut myös ainakin Alankomaissa. Puutteellisen opintotaustan paikkaaminen liittyy tutkinnon kumuloitumisloukouteeseen ja Alankomaissa toisen tieteenalan kandidaatin tutkinnon suorittaneilta onkin edellytetty maisterin tutkintoon tiettyjä 30 opintopisteen edeltäviä opintoja. Yliopiston omalla opiskelijalla taas on ollut lailla turvattu oikeus jatkaa kandidaatin tutkinnosta maisterin tutkintoon ilman erillistä opiskelijavalintaa. Alankomaalaistutkimuksen haastateltavat kritisoiivat, että edellä mainittu oikeus ei vastaa kaksiportaisen tutkintorakenteen ominaisluonnetta – kandidaatin ja maisterin tutkintojen erillisyyttä. (Westerheijden ym. 2008, 3-4, 27-28)

⁷ ”Yliopisto voi edellyttää, että 3 momentissa tarkoitettuihin ylempään korkeakoulututkintoon johtaviin opintoihin opiskelijaksi otettu henkilö suorittaa enintään yhden vuoden opintoja edellyttävän määrän täydentäviä opintoja koulutuksessa tarvittavien valmiuksien saavuttamiseksi. [...]” (yliopistolaki 558/2009, 37 § 4. mom.)

3.2.3 Käytännön tulkinta kauppatieteellisellä alalla

Yliopistolaki määrittelee sitä kuka voi hakea maisterivaiheen opiskelijavalinnassa ja miten täydentäviä opintoja määrätään. Lain puitteet jättävät yliopistoille kuitenkin tulkinnanvaraa. Opetusministeriön asettama työryhmä painottikin, että maisterivaiheen opiskelijavalinnassa voidaan sopia kansallisesti vain edeltävän koulutuksen tasosta, mutta tarkempi sisällön määrittely on yliopiston vastuulla. Lisäksi se tosin suositti, että yliopistot määrittelisivät riittävän yhdenmukaisesti valinnassa edellytettävän pohjakoulutuksen. (ks. OKM 2002, 11)

Erityisesti kauppatieteellisellä alalla pelkkään maisteritutkintoon hakeutumisen haasteena on nähty alan koulutuksen suosittuus. Kaksiportaiseen tutkintorakenteeseen siirtymisen myötä ennakoitiin halukkuuden muulta kuin kauppatieteelliseltä alalta kauppatieteelliselle alalle siirtymiselle yhä kasvavan. Tällöin olisikin tärkeää miettiä tarkasti maisteritutkinnon tavoitteet ja sisältö sekä varmistaa, että kaikilla maisteriksi valmistuvilla on riittävät edellytykset alan jatkokoulutukseen. (Haatainen 2004, 7)

Maisterivaiheen opiskelijavalinnan yhteydessä tuleekin pohdittavaksi se miten aiemmin suoritettu tutkinto tunnustetaan eli miten suhtaudutaan aiemman tutkinnon ja suoritettavaksi tulevan kauppatieteiden maisterin tutkinnon väliseen mahdolliseen kuiluun. Siihen liittyen herää ainakin seuraavanlaisia tieteenalasävytteisiä kysymyksiä: Mitä kauppatieteiden maisterin tulee osata? Onko tietyn koulutustaustan omaava kauppatieteiden maisteri muita parempi? Kuinka paljon ja millaisia täydentäviä opintoja määrätään?

Kauppatieteiden maisterin osaamisen lähtökohta on tutkinnolle asetetuissa tavoitteissa. Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista (794/2004, ks. 6 § ja 12 §) sisältää yleisiä vaatimuksia ja tavoitteita ylemmälle korkeakoulututkinnolle. Sen mukaan opiskelijan tulee esimerkiksi osoittaa määrätty kielitaito joko alempaan tai ylempään korkeakoulututkintoon ja ylempään korkeakoulututkinnon koulutuksen tavoitteena on muun muassa antaa opiskelijalle valmiudet tieteelliseen tai taiteelliseen jatkokoulutukseen ja valmiudet toimia työelämässä oman alansa asiantuntijana ja kehittäjänä. Yliopisto on voinut esittää tutkinnolle tavoitteita myös omissa tutkintoja koskevissa määräyksissään; esimerkiksi tutkintosäännössä.

Päätökset ovat lopulta kuitenkin yliopistokohtaisia, vaikka jonkinlaiseen tieteenalan sisäiseen yhtenäisyyteen olisikin pyrkimystä. Kauppatieteellistä koulutusta tarjoavien yliopistojen lisäksi

omat intressinsä kauppatieteiden maisterin tutkinnon laadukkuuteen ja maistereiden osaamiseen liittyen lienee myös ainakin opiskelijajärjestöillä, työnantajilla ja alumneilla. Lisäksi kauppatieteellisen alan palvelu- ja etujärjestö SEFE (Suomen Ekonomiliitto) toimii aktiivisesti koulutuspoliittisessa edunvalvonnassa ja yhteistyössä muun muassa yliopistojen kanssa (Sefe 2011).

3.3 Katsaus aiempaan tehtyyn tutkimukseen

Policy-tutkijat ovat tutkimuksessaan perinteisesti keskittyneet joko tiettyyn instituutioon kuten johonkin lainsäädäntöelimeen tai tiettyyn poliittiseen käyttäytymiseen kuten äänestämiseen. Julkisesta toiminnasta ja politiikkaprosessista kiinnostuneiden on kuitenkin pitänyt laajentaa katsantokantaansa asian monimuotoisuuden takia. (Sabatier 1991b, 147) Prosessin eri vaiheita on tutkinut valtava määrä tutkijoita, joista seuraavassa esitellään tutkielman näkökulmasta muutamia olennaisimpia nimiä.

David Easton oli 1950–1960-lukujen vaihteen merkittävin politiikkaprosessin tutkimusta edistänyt tutkija; erityisesti vuoden 1965 teoksellaan *A Systems Analysis of Political Life* (ks. Sabatier 1991a, 144). Hänen käsityksiään menettelytapojen muotoutumisen vaiheista voidaankin pitää myöhemmän tutkimuksen alkulähteenä (Hill 2009, 141). Jeffrey Pressman ja Aaron Wildavsky taas vaikuttivat keskeisesti erityisesti toimintapolitiikan toteutusta koskevaan tutkimukseen. Heidän vuoden 1973 teoksensa *Implementation* onkin muodostunut klassikoksi. Näiden uranuurtajien lisäksi muita menettelytapojen muotoutumisen tutkimukseen vaikuttaneita tutkijoita ovat muun muassa seuraavat henkilöt, joista osa on edistänyt tutkimusta aina tähän päivään asti.

Michael Hill on ollut aktiivinen koko menettelytapojen muotoutumisen prosessiin liittyen. Erityisesti hänen teoksensa *The Public Policy Process* vuodelta 2009 on hyvä, kattava ja ajantasainen yleisesitys menettelytapojen muotoutumiseen liittyvistä tekijöistä. Myös B. Guy Peters on perehtynyt kaikkiin menettelytapojen muotoutumisen osa-alueisiin ja hänen tuotantonsa on ollut erittäin runsasta. Hän on tehnyt aihealueella paljon yhteistyötä erityisesti Stephen H. Linderin sekä myös Brian W. Hogwoodin kanssa.

Paul A. Sabatier on myös merkittävä nimi menettelytapojen muotoutumisen monen eri osa-alueen tutkimuksessa. Hän on tutkinut muun muassa menettelytapojen muotoutumisen eri vaiheita ja hahmottanut niihin liittyviä teorioita. Sabatierin malliin kannatuksen yhteenliittymistä (*advocacy*

coalition) on viitattu usein menettelytapojen muotoutumiseen liittyvän horisontaalisen verkostonäkökulman yhteydessä (ks. esim. Börzel 1997, 9; Enders ym. 2003, 14; Hill 2009, 62; Sabatier 1991b, 151, 153).

Ongelman havaitsemisen ja toimintasuunnitelman tekemisen osalta ehkä merkittävin tutkija on ollut amerikkalainen John Kingdon. Häntä on kiitetty eritoten virtausideaan liittyvästä mallistaan (*policy streams: problems, policies, politics*), joka rakentuu ongelmien, poliittisten mielipiteiden sekä menettelytapojen muotoutumiseen vaikuttavien ihmisten ympärille. (ks. Hill 2009, 156; Kingdon 1995, 19; Sabatier 1991b, 151) Michael Lipsky taas on tullut tunnetuksi vertikaalisiin "ylhäältä alas" - ja "alhaalta ylös" -näkökulmiin liittyen erityisesti toteutustasolla toimivien virkamiesten toimintaa käsittelevällä vuoden 1980 teoksellaan *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*.

Sabatier (1991b, 155) muistuttaa, että menettelytapojen muotoutumisen prosessi on monimutkainen. Hän myös kritisoi sitä, että monet alan tutkijat eivät tiedä tai huomioi toistensa tekemää tutkimusta – heidän pitäisi tehdä enemmän yhteistyötä, jotta aihealueen teorioita voitaisiin kehittää. Tilannetta ei helpota se, että asialle omistautunutta tieteellistä lehteä ei ole. Sabatierin (1991a, 145) mukaan tutkijat ovat myös usein keskittyneet vain johonkin tiettyyn prosessin vaiheeseen, jolloin kokonaisnäkemys on jäänyt vajaaksi. Lisäksi tutkijoiden näkemykset kyseisestä vaiheesta ovat voineet olla varsin erilaisia. Jotkut ovat jopa kyseenalaistaneet koko prosessin vaiheistuksen soveltuvuuden käytännön toiminnan tarkastelussa. Mielestäni menettelytapojen muotoutumisen prosessin monimutkaisuus näkyikin vahvasti alan kirjallisuudessa esimerkiksi epämääräisin käsittein ja ristiriitaisin näkemyksin.

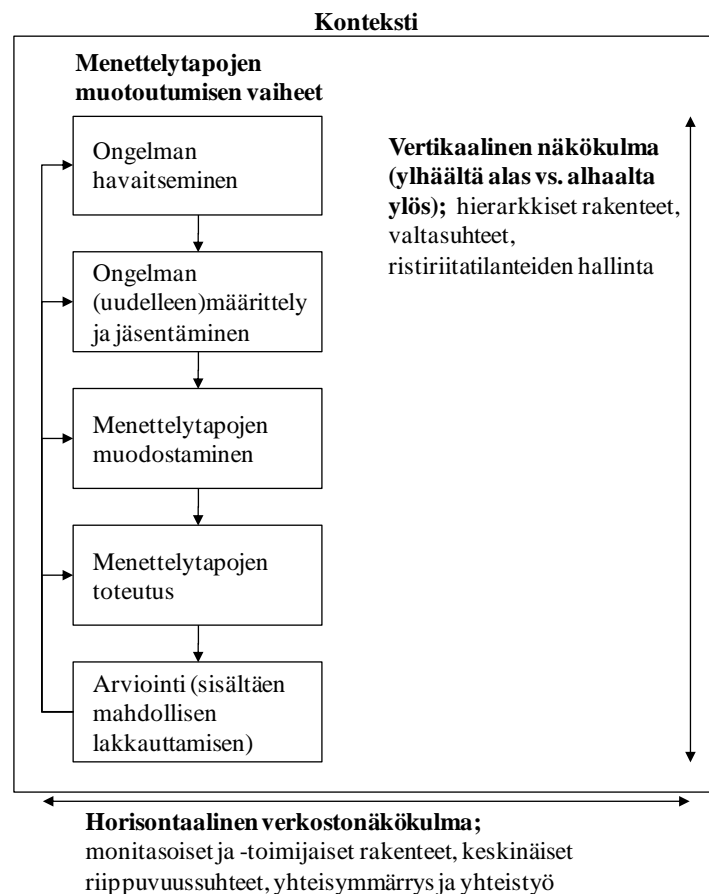
4 Menettelytapojen muotoutuminen

Tässä luvussa tarkastellaan menettelytapojen muotoutumiseen liittyvää prosessia ja sen osa-alueita.

4.1 Käytettävä viitekehys

Tutkielman teoreettinen viitekehys perustuu Endersin, Jeliaskovan ja Maassenin (2003, 8) konferenssipaperissaan esittämään viitekehukseen, joka käsittelee menettelytapojen muotoutumista (kuvio 1). He tarkastelevat viitekehyksessään menettelytapojen muotoutumiseen liittyvää prosessia neljän teema-alueen kautta: menettelytapojen muotoutumisen vaiheet, vertikaalinen näkökulma (ylhäältä alas vs. alhaalta ylös), horisontaalinen verkostonäkökulma, sekä konteksti. Kyseinen malli

soveltuu tutkielmani viitekehykseksi hyvin, koska se pyrkii käsittelemään menettelytapojen muotoutumista yksityiskohtaisesti, huomioiden erityisesti korkeakoulutuksen kannalta olennaiset ulottuvuudet ja yhteydet käytännön toimintapolitiikkaan (ks. *ibid*, 2). Lisäksi esitetty menettelytapojen muotoutumisen malli on ulottuvuuksiltaan kattava ja toimiva sekä toisaalta riittävän yksinkertainen malli sovellettavaksi käytäntöön.

Kuvio 1: Menettelytapojen muotoutuminen (ks. Enders, Jeliaskova & Maassen 2003, 8)

Endersin ym. (2003, 8) versio menettelytapojen muotoutumisen vaiheista on viisiosainen. Yksinkertaistettuna se muodostuu seuraavasti: ongelman havaitseminen, sen määrittely, menettelytapojen muodostaminen, toteutus, sekä menettelytapojen arviointi. Tutkielmassani nojaudun kyseiseen menettelytapojen muotoutumisen klassisten vaiheiden jaotteluun, vertaan sitä muihin esitettyihin versioihin ja analysoin sen vaiheiden sisältöä.

Vertikaalinen näkökulma liittyy prosessissa ilmeneviin hierarkkisiin rakenteisiin, valtasuhteisiin ja mahdollisten ristiriitatilanteiden ja kriisien hallintaan ja ratkaisuun. Suurin kysymys liittyy

näkökulmiin "ylhäältä alaspäin" (*top-down*) ja "alhaalta ylöspäin" (*bottom-up*) eli siihen miten prosessia toteutetaan ja viedään eteenpäin tai miten päätöksentekoa johdetaan ja hallitaan.

Horisontaalinen näkökulma kytkeytyy verkostotyyppiseen ajatteluun. Menettelytapojen muotoutumiseen liittyvä prosessi toimii monesti useammalla eri tasolla ja siinä voi myös olla mukana useita eri toimijoita. Toimijoilla taas on erilaisia keskinäisiä riippuvuussuhteita. Tällaisessa monen toimijan ja erilaisten intressien verkostossa tarvitaan yhteistyötaitoja ja kykyä löytää tapoja yhteisen näkemyksen saavuttamiseen.

Lisäksi tulee muistaa laajempi konteksti eli millaisessa ympäristössä ja olosuhteissa menettelytapoja luodaan – miten konteksti vaikuttaa menettelytapojen muotoutumiseen, kehittymiseen ja toimimiseen.

Marchin ja Olsenin (1984, 742) mukaan päätöksentekoprosessin pääasia ei aina ole päätös itsessään. Prosessi ja sen aikainen kehitys voi joskus olla tärkeämpi kuin lopputulos. Seuraavassa luvussa käsitellään tutkielman lähestymistapaa menettelytapojen muotoutumiseen ja sen jälkeen menettelytapojen muotoutumiseen liittyvää prosessia.

4.2 Lähestymistapa menettelytapojen muotoutumiseen

Tutkielma on luonteeltaan monitieteinen. Monitieteisyyttä ja eri tieteenalojen rajapintoja ei sinänsä ole tarpeen korostaa, mutta jonkinlainen yleiskatsaus tutkielman lähtökohtiin on kuitenkin paikallaan. Ensinnäkin viitekehys itsessään perustuu korkeakoulututkijoiden konferenssipaperiin. Viitekehystä myös käytetään tutkielmassa yliopistokontekstissa, tarkemmin sanottuna yliopistojen opiskelijavalintaprosessin tarkasteluun. Käytetty lähdekirjallisuus taas painottuu valtio-oppiin ja politiikan tutkimukseen. Tämä tarjoaa luonnollisen lähtökohdan tutkielmassa käytettävän viitekehysten tarkasteluun, sillä menettelytapojen muotoutumiseen liittyvää perustutkimusta on tehty erityisesti politiikan tutkimuksen alueella. Lähestymistapa aiheeseen on organisaation toimintaa korostava sekä jossain määrin sosiologinen.

Enders ym. (2003, 2-3, 16) ovat luoneet viitekehysten tavoitteenaan tutkia eri maiden päätöksentekoa korkeakoulutuksen alueella. He alustavat aiheeseen muun muassa kuvailemalla valtion ja yliopistojen muuttuvaa suhdetta ja käyttävät tätä järjestelmätason lähtökohtaa myös esittämänsä viitekehysten taustalla. Mielestäni viitekehys on kokonaisuutena hyvä ja toimiva. Itse

kuitenkin siirrän mallin soveltamisen yliopistojen sisäisten prosessien tarkastelun tasolle ymmärtääkseni paremmin yliopistojen toimintaa.

Tutkielman lähestymistapa menettelytapojen muotoutumiseen on siis organisaatiolähtöinen. Korkeakoulutuskontekstissa menettelytapojen muotoutumista ei käytännössä ole aiemmin tutkittu tästä näkökulmasta. Tutkielmassa käytettävän viitekehyksen laaja-alaisuus tukee lähestymistavan valintaa, sillä se sisältää menettelytapojen muotoutumisen vaiheiden lisäksi myös vertikaalisen ja horisontaalisen ulottuvuuden sekä laajemman kontekstin. Menettelytapojen muotoutumista tarkastellaankin lähinnä yliopiston sisäisesti ja valtion osuus prosessiin ilmenee viitekehyksen kontekstitasolla.

Menettelytapojen muotoutumiseen liittyvän tutkimuksen luonne ja sen kiinnostuksen kohteet ovat ala- ja tutkijakohtaisia. Hill (2009, 71) huomauttaa, että esimerkiksi yhteiskuntatieteissä sosiologian ja valtio-opin näkökulmat menettelytapojen muotoutumiseen voivat olla erilaisia. Sosiologiassa ei olla välttämättä niinkään kiinnostuneita siitä miten julkinen toiminta tai politiikka (*public policy*) kehittyy vaan enemmän siitä miten organisaatiot toimivat. Toisaalta voidaan ajatella, ettei kiinnostuksen kohde ole lopulta niin erilainen, sillä menettelytapoihin liittyvät prosessit ovat samalla organisatorisia prosesseja.

Myös Virtanen (1994, 241) korostaa sitä, että menettelytavat muotoillaan ja toteutetaan aina jossakin organisaatiossa ja sen kontekstissa eli siten implementaatiotutkimus voidaan nähdä osana organisaatiotutkimusta. Implementaatiota eli menettelytapojen toteutusta ei voida myöskään selittää ottamatta huomioon organisatorista toimintaympäristöä. Virtasen (1994, 258) mukaan organisaatioteoria onkin yksi keskeinen tutkimuksellinen perusta, jota on jo useampaan otteeseen hyödynnetty policy-tutkimuksen alueella. Tämä vahvistaa tutkielmassa tehtyä valintaa viitekehyksen käyttämisestä organisaatiotasoisesti. Lisäksi Elmore (1978, 187) toteaa, että menettelytapojen muotoutumista ja toteutusta ymmärtääkseen on ymmärrettävä organisaatioiden toimintaa, koska julkista toimintaa toteuttavat eritoten suuret julkiset organisaatiot (Ham & Hill 1993, 116).

Seuraavaksi käyn läpi Endersin ym. (2003, 8) esittämää viitekehystä menettelytapojen muotoutumisesta laajentaen viitekehyksen osa-alueita relevantilla kirjallisuudella.

4.3 Menettelytapojen muotoutumisen vaiheet

Hill (2009; 7, 147-148) käyttää menettelytapojen muotoutumisen vaiheista yksinkertaista vertausta matkantekoon. Matkallelähtijä tyypillisesti ensin päättää mihin haluaa matkustaa, sen jälkeen määrittelee parhaan tai sopivimman tavan sinne pääsemiseksi, toteuttaa matkan, ja lopuksi mahdollisesti analysoi matkaansa ja sen onnistumista. Aina matkanteko ei kuitenkaan suju juuri näin. Esimerkiksi kävelyllä lähtiessä reitinvalinta ja päämäärä voivat hahmottua vasta kävelyn aikana riippuen siitä mitä matkalla tapahtuu, tai alun perin selkeä ajatus matkan kohteesta ja suunnitelma siitä miten sinne mennään voi syystä tai toisesta muuttua. Prosessin vaiheiden tietynlainen eteneminen ei siis ole välttämätöntä tai varmaa.

David Eastonin (ks. 1953, 1965a, 1965b) käsityksiä systeemisestä lähestymistavasta voidaan pitää poliittisen prosessin eri vaiheiden lähtökohtana (Hill 2009, 141; ks. myös: McCool 1995, 162-163; Sabatier 1991a, 144). Eastonin (ks. 1965a, 30-32) systeeminen lähestymistapa huomioi erilaisten ympäristötekijöiden eli kontekstin vaikutuksen prosessiin ja sen panoksiin. Eastonin mallissa poliittiseen systeemiin vaikuttavat myös erilaiset vaateet, tarve, tuki sekä viranomaisten vaikutusvalta muun muassa päätöksentekoon liittyen. Näiden myötä ja vaikutuksesta syntyvät tuotokset. Prosessiin kuuluu olennaisena osana palaute sen eri vaiheissa ja palautteen myötä reagointikyky sekä toiminnan muuttaminen tarpeen mukaisesti. Myös toimintaympäristö voi muuttua palautteen vaikutuksesta. Easton korostaa, että mikään järjestelmä ei voi selvitä ilman palautetta, reagointikykyä ja muutosvalmiutta.

Eri tutkijoilla on hieman erilaisia versioita menettelytapojen muotoutumisen vaiheista (*policy stages*). Näistä versioista monissa on kuitenkin keskeisten vaiheiden osalta samankaltaisuutta. (Ripley 1995, 157) Endersin ym. (2003, 8) viisiosainen versio menettelytapojen muotoutumisen vaiheista on karkeistaen: 1) ongelman havaitseminen, 2) ongelman määrittely, 3) menettelytapojen muodostaminen, 4) toteutus, sekä 5) menettelytapojen arviointi. Seuraavassa käyn läpi muutamia muita versioita menettelytapojen muotoutumisen vaiheista. Vertaan niitä lyhyesti Endersin ym. (2003, 8) esittämiin vaiheisiin havainnollistaakseni versioissa esiintyviä samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia.

Pystyäkseni vertailemaan eri vaiheversioita joudun korostamaan vaiheiden lineaarisuutta. Ilmiön kuvaamisen kannalta vaiheiden lineaarinen käsittely onkin melko tavanomaista (Hogwood & Peters 1982, 227), vaikka kirjallisuudessa nimenomaan painotetaan, että vaiheet eivät välttämättä etene

niin (Enders ym. 2003, 8; Hill 2009, 7, 148; Manheim & Rich 1986, 324; McLendon 2003, 104). Mahdollisen epälineaarisen etenemisen lisäksi prosessi voi myös pysähtyä mihin vaiheeseen tahansa (ks. Ripley 1995, 157-158). Toisaalta eri vaiheissa voi olla erilaisia yhtymäkohtia – esimerkiksi eri vaiheiden toimijat voivat olla samoja (Hill 2009, 143).

Ellsworth ja Stahnke (1976, 30, 93; ks. myös Harisalo ym. 2007, 61-62) erittelevät poliittista prosessia seuraavasti: 1) yhteisöllisten ongelmien tunnistaminen, 2) ongelmaa koskevien julkisten vaatimusten esittäminen, 3) vastavaatimusten esittäminen ja siten konfliktitilanteen syntyminen, 4) esitettyjen vaatimusten arviointi ja vertaaminen ratkaisuehdotusten syntymiseksi, 5) päätöksenteko ja asian ratkaiseminen. Endersin ym. (2003, 8) mallissa kaksi ensimmäistä vaihetta ovat ongelman havaitseminen ja määrittely. Ellsworthin ja Stahnken mallissa jopa kolme vaihetta käsittelee ongelmaa. Mallin neljäs vaihe on verrannollinen Endersin ym. kolmanteen vaiheeseen, joskin Enders ym. eivät menettelytapojen muodostamisessa erikseen korosta vaihtoehtojen tunnistamista. Endersin ym. kolmas vaihe sisältää myös ratkaisun, jonka Ellsworth ja Stahnke taas esittävät omana vaiheenaan. Mallien painotukset eroavat toisistaan paljon. Ellsworth ja Stahnke painottavat prosessin alkupäätä ja ongelmaa ja antavat ratkaisun etsimiselle tilaa. Sen sijaan prosessin loppupää, toteutus ja arviointi, jää tässä kohden huomiotta. Ellsworthin ja Stahnken päätöksentekoon keskittyvässä mallissa on myös yleisesti ottaen yhteisöllinen näkökulma, joka korostaa julkisuutta, vaatimista, viestintää, ristiriitatilanteiden mahdollisuutta sekä niiden ratkaisemista.

Jenkins (1978, 17) jaottelee menettelytapojen muotoutumisen vaiheet seuraavasti: aloitus, tiedonhankinta, harkinta, päätöksenteko, toteutus, arviointi, ja lopetus (Hill 2009, 142). Aloituksen ja tiedonhankinnan voidaan katsoa vastaavan Endersin ym. (2003, 8) ongelman havaitsemista ja määrittelyä, harkinnan ja päätöksenteon taas menettelytapojen muodostamista. Vaihemallien loppuosat vastaavat myös toisiaan, joskin Jenkins esittää vielä lopettamisen omana vaiheenaan. Vaihemallit ovat varsin yhteneviä.

Hogwood ja Peters kuvaavat (1982, 233) menettelytapojen muotoutumisen nelivaiheisena: toimintasuunnitelman tekeminen, menettelytapojen valinta, toteutus ja vaikutusten arviointi. Hogwoodin ja Petersin vaiheistus vastaa Endersin ym. (2003, 8) mallia muuten paitsi jälkimmäisillä ongelmaan liittyvä selvitys on jaettu kahteen erilliseen vaiheeseen. Mielestäni Hogwoodin ja Petersin malli onkin tässä esitettävistä vaiheversioista yksinkertaisin ja selkein kuvaus

menettelytapojen muotoutumisen vaiheista muiden versioiden sortuessa osin liikaan yksityiskohtaisuuteen.

Hogwood ja Gunn (1984, 4) esittävätkin menettelytapojen muotoutumisen vaiheet hyvin yksityiskohtaisella tasolla. Heidän jaottelunsa on seuraavanlainen: 1) päätös että asiasta päätetään, 2) päätös siitä miten asiasta päätetään, 3) asian määrittely, 4) ennustaminen, 5) tavoitteiden ja prioriteettien asettaminen, 6) vaihtoehtojen analysointi, 7) toteutus ja seuranta, 8) arviointi sekä 9) ylläpito tai lopettaminen. (Hill 2009, 142) Hogwoodin ja Gunnin version kolme ensimmäistä vaihetta voidaan tulkinta Endersin ym. (2003, 8) vaiheistuksen ongelman havaitsemiseen ja määrittelyyn, vaiheet neljästä kuuteen taas menettelytapojen muodostamiseen. Näiden rajapinta ei ole aivan selvä, vaan mielestäni esimerkiksi ennustamisen voitaisiin ajatella sijoittuvan myös ongelman määrittelyyn. Mallien loppuosat ovat yhteneväisiä muuten paitsi Hogwood ja Gunn korostavat myös toteutuksen seuranta ja esittävät ylläpidon/lopettamisen erillisenä vaiheena. Mallit ovat keskenään vertailukelpoisia, mutta Hogwoodin ja Gunnin versio on selvästi yksityiskohtaisempi, vähän turhankin monimutkainen esitys menettelytapojen muotoutumisesta.

Manheim ja Rich (1986, 325) kuvaavat menettelytapojen muotoutumisen vaiheet kaaviossa, jossa ei ole alkua eikä loppua. Siitä voi erottaa vaiheet seuraavasti: 1) tarve toimintaan (syntynyt esimerkiksi olosuhteista), 2) tarpeen esille tuominen, 3) toimintasuunnitelman tekeminen (vaihtoehtojen käsittely), 4) menettelytavan valinta (harkinta, muotoilu, hyväksyntä), 5) toteutus (organisointi, tulkinta), 6) menettelytavan vaikutus (seuraukset, muutokset olosuhteissa) ja 7) arviointi (hallinnon arviointi, käytettyjen menetelmien vaikutukset). Verrattuna Endersin ym. (2003, 8) malliin Manheim ja Rich erittelevät, että havaittu tarve tai ongelma on tuotava esille. Toimintasuunnitelman tekeminen voidaan rinnastaa ongelman määrittelyyn, jonkin tulkinnan mukaan tosin myös jo menettelytapojen muodostamiseen. Sen jälkeen molemmissa malleissa seuraavat menettelytapojen muodostamisvaihe ja toteutus. Lopuksi Manheim ja Rich jakavat arvioinnin kahteen eri vaiheeseen: vaikutukseen ja arviointiin. Käytännössä he haluavat erottaa toisistaan ulkoisten ja sisäisten vaikutusten arvioinnin. Malleissa ei ole olennaista eroa, vain vivahteita yksityiskohdissa.

Ripley (1995, 158) esittää menettelytapojen muotoutumisen vaiheet osa-alueineen seuraavasti: 1) toimintasuunnitelman tekeminen (ongelman havaitseminen, määrittelemine ja perustelemine), 2) tavoitteiden muotoilu (tiedon kerääminen ja analysointi ja levittäminen, vaihtoehtojen

hahmottaminen, kannatuksen etsiminen, neuvottelu ja päätöksenteko), 3) toteutus (resurssien hankkiminen, menettelytapojen tulkitseminen, suunnittelu, organisointi, etujen ja palveluiden tarjoaminen), 4) toteutuksen ja vaikutusten arviointi, sekä 5) johtopäätökset tulevaisuudesta. Verrattuna Endersin ym. (2003, 8) malliin Ripley yhdistää ongelman havaitsemisen ja määrittelyn vaiheessa 1, kun edellä mainitut jakavat ne kahteen vaiheeseen. Ripleyn tavoitteiden muotoilu vastaa käytännössä Endersin ym. menettelytapojen muodostamista. Sen jälkeen molemmissa malleissa seuraa toteutus. Ripley lisää arviointivaiheen jälkeen vielä erillisen johtopäätösvaiheen. Näkemykseni mukaan mallit ovat sisällöltään varsin samankaltaiset.

Thomas (2001, 216-221) käsittelee Liettuan yliopistolain uudistusta menettelytapojen muotoutumisen kautta. Hänellä ei tosin ole lähteinä yhtään policy-tutkimuksen uranuurtajaa. Hän sijoitti uudistusprosessin neljään vaiheeseen: tilannearvio, keskustelu, toimintapolitiikan muotoilu, sekä näkemysten yhteensovittaminen. Lisäksi artikkelissa analysoidaan uudistusprosessia Enderudin (1977) nelivaiheisen mallin kautta: ongelman havaitseminen, neuvottelu, suostuttelu ja suuntaviivojen muodostaminen, sekä toteutus. Tässä mallissa ajatellaan, että jokaisen vaiheen onnistuminen riippuu aina edeltävän vaiheen menestyksestä ja edeltävään vaiheeseen voidaan tarvittaessa palata. Jos jokin vaihe jätetään pois, siitä voi seurata ongelmia. Mallin lähtökohta eroaa merkittävästi tyypillisestä menettelytapojen muodostumisen vaiheita arvioivasta näkemyksestä. Thomasin neljästä vaiheesta kolme ensimmäistä seuraa löyhästi Endersin ym. (2003, 8) mallia. Thomasin esittämä vaiheistus päättyi näkemysten yhteensovittamiseen ehkä siksi, että käsiteltävä uudistus oli monimutkainen ja herätti ristiriitaisia mielipiteitä eikä varsinaiseen sopuun päästy. Enderudin malli on hieman lähempänä Endersin ym. mallia, vain arviointivaihe puuttuu.

Analyysini perusteella edellä esitettyjen eri mallien vaiheiden sisällöt ovat jokseenkin samankaltaisia, vaikka niistä käytetyt termit saattavat erota. Vähiten eroa tuntuu olevan toteutusvaiheessa, jonka termistä (*implementation*) ollaan myös varsin yksimielisiä. Lisäksi malleissa on vivahde-eroja eli voidaan korostaa jotakin prosessin vaihetta jakamalla sen käsittely useampaan vaiheeseen. Joissakin malleissa menettelytapojen muotoutuminen päätetään toteutukseen ja jätetään arviointi huomiotta. Myös toiminnallinen lähestymistapa saattaa erota malleissa siten, että korostetaan esimerkiksi neuvottelemista, yhteisymmärryksen saavuttamista tai prosessin poliittisuutta. Endersin ym. (2003, 8) malli vaikuttaa analyysin perusteella olevan hyvä keskimääräinen perusmalli.

Enders ym. (2003) eivät ole konferenssipaperissaan kuvanneet yksityiskohtaisesti menettelytapojen muotoutumisen viiden eri vaiheen sisältöjä. Tutkielmassani on kuitenkin tarkoituksenmukaista analysoida vaiheita myös yksitellen, joskin Linder ja Peters (1988, 740; ks. myös Sabatier 1991b, 153) huomauttavat, että tutkimusta on tehty erityisesti menettelytapojen muotoutumisprosessin keskivaiheeseen keskittyen. Endersin ym. (2003) esittämistä menettelytapojen muotoutumisen vaiheista kaksi ensimmäistä – ongelman havaitseminen ja ongelman määrittely – onkin seuraavassa yhdistetty samaan lukuun, sillä niihin keskittyvää tietoa on niukasti saatavilla. Yhdistäminen on tarkoituksenmukaista myös siksi, että ongelmaan liittyvä teoria ei jakaudu nimenomaisesti havaitsemiseen ja määrittelyyn, mikä taas johtuu eri tutkijoiden erilaisista vaihemalleista. Lopputuloksena menettelytapojen muotoutumisen vaiheet käsitellään siis neljässä osassa, mikä onkin ehkä puhtain ja yksinkertaisin vaiheversioiden muoto.

4.3.1 Ongelman havaitseminen ja määrittely

Menettelytapojen muotoutuminen alkaa ongelman tai tarpeen havaitsemisesta. Tähän liittyy ongelman määrittelyä ja jäsentelyä, tarpeen esille tuomista sekä toimintasuunnitelman tekemistä. Myös jo olemassa olevat menettelytavat voivat muodostaa ongelmallisia tilanteita, jotka edellyttävät menettelytapojen muuttamista (Hogwood ja Peters 1982, 226). Hillin (2009, 151) mukaan ongelman havaitsemisvaihe on erityisen hankala erottaa varsinaisesta menettelytapojen muodostamisvaiheesta. Tämä johtuu osaltaan siitä, että esille tuleva ongelma on suhteellisen harvoin täysin uusi (ks. myös Hogwood & Peters 1982, 225-226; Sinclair 2001, 89). Tällöin on yleensä olemassa jo jonkinlaisia menettelytapoja, joita lähteä muokkaamaan, ja joihin on usein taipumus tukeutua vahvasti (Linder & Peters 1988, 742; ks. myös Hogwood & Peters 1982, 226). Myös aiemmista menettelytavoista saatu palaute vaikuttaa uusien menettelytapojen toteutukseen (Ellsworth & Stahnke 1976, 84). Mikäli kyseessä taas on uusi ongelma, menettelytapojen muotoutumisen ensimmäiset vaiheet ovat usein monimutkaisen vuorovaikutuksen värittämää ja siten hankalasti eroteltavissa (Hill 2009, 151).

Ongelman havaitsemisen ja menettelytapojen muodostamisen joskus haastavasta toisistaan erottamisesta kertoo myös se, että esimerkiksi vaihtoehtojen käsitteleminen, toimintasuunnitelman tekeminen tai päätöksenteko on vaihemallin kuvauksesta riippuen sijoitettu joko ongelman havaitsemiseen ja määrittelyyn tai vasta menettelytapojen muodostamisvaiheeseen (ks. Hill 2009, 153). Menettelytapojen muotoutuminen onkin eräänlainen liukuva prosessi eikä sen osatekijöiden yksityiskohtainen erottelu ja mallintaminen ole aina helppoa tai kovin tarkoituksenmukaistakaan.

Menettelytapojen muodostamista edeltäviin vaiheisiin on perehtynyt erityisesti John Kingdon 1980-luvun puolivälistä alkaen. Hänen tutkimuksensa on ollut etupäässä kuvailevaa ja selittävää. (ks. Linder & Peters 1988, 740) Kingdon on tunnettu erityisesti virtausideaan liittyvästä mallistaan (*policy streams: problems, policies, politics*), joka rakentuu ongelmien, poliittisten mielipiteiden sekä menettelytapojen muotoutumiseen vaikuttavien ihmisten ympärille (ks. Hill 2009, 156; Kingdon 1995, 19; Sabatier 1991b, 151). Kingdon näkee menettelytapojen muotoutumisen prosessin kaoottisena ja ennustamattomana ja huomauttaa, että aina ongelmat eivät erityisesti kaipaa ratkaisua vaan ennemminkin toteuttajat perustelua harkitsemalleen menettelytavalle. Muuttuva ympäristö tarkoittaa, että erilaisia ongelmia ja mahdollisuuksia niiden ratkaisemiseen ilmaantuu jatkuvasti ja niihin kiinnitetään vaihtelevalla tavalla huomiota riippuen esimerkiksi toimijoiden kiinnostuksen kohteista. Kingdon korosti erityisesti palautteen ja kytkentöjen merkitystä – kuinka jo olemassa olevat menettelytavat vaikuttavat myöhempään menettelytapoihin ja kuinka yhden menettelytavan muutos voi vaikuttaa toiseen. (ks. Hill 2009, 157, 164) Hill (2009, 164-165, 169) on kritisoinut muuten kiiteltäviä Kingdonin ajatuksia siitä, että todellisuudessa ongelmanratkaisu voi olla myös jokseenkin selkeää ja rationaalista. Hill myös huomauttaa, että Kingdon on tehnyt tutkimustaan ainoastaan amerikkalaisessa liittohallituksen kontekstissa, joten menettelytapojen muotoutumiseen ja sen organisoitumiseen liittyviä organisatorisia eroja ei ole ehkä riittävästi huomioitu.

Ellsworthin ja Stahnken (1976, 87, 90) mukaan menettelytapojen muotoutuminen lähtee liikkeelle, kun jokin asia aletaan kokea ongelmaksi. Ihmiset ovat tyytymättömiä asioiden tilaan ja alkavat tehdä ratkaisuehdotuksia, jotka taas voivat osaltaan saada aikaan vastaehdotuksia. Heillä on vastakkaisia näkemyksiä siitä mitä valtion pitäisi tehdä tai olla tekemättä. Mielestäni asiaan liittyy ongelman havaitsijan kannalta usein jonkinlaista henkilökohtaisuutta – miksi hän kokee asian ongelmaksi ja miksi sille pitäisi tehdä jotain. Ongelma sinänsä koskettaa yleensä jotakin yhteisöä eikä vain henkilöä itseään – kyseessä voivat olla vaikkapa tietyn asuinalueen liikenneongelmat (ks. Harisalo ym. 2007, 61). Ihmisillä voi olla monenlaisia henkilökohtaisia tarpeita, joita ei tuoda esille. Se että ongelma ja tarpeet tunnustetaan, ei siis vielä käynnistä poliittista prosessia. Vasta kun ongelma koskettaa useampaa ihmistä ja siitä aletaan esittää julkisesti vaatimuksia, prosessi alkaa edetä. (Ellsworth & Stahnke 1976, 91; Harisalo ym. 2007, 61; Hill 2009, 151-152; ks. myös Kenis & Schneider 1991, 43) Kysymys onkin kaiken kaikkiaan sosiaalisesta prosessista, jossa ihmisten henkilökohtaiset ongelmat muuttuvat yhteiskunnallisiksi, ja edelleen julkiseksi toiminnaksi (Hill 2009, 169).

Hill (2009, 153, 156, 169, 172) korostaa ongelman havaitsemisessa ja määrittelyssä erityisesti toimintasuunnitelman muodostamista ja sen sijoittamista organisatoriseen kontekstiinsa. Hänen mukaansa toimintasuunnitelman tekemisen tarkastelu on usein kytkeytynyt ajatukseen rationaalisesta ongelmanratkaisusta; kuinka toimintasuunnitelman muodostamisen tulisi tapahtua. Tämä antaakin jonkinlaisen ideaalimallin, johon realistisempia tapoja voidaan verrata, sillä ideaalimalli ei vielä kuvaa sitä miten menettelytapoja aletaan todellisuudessa muodostaa. Myös March ja Olsen (1984, 740) huomauttavat, että neuvoteltaessa jostakin asiasta saatetaan helposti olettaa kaikkien asianosaisten toimivan rationaalisesti ja tietävän aiheeseen liittyvistä yksityiskohdista. Käytännössä se ei kuitenkaan usein ole näin. Seuraavassa kuvataan menettelytapojen muodostamista tarkemmin.

4.3.2 Menettelytapojen muodostaminen

Menettelytapojen ja periaatteiden muodostamisvaiheessa (*policy formulation*, myös *policy making*: ks. Hill 2009, 195) suunniteltu menettely saa konkreettisemmän muodon. Linderin ja Petersin (1989, 632; ks. myös Hill 2009, 193) mukaan tämä vaihe on saanut vähiten tutkimuksellista huomiota. Lisäksi tutkimuksessa on kiinnitetty enemmän huomiota sellaisiin kysymyksiin kuin kuka, mitä, milloin ja missä sen sijaan, että olisi yritetty selittää ilmiötä tai luoda uusia teorioita.

Menettelytapojen muodostaminen voi olla yksinkertaisessa tapauksessakin yllättävän monimutkaista. Tämä vaihe onkin tärkeä ja sen tulee sisältää paljon yksityiskohtaista suunnittelua, mikäli menettelytavoilla halutaan olevan todellista vaikutusta. (Hill 2009, 151, 172, 174) Hogwood ja Peters (1982, 243) huomauttavat, että menettelytavat kannattaisi suunnitella niiden muuttumista ja korvaamista silmällä pitäen eikä pysyviksi muuttumattomiksi käytännöiksi. Muutoin vaarana on, että syntyy liian joustamattomia ratkaisuja ja pitkäkestoisia sitoumuksia. Ellsworth ja Stahnke (1976, 105) muistuttavat, että menettelytapoja muokataankin tarpeen ja palautteen mukaan, joihin taas vaikuttavat aiempien menettelytapojen aikaansaamat reaktiot ja niiden seuraukset. Muun muassa tästä muodostuukin menettelytapojen muotoutumisen kiertävä prosessi. Seuraavassa esitellään muutamia näkemyksiä siitä millaisia asioita menettelytapojen muodostamiseen voidaan liittää.

Endersin ym. (2003, 8, 10) viitekehyksessä menettelytapojen muodostamisvaihe sisältää menettelytapoihin liittyvät tavoitteet, kohderyhmät ja käytettävät keinot. Tavoitteiden tulee sisältää vähintään viralliset tavoitteet. Kohderyhmien osalta määritellään kriittiset kohderyhmät ja miten ne

liittyvät prosessiin. Käytettävien keinojen yleinen kuvaaminen ja analysointi ovat vähintään yhtä tärkeitä kuin sen selvittäminen mitkä keinot toimisivat parhaiten milläkin menettelytavan osa-alueella. Myös Knoepfelin ja Weidnerin (1982) mukaan menettelytapojen muodostamisessa on määriteltävä tarkasti tavoitteet ja käytettävät keinot. Lisäksi on arvioitava millaisia sääntöjä ja periaatteita toteutusvaiheessa tullaan käyttämään ja kenen vastuulla mikäkin asia on. Henkilövastuuseen liittyy resursointi; käytännön toteutukseen tarvitaan yleensä rahaa ja muita resursseja. (ks. Hill 2009, 174)

Tämän vaiheen osa-alueista ehkä eniten tutkimuskiinnostusta ovat herättäneet käytettävät keinot (*policy instruments*). Tärkeimpien käytettävien keinojen määrittely on ollut haastavaa (Hill 2009, 177). Tähän liittyy muun muassa kysymys siitä miten keinot valitaan. Howlettin (2004, 5) mukaan keinojen valinta riippuu olosuhteista ja kontekstista. Hän korostaa, että käytännössä valintatilanteeseen liittyy myös erilaisia epäselvyyksiä – esimerkiksi keinojen vaikutukset eivät ole tarkasti tiedossa tai tavoitteet voivat olla epäselviä. Tämä lisää toimintapolitiikan epäonnistumisen mahdollisuuksia.

Rationaalisen päätöksenteon taustaksi tarvittaisiin täsmällistä tietoa. Kuitenkin monia tärkeitä päätöksiä tehdään puutteellisen tiedon varassa. Tämä johtuu siitä, että saatavilla oleva tiedon määrä on valtava ja oleelliset asiat pitäisi yrittää selvittää varsin rajallisessa ajassa. Haastavaksi asian tekee vielä se, että tietoa pitäisi osata tulkita oikein ja silti päätösten lopullisia vaikutuksia voi olla vaikea ennustaa ja ne nähdään usein vasta ajan kuluessa. (Ellsworth & Stahnke 1976, 50, 52-53)

Linder ja Peters (1989, 632-633) huomauttavat, että oikeastaan ei tiedetä miksi toimijat lopulta valitsevat jotkin tietyt keinot muiden mahdollisten vaihtoehtojen joukosta ja kuinka harkittua tämä päätöksentekoprosessi aina on. Tämän ymmärtämiseksi pitäisi hahmottaa erilaisten ongelmien, arvojen ja keinojen välisiä monimutkaisia yhteyksiä. Useimmat keinojen valintatavat voidaan kuitenkin luokitella johonkin seuraavista kolmesta kategoriasta: erilaisiin päätöksentekomalleihin perustuva järkivalinta; mekaaninen valintaprosessi, johon vaikuttavat organisatorisen kontekstin erilaiset säännöt ja roolit; tai valinta sosiaalisena prosessina, johon liittyvät erityisesti vuorovaikutus ja valtasuhteet.

Yksittäisillä henkilöillä voi olla varsin merkittävä rooli menettelytapojen muotoutumisessa sekä käytännön toteutuksessa ja harkinnan käytössä. Menettelytapojen muodostamisvaiheessa voidaan

myös osin vaikuttaa siihen miten käytännön toteutuksessa on mahdollista käyttää harkintavaltaa. (Sinclair 2001, 89-90) Hillin (2009, 182-184) mukaan aikoinaan ollaan oltu hyvinkin kiinnostuneita siitä onko poliitikoilla vai virkamiehillä eli päättäjillä vai toteuttajilla enemmän valtaa menettelytapojen muodostamisessa. Tämä johtui siitä, että menettelytapojen pelättiin muuttuvan toteutuksen myötä mikäli arvot ja aatteet eivät kohdanneet. Toisaalta jos työkokemukseltaan pitkäaikaiset virkamiehet ovat merkittävässä asemassa, he voivat myös tuoda jatkuvuutta prosessiin riippumatta esimerkiksi johtajuusmuutoksista. Yksittäisten henkilöiden mahdollisella merkittäväällä roolilla onkin usein ajateltu nimenomaan toteuttajatasoa, mutta myös muilla prosessiin osallisilla tai siihen vain etäisesti liittyvillä vaikutusvaltaisilla henkilöillä voi olla huomattava merkitys (ks. Ellsworth & Stahnke 1976, 39-40).

Menettelytapojen muodostamis- ja toteutusvaihe kietoutuvat toisiinsa ja joskus voi olla vaikea erotella mikä asia sijoittuu minkäkin vaiheen alle (esim. Ellsworth & Stahnke 1976, 105; Hill 2009, 191). Edellä kuvattu valtapohdinta liittyykin läheisesti vertikaaliseen näkökulmaan ja menettelytapojen toimeenpanoon, joista jälkimmäistä käsitellään seuraavaksi.

4.3.3 Toteutus

Menettelytapojen toteutus- eli toimeenpanovaihe (*policy implementation*) on ollut vaihtelevasti tutkimuksen kohteena. Smith (1973, 197-198) toteaa, että 70-luvun tutkimuksessa ei juurikaan huomioitu menettelytapojen toteutusvaihetta, sillä sitä ei pidetty kovin tärkeänä. Ajateltiin, että kun toimintapolitiikasta sovitaan, se vain toteutetaan ja tulokset ovat sen suuntaisia kuin mitä niiden alun perin odotettiin olevan. Pressmanin ja Wildavskyn vuoden 1973 klassikkoteoksen *Implementation* myötä toteutus alkoi herättää runsaasti kiinnostusta, kun se oli ollut aiemmin tutkimuksessa lähinnä epämääräisenä taustatekijänä (O'Toole 2000, 263-264; Schofield 2001, 245-246). Tosin joidenkin näkemysten mukaan pätevää tutkimusta oli tehty jo aikaisemminkin ja sen puuttumista on liioiteltu (Hill 2009, 195; O'Toole 2000, 264). Schofieldin (2001, 245-246) mukaan toteutusta tutkivat erityisesti valtiotieteilijät ja julkishallinnon tutkijat. Maantieteellisesti varsinkin Yhdysvalloissa oltiin kiinnostuneita tutkimaan menettelytapojen toteutusta.

1990-luvun lopulla kiinnostus pelkästään toteutusta kohtaan kuitenkin jälleen väheni (O'Toole 2000, 264). Menettelytapojen toteutusta koskevaa tutkimusta tehtiin kuitenkin epäsuorasti esimerkiksi hallintotapaan (*governance*), institutionaaliseen analyysiin tai verkostoihin keskittyneen tutkimuksen myötä (ks. O'Toole 2000, 273-282; myös Schofield 2001, 257). Schofield (2001, 246-

247) arvioi, että toteutusta on tarkasteltu neljästä eri tutkimuksellisesta syystä ja näkökulmasta: selittämään menettelytapojen onnistumista tai epäonnistumista, ennustamaan tuloksia, suosittamaan käytänteistä, tai löytämään moninaisuutta yhdistävä tutkimuksellinen näkökulma. Hän kuitenkin kritisoi uudemman toteutusta koskevan tutkimuksen enemmän yhdistelevän ja arvioivan uudelleen aiempia tutkimusteemoja kuin luovan mitään erityistä uutta.

Linderin ja Petersin (1987a, 460-462) mukaan toteutusta koskeva tutkimus voidaan jakaa karkeasti kahteen luokkaan (ks. myös O'Toole & Montjoy 1984, 491). Ensimmäiseen tutkimusluokkaan voidaan lukea tutkimukset, jotka kuvaavat tehokasta toteutusta ja sen mahdollisia esteitä. Tällaista tutkimusta tehtiin jo ennen kuin toteutus (*implementation*) tuli terminä muotiin. Pyrkimyksenä oli selvittää miksi organisaatiot eivät toimineet tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Linder ja Peters kritisoivat tehdyn tutkimuksen arvoa, koska tutkimuksessa saatettiin esimerkiksi vain listata esteitä edistämättä mitenkään olennaisesti tutkimusalaa. Toinen tutkimusluokka käsittää tutkimukset, jotka pyrkivät selittämään toimeenpanoa ja sen dynamiikkaa. Tästä tutkimuksesta ovat nousseet esille erityisesti menettelytapojen toteuttamiseen liittyvät näkemykset "ylhäältä alaspäin" (*top-down*) ja "alhaalta ylöspäin" (*bottom-up*). Näitä näkemyksiä kuvataan tarkemmin tutkielman luvussa 4.4.

Menettelytapojen toimeenpano ei ole ongelmaton vaan jokseenkin monimutkainen ilmiö (esim. Bunker 1972, 72; Ellsworth & Stahnke 1976, 60; Menzel 1987, 6). Esimerkiksi toimijan asemassa oleminen voi olla ongelmallista, sillä menettelytavoista voidaan edelleen kiistellä, vaikka peruseriaatteet olisivatkin näennäisesti selvät. Erimielisyyttä ja valtataisteluita voivat aiheuttaa muun muassa ihmisten erilaiset näkökulmat, määrittelyt, tulkinnat ja toimintatavat; etenkin jos menettelytavoissa on paljon epäselvyyksiä ja tulkinnallisuutta. (Terpstra & Havinga 2001, 100)

Ellsworthin ja Stahnken (1976, 71-72) mukaan käytännön toteutuksessa onkin aina ongelmia muun muassa menettelytavoissa esiintyvän monitulkintaisuuden ja epäjohdonmukaisuuden takia. Vaikka menettelytavat olisi kirjattu kuinka tarkasti, niiden määrittelyssä voidaan harvoin huomioida kaikkia mahdollisia vastaantulevia tilanteita. Liian yksityiskohtaisen määrittelyn vaarana olisikin, että menettelytavat muodostuisivat liian jäykiksi aiheuttaen lisää ongelmia. Harkinnan valta on yleensä annettu toteuttavalle tasolle, jolla taas voi olla joskus vaikeuksia tietää kuinka asiaa pitäisi oikeastaan tulkita. Menettelytavoissa voi myös esiintyä joko ilmeisiä tai piileviä epäjohdonmukaisuuksia. Jos menettelytapoihin liittyen on muodostettavissa erilaisiin lopputuloksiin johtavia tulkintoja, mikä niistä pitäisi valita sovellettavaksi? Hill (2009, 146)

huomauttaakin, että monista menettelytapojen yksityiskohdista saatetaan sopia vasta vähitellen toiminnan edetessä.

Muita mahdollisia menettelytapojen toteuttajan kohtaamia ongelmia ovat myös riittämättömät resurssit sekä ylemmän tahon tietämättömyys asioista. On yleistä, että menettelytapoja joudutaan toimeenpanemaan liian vähäisin resurssein, mikä onkin ollut vakava ongelma. Tavallista on myös se, että toteuttaja on oman alansa asiantuntija, joka tietää parhaiten tehtävänsä liittyvät yksityiskohdat. Tämä tarkoittaa toisaalta sitä, että hän saattaa liioitella oman tehtävänsä merkitystä muiden kustannuksella, toisaalta taas hän voi turhautua, jos esimerkiksi ylemmät tahot eivät ymmärrä tai ota tosissaan tehtävään liittyviä vakavia ongelmakohtia. (Ellsworth & Stahnke 1976, 71-74)

Terpstran ja Havingan (2001, 98-99) mukaan se miten toimitaan ja menetellään riippuu säännöistä ja periaatteista, niiden soveltamisesta sekä käytössä olevista resursseista. Kun menettelytapoja toteuttavan virkamiehen on selvitettävä tekemisiään, hän viittaa näihin sääntöihin, joihin hänen toimintansa ja päätöksensä ovat perustuneet. Säännöillä tarkoitetaan tässä yhteydessä sekä lakeja, asetuksia ja muita virallisia säännöstöjä; että epävirallisempia ohjeita, näkemyksiä ja tulkintoja.

Organisaatiossa toimivat inhimilliset ihmiset. Terpstra ja Havinga (2001, 97-99) muistuttavatkin, että työntekijät eivät ole vain passiivisia organisaation ja olosuhteiden orjia. Vaikka he eivät voi valita tai juurikaan kontrolloida olosuhteita, joissa joutuvat työskentelemään, heillä on kuitenkin käytännössä aina jossain määrin toiminnan- ja harkinnanvapautta sekä valtaa vaikuttaa. Pätevät byrokraatit tietävät kuinka toimia ja mitä sääntöä käyttää. He osaavat myös soveltaa ja tulkita sääntöjä hyväksytyllä tavalla, vaikka eivät aina välttämättä pystykään määrittelemään mihin epäviralliseen tai piilevään periaatteeseen he päätöksensä perustavat. Joskus tällä inhimillisellä toiminnalla on ennustamattomia vaikutuksia tai sellaisia seurauksia mitä ei alun perin ollut tarkoitus tuottaa.

Menettelytapoja ja niiden toteutusta on tarkasteltava myös kehityksellisestä näkökulmasta. Usein jää huomaamatta, että nykyinen käytäntö on tiettyjen taustatekijöiden ja jatkuvan kehityksen tulos, jonka syntyhetki voi olla hyvinkin kaukana historiassa. (Hill 2009, 143) Sen lisäksi, että organisaation toimintaympäristö ja toimintatapa sekä niiden muutokset vaikuttavat toteutukseen, myös yksittäiset henkilöt voivat muuttaa vallitsevaa käytäntöä sekä tietoisesti että tiedostamattaan. Se miten menettelytavat vuosien varrella muuttuvat ja kehittyvät on seurausta siitä miten

toimijoiden käsitykset ja aikomukset toteutuksen suhteen muuttuvat, siitä millaisia päätöksiä tehdään tai jätetään tekemättä, sekä siitä millaisia valtasuhteita menettelytapojen suunnittelussa ja toteutuksessa ilmenee. Vallalla oleva toimintatapa on siis käytännössä yhdistelmä aiempaa toimintatapaa ja sen seurauksia. (Terpstra & Havinga 2001, 100-101)

4.3.4 Arviointi

Endersin ym. (2003, 8) menettelytapojen muotoutumisen vaiheista viimeinen on menettelytapojen arviointi, joka sisältää myös menettelytapojen lakkauttamisen mahdollisuuden. Tässä luvussa käsitellään lähinnä arviointia, joka on ollut tutkimuksen kohteena erityisesti 1990-luvulla (Schofield 2001, 245). Ensin kuvataan kuitenkin hieman lakkauttamista.

Hogwood ja Peters (1982, 227-229) jakavat menettelytapojen muotoutumisprosessin lopputuleman kolmeen luokkaan: pitäydytään käyttönotetuissa menettelytavoissa, lopetetaan niiden käyttö, tai korvataan toisilla samaan tavoitteeseen tähtäävillä menettelyillä. He kritisoivat erityisesti lakkauttamista ja toimintapolitiikan päättämisen käsitettä. Aihetta on nimittäin tutkittu laajahkosti 1970-luvun lopussa, jolloin monet ovat todenneet, että käytännössä ei yleensä tapahdu täydellistä loppumista vaan esimerkiksi menettelytapojen korvaamista tai yhdistämistä.

Menettelytapoja voidaan arvioida toiminnan eri vaiheissa. Arviointia voidaan tehdä esimerkiksi heti esille tulevien ristiriitatilanteiden sekä käytännön toteutuksen yhteydessä tai vaikkapa erillisessä arviointikokouksessa toimeenpanovaiheen päätyttyä. Harisalo ym. (2007, 62) korostavat erityisesti sitä, että virkamiesten on arvioitava jatkuvasti toimintaansa ja korjattava tarvittaessa käytäntöjään jo toimeenpanon kuluessa.

Menettelytapoja ja niiden onnistuneisuutta voidaan arvioida myös erilaisilla tavoilla. Monesti menettelytapojen todetaan olevan onnistuneita silloin, kun ne toimivat, vaikka sitä mitä toimivuudella tarkoitetaan, ei erikseen määritelläkään. Tällainen arviointi on subjektiivista, sillä se ei yleensä perustu ennaltamääriteltyyn kriteeristöön. Arvioinnissa voidaan myös pyrkiä määrittelemään muuttuivatko asiat menettelytapojen toteutuksen myötä. Vaikutusten arviointi voi kuitenkin olla haastavaa, koska pitäisi olla tarkasti selvillä, mikä asia on minkäkin vaikutusta. Menettelytapojen toteutuksen arviointi liittyykin ehkä enemmän prosessin toimivuuden arviointiin kuten sen läpiviemiseen tai rahankäyttöön kuin sen aikaansaamien vaikutusten arviointiin. Muutoksen asteella on myös merkitystä. Yksinkertaisimmillaan menettelytavat ovat onnistuneita

silloin, kun tapahtuu edes jotain muutosta haluttuun suuntaan. (ks. Linder & Peters 1987b, 123-124, 126)

Linderin ja Petersin (1987a, 459) mukaan kirjallisuudessa esiintyy usein vähintään epäsuorasti ajatus siitä, että kun toteutus on suunniteltu hyvin, myös koko toimintapolitiikka onnistuu. Vastaavasti epäonnistumisen uskotaan johtuvan epäonnistumisista toteutuksessa (Menzel 1987, 3). Lisäksi Linder ja Peters (1987a, 459-460) toteavat, että usein ajatellaan toteutuksen helppouden kertovan parhaiten toimintapolitiikan ja menettelytapojen sopivuudesta. Edelleen ajatellaan, että lopputulos määrittyy toteuttamisvaiheessa – menettelytapoja toteuttavan virkamiehen käsissä. He kritisoivat tällaisia yksioikoisia näkemyksiä.

Menzel (1987, 4-6) esittelee kaksi menettelytapojen tehokkaaseen toteutukseen ja onnistumiseen liittyvää mallia. Näistä toinen on Sabatierin ja Mazmanianin (1980) viiden kohdan versio, jonka mukaan tärkeää on: toimintapolitiikan tavoitteiden ja kohderyhmän käyttäytymisen teoreettisesti oikeanlainen vertaaminen, selkeät periaatteet ja kohderyhmät, toteutuksesta vastaavien hyvä johtajuus, kannattajien tuki, sekä vastustajien vähäinen ongelmien esille tuominen. Menzelin mukaan malli on hyvä, joskin hieman turhan kontekstisidonnainen.

Toinen Menzelin (1987, 5-6) esittämä, myös viisikohtainen, malli on Van Meterin ja Van Hornin (1975) malli, joka tarkastelee sitä miksi toimintapolitiikan tavoitteet eivät toteudu käytännössä. Mallin mukaan asiaan vaikuttavat seuraavat seikat: resurssit, kuten rahoitus ja henkilöstö; toteuttavan organisaation ominaispiirteet, kuten koko; ympäristötekijät, kuten taloudellinen tilanne tai tuki; kommunikaatiotavat, kuten yhteydenpidon määrä tai viestinnän selkeys; sekä toteuttavien viranomaisten ominaispiirteet, kuten riskinottoaiheet. Menzel toteaa mallin vahvuudeksi sen, että se huomioi asioiden väliset yhteydet, mutta heikkoudeksi sen abstraktiuden ja epämääräisyyden. Painotus voi myös vaihdella. Vaikkakin riittämättömät resurssit voivat aiheuttaa hankaluuksia tai jopa toimintapolitiikan epäonnistumisen, niiden olennaisuus suhteessa muihin osatekijöihin riippuu lopultakin olosuhteista.

Hillin (2009, 17) mukaan toiminnassa pyritään usein säilyttämään vallitseva olotila. Joskus tiettyjen menettelytapojen toteutuminen ja käyttöönotto edellyttävätkin ajan kulumista. Aluksi esitettyä ideaa ei hyväksytä, mutta mikäli joku riittävästi valtaa omaava taho tuo asiaa aina ajoittain uudelleen esille, se voi vähitellen saavuttaa kannatusta myös muiden silmissä. (MacRae & Wilde 1985, 230)

Seuraavassa luvussa käsitelläänkin menettelytapojen muotoutumiseen liittyviä valtasuhteita ja hierarkkisia rakenteita.

4.4 Vertikaalinen näkökulma

Vertikaalinen näkökulma koostuu kahdesta katsantokannasta: "ylhäältä alaspäin" (*top-down*) ja "alhaalta ylöspäin" (*bottom-up*). Näissä näkemyksissä menettelytapojen muotoutumista tarkastellaan hierarkkisten rakenteiden ja valtasuhteiden näkökulmasta. Hierarkia ja valtakysymykset esiintyvät menettelytapojen muotoutumiseen liittyvien toimijoiden, instituutioiden ja erilaisten intressiryhmien kesken. Menettelytapojen onnistuneisuuden tai epäonnistuneisuuden taas ajatellaan riippuvan siitä miten mahdollisesti ilmeneviä ristiriitoja ja kriisejä hallitaan ja ratkaistaan. (ks. Enders ym. 2003, 8, 11-12)

Ylhäältä alaspäin -tutkimus on Hillin (2009, 203-204) mukaan keskittynyt erityisesti selvittämään sitä miksi tavoitteet saavutetaan tai miksi niitä ei saavuteta. Tällaisen tutkimuksen epärealistinen oletus mitattavista tavoitteista menettelytapojen muotoilun lähtökohtana onkin ollut eräs tärkeimmistä syistä siihen, miksi moni on pitänyt alhaalta ylöspäin -lähestymistapaa parempana näkemyksenä. Eräs tutkija, R.F. Elmore, onkin määritellyt jälkimmäiseen lähestymistapaan liittyen käsitteen *backward mapping*, jossa toteutukseen liittyviä prosesseja analysoidaan käänteisessä järjestyksessä aloittaen ongelman ja tavoitteiden sijaan menettelytapojen vaikutuksista ja tuloksista korostaen samalla toteutukseen liittyviä monia toimijoita (ks. Hill 2009, 203; Schofield 2001, 251; myös Linder & Peters 1987a, 464).

Alhaalta ylöspäin -tutkimuksen kiinnostuksen kohteina taas ovat Schofieldin (2001, 251) mukaan olleet paikalliset toteuttavan tason toimijat keskushallinnon sijaan, ongelman luonne ja menettelytapojen perustelut pelkkien tavoitteiden sijaan, sekä toteutukseen liittyvät verkostot. Tämä näkemys hyväksyy monimutkaisen ja sekavan toimintaympäristönsä, mikä on voinut karkoittaa yksinkertaisia rakenteita ja selityksiä kaipaavia tutkijoita. Lähestymistapaa on lisäksi kritisoitu sen rajallisuudesta selittää ilmiötä sekä siitä, että se jättää huomioimatta keskushallinnon toimijoiden roolin.

Ylhäältä alaspäin - ja alhaalta ylöspäin -näkökulmien paremmuudesta on aikanaan kiistelty, mutta nykyään tutkijat ovat sitä mieltä, että molemmissa on puolensa ja jonkinlainen yhdistelmä voisi olla paras ratkaisu. Näkökulmien hyvät ja huonot puolet riippuvat siitä minkälaista asiaa ja kontekstia

tarkastellaan. (esim. Enders ym. 2003, 11; Hill 2009, 196; O'Toole 2000, 283; Schofield 2001, 252) Hillin (2009, 17) mukaan olisi tärkeää tasapainottaa päätöksentekoon keskittyvä ylhäältä alaspäin - toteutus ja toimintapainotteinen alhaalta ylöspäin -toteutus siten, että sekä päätöksiin että toimintaan kiinnitettäisiin huomiota. Lisäksi olisi hyvä huomioida myös alemman tason toimijat, sillä joskus juuri sillä tasolla tehdään todellisuudessa toimintapolitiikkaa. Seuraavassa lyhyesti lisää ylhäältä alaspäin - ja alhaalta ylöspäin -näkökulmiin liittyvistä käsityksistä.

Ylhäältä alaspäin -näkökulmassa voidaan kysyä kuka on muotoillut menettelytavat, tehnyt päätökset ja kuka toimeenpanee ne; sekä millaisia ovat eri toimijoiden väliset valtasuhteet tai roolit prosessissa (Hill 2009, 196-197). Näkemyksessä tarkastellaan toteutettavaan menettelytapaan liittyviä ongelmia erityisesti johtajan tai muun ylemmän tahon toimijan näkökulmasta. Siihen liittyvä kirjallisuus onkin usein liikkeenjohdollisesti painottunutta ja keskittyy hyvän ja tehokkaan hallinnon saavuttamiseen esimerkiksi organisatoristen rakenteiden parantamisen tai sääntöjen noudattamisen kautta. (Linder & Peters 1987a, 462-463) Schofieldin (2001, 250-251) mukaan ylhäältä alaspäin -näkökulma pohjautuu kontrollin lisäksi rationaaliin näkemyksiin. Näkökulman mukaan toteutuksen lähtökohtana ovat tavoitteet ja lisäksi toteutus etenee suhteellisen lineaarisesti ja selkeästi. Näkemystä onkin kritisoitu liiasta rationaalisuudesta sekä siitä, että se ei huomioi riittävästi toteuttavan tason toimijoita tai poliittisen retoriikan merkitystä menettelytapojen muodostamisessa.

Alhaalta ylöspäin -lähestymistapa taas korostaa sitä, että menettelytavat määrittyvät toden teolla vasta organisaation alemmien tasojen toteutustavan myötä. Sen mukaan menettelytavat määrittyvät eksplisiittisessä tai implisiittisessä, esimerkiksi asiakkaiden kanssa käytävässä, neuvottelussa ennemmin kuin hierarkkisen kontrollin, lakien tai sääntöjen kautta. Virkamiehet voivat käytännön toiminnassa jopa muokata menettelytapoja itselleen sopivammiksi. Alemman tason valta-asemaan menettelytapojen määrittymistä ohjaavana tekijänä ei kuitenkaan pitäisi tuudittautua, vaikka sanotaankin, että tämä taso tietää ylempää tarkemmin käytännön toteutukseen liittyvistä ongelmakohtista. Hallintotapa ei nimittäin voi olla vain neuvottelemista, jotkin päätökset nimenomaisesti tarvitsevat auktoriteettia toteutuakseen. Toinen ongelmakohta voi olla, jos yritetään tehdä menettelytavoista sellaisia, että ne sopivat alemman tason toteuttajien arvoihin ja toimintatapoihin aiheuttaen toimintaan mahdollisimman vähän häiriötekijöitä. Tällöin toimintapolitiikkaa suunnitellaan liikaa sen ehdoilla mitä kyseisessä organisaatiossa pystytään

tekemään, eikä lähdetä suunnittelussa siitä mitä asialle oikeastaan pitäisi tehdä. (Linder & Peters 1987a, 462-464)

Myös Lipsky (1980, xi-xiii, 13, 18) toteaa, että käytännön toimintapolitiikkaa luodaan enemmän katutasolla päivittäisessä työssä kuin ylempien tahon toimijoiden tai lainsäätäjien toimesta. Hän analysoi teoksessaan katutason byrokraatteja, joiksi hän määrittelee sellaiset koulussa, sosiaalityössä, poliisilaitoksessa tai muissa julkisissa laitoksissa toimivat henkilöt, jotka voivat käyttää harkintaa etuisuuksien antamisessa tai määräyksiä ja lakeja koskien. Heidän roolinsa perustuu mahdollisuuteen toimia suhteellisen itsenäisesti sekä käyttää harkintaa päätöksenteossa. Lipsky arvioi, että heidän päätöksensä, heidän omaksumansa rutiinit sekä keinonsa käsitellä epävarmuutta ja paineita lopulta muodostuvat käytettäväksi toimintapolitiikaksi. Hän huomauttaa, että menettelytapojen toimeenpanijat joutuvat kehittämään erilaisia selviytymismekanismeja ja päätyvät esimerkiksi tekemään kompromisseja tai yksinkertaistamaan käytettäviä toimintatapoja, sillä työtä joudutaan usein tekemään paineen alaisena, paljon, nopeasti ja riittämättömin resurssein. Työn monimutkaisuuden astetta myös lisää se, että työssä voidaan käyttää tarvittaessa harkintaa.

Vertikaaliseen näkökulmaan ja menettelytapojen toteutukseen liittyvät olennaisesti valtasuhteet. Menettelytapojen toimeenpanijan kannalta hänen toimintaansa voivat vaikuttaa suhteet ylempiin tahoihin kuten omaan esimieheen, muuhun johtoon tai esimerkiksi poliittisiin toimijoihin. (ks. Terpstra & Havinga 2001, 100) Tällaisen hierarkkisen suhteen ohella vertikaalista valtasuhdetta esiintyy myös toiseen suuntaan – asiakas voi olla riippuvainen byrokraatin toiminnasta, jolla taas on mahdollisuus käyttää valtaansa asiakkaaseen nähden (ks. Lipsky 1980, 54-59). Lisäksi tehokkaaseen toimintaan liittyvät horisontaaliset verkostot, sillä usein organisaatiolla ei yksinään ole riittävästi vaikutusvaltaa, resursseja ja tietoa tavoitteidensa saavuttamiseen (O'Toole & Hanf & Hupe 1997, 137). Seuraavassa luvussa kuvataan tarkemmin menettelytapojen muotoutumiseen liittyvää horisontaalista verkostonäkökulmaa.

4.5 Horisontaalinen verkostonäkökulma

Horisontaalinen eli verkostoitunut näkökulma korostaa menettelytapojen muotoutumisen monimutkaisuutta, joka johtuu siihen liittyvien toimijoiden moninaisuudesta (Enders ym. 2003, 13). O'Toolen (2000, 279) mukaan verkostonäkökulmainen tutkimus onkin tullut tärkeäksi, koska nykyään organisatoriset rakenteet ja toimijoiden yhteydet ovat tulleet yhä monimutkaisemmiksi ja erilaisten toimijoiden määrä on kasvanut. Verkostot liittyvät myös moniin menettelytapojen

muotoutumisen vaiheisiin – ongelman havaitsemiseen, menettelytapojen muodostamiseen ja toteutukseen. Jos menettelytapojen muotoutumiseen liittyy paljon riippuvuussuhteita ja käytettävät resurssit ovat hajallaan, verkostot vaikuttavat olevan tehokkaampia kuin hierarkkiset lähestymistavat. (Kenis & Schneider 1991, 43)

Julkishallinnossa alettiin kiinnostua toimintapolitiikkaan ja menettelytapojen muodostamiseen liittyvistä verkostoista 1970-luvulla. Verkostoissa erilaiset toimijat ja alat ovat vuorovaikutuksessa keskenään pyrkiäkseen parantamaan julkisen toiminnan päätöksentekoa ja tehokkuutta. (Dassen 2010, 12, 18; ks. myös Kenis & Schneider 1991, 27) Käsitteellisesti kannattaa huomata, että esimerkiksi julkishallinnon ja sosiologian tavat käyttää toimintapolitiikan verkostokäsitettä (*policy networks*) eroavat toisistaan. Julkishallinnossa verkostoihin viitataan usein uuden hallintotavan käsitteellä (*new mode of governance*). (Dassen, Enders & Westerheijden 2008)

Verkostokäsitettä käytetään myös usein epämääräisesti ja eri tutkimuksissa annetaan sille oma vivahteensa (Kenis & Schneider 1991, 32). Vaikka verkostokäsite eroaa tieteenalakohtaisesti ja sen sisälläkin, osapuilleen yhtä mieltä ollaan kuitenkin siitä, että verkostoihin liittyvät useiden eri toimijoiden jokseenkin vakiintuneet, epähierarkkiset sekä toisistaan riippuvaiset suhteet. Näillä toimijoilla katsotaan olevan yhtäläinen kiinnostus toimintapolitiikkaa kohtaan ja he tekevätkin yhteistyötä saavuttaakseen tavoitteensa. (Börzel 1997, 1) Kyse on usein epävirallisista ja hajautetuista horisontaalisista suhteista (Kenis & Schneider 1991, 32). Lisäksi suhteisiin keskittyvässä näkökulmassa kiinnitetään huomiota valta-, riippuvuus- ja luottamussuhteisiin (ks. Börzel 1997, 3).

Verkostoja voidaan lisäksi tulkita monella eri tavalla ja eri näkökulmasta. Tämä voi liittyä esimerkiksi siihen onko verkostokäsitettä käytetty kvantitatiivisessa vai kvalitatiivisessa analyysissä. (Börzel 1997, 2) Näistä jälkimmäinen on Kenisin ja Schneiderin (1991, 32) mukaan huomattavasti yleisempää. Olennaisempaa lienee kuitenkin se ajatellaanko käsitteellä erilaisia valtion ja sen intressiryhmien välisiä suhteita – tai oikeastaan mitä vain julkisten ja yksityisten toimijoiden välisiä suhteita – vai tietynlaista hallintotapaa. Toisaalta suhteisiin ja hallintotapaan keskittyvien näkemysten välinen raja on häilyvä eikä tarkkarajaista eroa niiden välille tarvitse välttämättä tehdä. (Börzel 1997, 2-3)

Eräs horisontaalisessa verkostonäkökulmassa melko usein viitattu lähestymistapa on Paul A. Sabatierin malli kannatuksen yhteenliittymistä (*advocacy coalition*). (ks. esim. Börzel 1997, 9; Enders ym. 2003, 14; Hill 2009, 62; Sabatier 1991b, 151, 153) Tässä mallissa on kyse siitä, että samanmieliset toimijat muodostavat keskenään erilaisia yhteenliittymiä vaikuttaakseen toimintapolitiikkaan ja saavuttaakseen omat tavoitteensa. Tämän myötä erilaiset yhteenliittymät ajautuvat ristiriitatilanteisiin ja voivat päätyä kilpailemaan keskenään. Näitä ristiriitatilanteita sovittelevat henkilöt, jolle yleinen tilanteen vakaus on tärkeämpää kuin tiettyjen tavoitteiden saavuttaminen. Menettelytapojen muuttuminen liittyy näiden yhteenliittymien toimintaan, niitä ympäröivien olosuhteiden muuttumiseen ja muualla tehtäviin päätöksiin, sekä erilaisiin vakiintuneisiin käytänteisiin kuten lain asettamiin rajoitteisiin. (Sabatier 1991b, 151, 153)

Kuten muussakin verkostonäkökulmaisessa tutkimuksessa, myös tutkielman viitekehyksen pohjana toimivassa artikkelissa korostetaan erilaisten toimijoiden määrää, toimijoiden välisiä keskinäisiä riippuvuussuhteita, sekä yhteisymmärryksen löytymistä yhteistyön ja sovittelun kautta. Lisäksi huomautetaan, että korkeakoulupolitiikassa tulee jatkossa olemaan yhä useampia toimijoita sekä julkishallinnon eri tasoilta että kokonaan julkishallinnon ulkopuolelta, ja niin kansallisia kuin kansainvälisiäkin toimijoita. (Enders ym. 2003, 8, 13)

4.6 Kontekstin merkitys

Enders ym. (2003, 2) toteavat, että esitetyn menettelytapojen muotoutumisen viitekehyksen pyrkimyksenä on, että se toimisi sekä yleisesti ottaen korkeakoulutuksen alalla että myös sen erilaisissa konteksteissa kuten erilaisessa sosiaalisessa, poliittisessa ja kulttuurisessa ympäristössä. Schofield (2001, 251) huomauttaakin, että konteksti, jossa menettelytapoja toteutetaan, on yhtä tärkeä kuin toimintapolitiikka itsessään.

Myös Smith (1973, 202-205) tähdentää kontekstin olennaisuutta menettelytapojen toteutuksessa korostaen sitä erityisesti jännitteiden näkökulmasta. Hänen mukaansa menettelytapojen toteutuksessa ovat olennaisia ihanteellinen menettelytapa; toteuttava organisaatio; kohderyhmä eli henkilöt, joihin menettelytapa eniten vaikuttaa; sekä ympäristötekijät kuten kulttuuriset tai taloudelliset olosuhteet. Toteutusvaiheessa näiden vuorovaikutus voi johtaa erilaisiin jännitteisiin. Tällaisia voivat olla esimerkiksi toimeenpanevan yksikön riittämättömät resurssit tai päättäjien ja kohderyhmän erilaiset näkemykset menettelytavan sopivuudesta.

Lisäksi Ellsworth ja Stahnke (1976, 27) muistuttavat, että systeemiteorian mukaan kaikki sosiaaliset ilmiöt vaikuttavat toisiinsa. Yhtä osiota ei voida ymmärtää erottamalla se muista osioista ja ympäristöstään. Myös poliittisia kysymyksiä ymmärtääkseen osiot täytyy suhteuttaa laajempaan kontekstiin. Tätä voidaan mielestäni soveltaa myös menettelytapojen muotoutumiseen; esimerkiksi epätavalliselta vaikuttavaa toteutusta voivat selittää menettelytapojen muodostamisessa esiintyneet valtataistelut ja niiden myötä muodostetut kompromissit tai vaikkapa kulttuuriin liittyvä konteksti.

March ja Olsen (1984, 735, 741) avaavat kontekstiin liittyviä tekijöitä vielä enemmän. Heidän mukaansa menettelytapojen muotoutumiseen voivat vaikuttaa maantieteelliset, ilmastolliset, taloudelliset ja uskonnolliset olosuhteet; etniset tekijät kuten kieli ja kulttuuri; sekä väestörakenne, ideologiat tai teknologia. Toisaalta poliittista systeemiä voi selittää yksinkertaisesti poliittinen rakenne eli esimerkiksi erilaiset organisaatiot ja käyttäytymismallit, normit tai säännöt. Myös historialla on merkitystä – miten esimerkiksi jotkut säännöt ovat aikanaan kehittyneet tai miten ihmisten aikaisemmat kokemukset vaikuttavat heidän tämän päivän toimintaansa. Menettelytavoista on ylipäättään voitu alun perin päättää jotakin, mutta sitten olosuhteet vaikuttavat käytännön toteutukseen muuttaen alkuperäistä suunnitelmaa (ks. Harisalo ym. 2007, 58; myös Hill 2009, 7, 148).

Yliopistoihin liittyy tärkeitä poliittisia, esimerkiksi rahoituksellisia ja aluepoliittisia, kysymyksiä (ks. Eisemon & Holm-Nielsen 1995, 406). Valtio onkin yksi keskeinen tekijä yliopistokontekstia ajateltaessa. Nimenomaan maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumiseen liittyvää kontekstia, muun muassa valtion roolia ja menettelytapojen toteutukseen liittyviä rajoitteita kuten lakeja, kuvattiin tutkielman luvussa 3.2.

5 Tutkimusaineisto ja sen analysointi

Tässä luvussa kerron tutkimuskohteiden valinnasta ja tutkimusaineistosta, esittelen tutkielmassa käytetyn menetelmän ja haastatteluiden kulun sekä kuvaan aineiston käsittelytapaa ja pohdin tutkimusetiikkaan liittyviä kysymyksiä.

5.1 Tutkimuskohteiden valinta ja tutkimusaineisto

Suomessa kauppatieteellisen alan yliopistokoulutukseen valitaan opiskelijoita kymmenen eri yliopiston kauppatieteelliseen yksikköön. Kauppatieteitä voi opiskella Aalto-yliopistossa, Itä-Suomen yliopistossa, Jyväskylän yliopistossa, Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa, Oulun

yliopistossa, Tampereen yliopistossa, Turun yliopistossa, Vaasan yliopistossa sekä ruotsinkielisissä Handelshögskolan vid Åbo Akademiassa ja Svenska handelshögskolanissa eli Hankenilla. Halutessaan hakeutua opiskelemaan pelkkää kauppatieteiden maisterin tutkintoa hakijalla on siis Suomessa kymmenen eri yliopistovaihtoehtoa.

Erilaisten pääaineiden kirjo kauppatieteellisellä alalla on suuri, joskin tarjonnassa on myös samankaltaisuutta (esimerkiksi ”markkinointi” vs. ”kansainvälinen markkinointi”). Selvitin aluksi kauppatieteellisten yksiköiden pääainetarjonnan. Erilaisia kauppatieteellisiä pääainevaihtoehtoja löytyi kymmenessä yliopistossa yhteensä vajaat 100 kappaletta⁸. Kaikki yliopistot eivät käytä nimitystä pääaine vaan esimerkiksi koulutusohjelma; selvyuden vuoksi jatkossa puhutaan kuitenkin kaikista pääaineina.

Seuraavaksi etsin samankaltaisia pääainevaihtoehtoja keskittyen niin sanottujen perinteisten kauppatieteellisten aineiden tarjontaan. Jätin ruotsinkieliset kauppatieteelliset yksiköt pois osin tämän tarkastelun perusteella ja osin kielikysymyksen takia, jotta aineistosta tulisi vertailtavampi. Lopulta tarkastelussa nousi esille muutama pääaine ja viisi yliopistoa. Näin aineistoon valikoitui siis viisi yliopistoa, joissa valitsin yhden pääaineen erityiseen tarkasteluun. Pääaineen valikoitumiseen vaikutti se, että oletin sen kumuloitumisen asteen olevan suurehko. Oletin siis sen edellyttävän maisterivaiheen tutkintoon hakevalta opinnollisesti jokseenkin täsmällistä taustatietämystä, kun jotkin muut pääaineet saattavat luonteeltaan hyväksyä tai jopa rohkaista laaja-alaisempaakin opintotaustaa.

Tutkimusaineisto on kerätty haastatteluin loka-marraskuussa 2009. Tarkastelu kohdistui erityisesti viimeisimpään toteutuneeseen, eli kevään 2009, maisterivaiheen opiskelijavalintaan. Halusin haastatella sekä opintohallinto- että pääainetasoa saadakseni enemmän syvyyttä ja ymmärrystä aiheeseen kuin mitä esimerkiksi pelkästään opintohallinnon haastattelemisella olisi saatu. Lisäksi halusin havainnoida koetaanko pääainetasolla maisterivaiheen opiskelijavalintaan liittyvä prosessi ulkoapäin määritellyksi, ylhäältä johdetuksi tai vaikutusmahdollisuudet menettelytapoihin vähäisiksi.

Haastattelin siis viiden kauppatieteellisen yksikön edustajia tehden yhteensä 9 haastattelua, sillä yhdestä yksiköstä ei ollut mahdollista haastatella pääaineen opiskelijavalintoihin perehtynyttä

⁸ tieto vuodelta 2009

henkilöä. Haastateltujen työkokemus maisterivaiheen opiskelijavalintoihin liittyen haastatteluhetkellä on esitetty taulukossa 1 jaettuna neljään eri kategoriaan: 1-2 vuotta, noin 5 vuotta, 5-10 vuotta tai yli 10 vuotta. Työkokemus ei välttämättä tarkoita sitä, että henkilö on vastannut maisterivaiheen opiskelijavalinnan suorittamisesta, vaikka valtaosassa tapauksista näin onkin ollut. Maisterivaiheen opiskelijavalintoihin liittyvä työkokemus tai haastateltavan rooli prosessissa ei kenenkään kohdalla kuitenkaan rajoittunut esimerkiksi hakemusten vastaanottamiseen vaan asiantuntemus oli laaja-alaista.

Taulukko 1: Haastateltujen työkokemus maisterivaiheen opiskelijavalintoihin liittyen

Haastateltava	Opiskelijavalintakokemus (vuotta)
Opintohallinto1	5-10
Pääaine1	yli 10
Opintohallinto2	yli 10
Pääaine2	noin 5
Opintohallinto3	1-2
Pääaine3	1-2
Opintohallinto4	noin 5
Pääaine4	noin 5
Opintohallinto5	noin 5

5.2 Tutkimusmenetelmä

Menettelytapojen muotoutumisen tutkimiseen käytetään usein tapaustutkimusta ja kvalitatiivisia menetelmiä (Hill 2009, 10). Myös tämä tutkielma on luonteeltaan kvalitatiivinen. Se perustuu viiteen yliopistotapaukseen (kauppätieteelliseen yksikköön), joissa on tehty yhteensä yhdeksän haastattelua.

Hakimin (1987, 69-70) mukaan julkisia tai yksityisiä organisaatioita koskevat tapaustutkimukset ovat hyödyllisiä esimerkiksi tutkittaessa parhaita käytänteitä, johtamistapoja, tai – kuten tässäkin tutkielmassa – menettelytapojen toteutusta ja arviointia. Yin (2003, 5, 7, 22; ks. myös Eriksson & Koistinen 2005, 4-5) taas toteaa, että tapaustutkimus on usein soveltuva tutkimusmetodi, kun tutkimuskysymyksessä kysytään ”miten” tai ”miksi”. Tämä sinänsä yksioikoinen perustelu tukee myös lähestymistavan valintaa, sillä tutkimuskysymyksenä oli selvittää miten maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytavat ovat muotoutuneet.

Tapaustutkimus perustuu määriteltyyn tapaukseen tai tapauksiin, jotka ovat tutkimuksen kohteena. Kyseessä on eräänlainen tutkimuksellinen lähestymistapa – miten tutkimus toteutetaan. Eräs tärkeimmistä vaiheista tapaustutkimuksessa on valita ja määritellä käsiteltävät tapaukset. Haastattelu taas on yksi tapaustutkimuksen tyypillisestä aineistolähteestä. (ks. Eriksson & Koistinen 2005, 1, 4, 19, 22, 27) Tämän tutkielman tutkimuskohteiden valintaa ja tutkimusaineistoa on kuvattu edellisessä luvussa.

Kun tutkimuksessa käsitellään useampia tapauksia (esimerkiksi useita yliopistoja), on näistä jokaisen kohdalla kyse omasta tapauksestaan. Tapaukset muodostavat yhdessä useamman tapauksen tapaustutkimuksen, jollaiset ovatkin viime vuosina yleistyneet. Useamman tapauksen tutkimukseen liittyy myös vertailun elementti. (ks. Yin 2003, 46-47) Vaikkakin tämän tutkielman kohteena on viisi yliopistotapausta ja tutkielmassa esiintyy vertailua, olennaista ei ole se miten yliopistotapaukset ovat keskenään samankaltaisia tai erilaisia. Sen sijaan olennaiseksi muodostuvat yhdeksän haastateltavan käsitykset ja niiden suhteuttaminen tutkielman viitekehykseen.

Eriksson ja Koistinen (2005, 29-30) korostavat, että tapaustutkimuksen aineiston analyysi on vaikeimpia vaiheita tutkimusprosessissa. Analyysia varten tulee miettiä tarkasti mikä olikaan tutkimuksen tarkoituksena ja tavoitteena. Jos tarkoituksena on esimerkiksi selittää jotakin ilmiötä ja sen kehittymistä, tutkimusongelma tulee olla täsmennettynä aiemman teorian perusteella. Lisäksi pitäisi tiedostaa aikooko käsitellä aineistoa enemmän aineisto- vai teorialähtöisesti. Tässä tutkielmassa on tarkoituksena selittää ilmiötä – maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumista – ja aineiston käsittely perustuu vahvasti teoriaan. Aineiston käsittelytapaa kuvataan tarkemmin luvussa 5.4.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä miten ihmiset kuvaavat asenteitaan, käyttäytymistään ja motivaatioitaan. Sen avulla voidaankin kuvata tarkasti ihmisten käsityksiä, uskomuksia, näkemyksiä ja tuntemuksia. Kysymys on myös siitä miten ihmiset tulkitsevat asioita ja millaisia merkityksiä he antavat niille. Tarkoitus ei kuitenkaan ole keskittyä tiettyihin ihmisiin ja heidän henkilökohtaisiin näkemyksiinsä, vaan siihen miten näkemykset ilmenevät haastatteluissa ja millaisia malleja niistä voidaan muodostaa. (Hakim 1987, 26)

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 73) toteavat, että haastattelun onnistumisen näkökulmasta olisi suotavaa, että haastateltavat voisivat tutustua kysymyksiin, teemoihin tai vähintäänkin haastattelun aiheeseen

etukäteen. Tämän tutkielman haastateltaville kerroin etukäteen tekeväni tutkielmaa maisterivaiheen opiskelijavalinnan (opiskelijavalintapolitiikan) toteutukseen ja sen taustoihin liittyen. Lisäksi esittelin neljä kuvitteellista hakijaa, jotka kerroin ottavani haastattelussa esille. En kertonut etukäteen tarkkoja kysymyksiä muun muassa siksi, että pyrin minimoimaan haastatteliijoille koituvan vaivan ja ajattelin, että asioiden liiallinen etukäteen pohtiminen voi johtaa kaunisteltuihin vastauksiin.

Tutkielmani aineistonkeruumenetelmänä oli puolistrukturoitu haastattelu. Kirjallisuudesta löytyy hieman erilaisia kuvauksia eri haastattelutyyppejä koskien. Tuomen ja Sarajärven (2009, 75) mukaan puolistrukturoitu haastattelu voi toteutua varsin eri tavoin, sillä sen jäsentyneisyysaste voi vaihdella melko avoimesta strukturoidusti etenevään, eli tiukasti etukäteen määritellyissä kysymyksissä pitäytyvään, haastatteluun. He kutsuvat puolistrukturoitua haastattelua myös teemahaastatteluksi, mutta mielestäni puolistrukturoitu haastattelu on tutkielmassani haastattelun toteutusta paremmin kuvaava termi, sillä haastattelut rakentuivat enemmän etukäteen mietittyjen kysymysten kuin pelkkien teemojen ja niitä väljästi tarkentavien kysymysten varaan.

Puolistrukturoidussa haastattelussa on etukäteen valittuja teemoja, jotka periaatteessa perustuvat tutkimuksen viitekehukseen. Käytännössä haastattelun avoimuusasteesta riippuen kysymysten suhde viitekehukseen voi vaihdella ja kysymyksissä voidaan esimerkiksi sallia myös haastateltavan intuitiiviset havainnot. Myös se voi vaihdella esitetäänkö kaikille haastateltaville kysymykset samassa muodossa tai samassa järjestyksessä – tai esitetäänkö ylipäätään kaikille kaikki samat kysymykset. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75) Myös tässä tutkielmassa haastattelun teemat perustuivat tutkielman viitekehukseen. Kysymykset ja kysymysjärjestys olivat pääosin samankaltaiset kaikille haastateltaville ja niin sanotuiksi tärkeimmiksi kysymyksiksi määritellyt kysymykset käytiin kaikkien kanssa läpi. Molemminpuolinen reagointi esitetystä kysymyksestä haastattelurungon ulkopuoliseen kysymykseen tai aiheeseen sallittiin. Joitakin liitteenä 1 olevan haastattelurungon mukaisia kysymyksiä taas ei sellaisenaan kysytty keneltäkään (esimerkiksi: onko valinnassa ajateltu, että on joku erityinen ratkaistava ongelma). Ensimmäisinä tehdyt haastattelut erosivat viimeisimpinä tehdyistä haastatteluista jonkin verran (esimerkiksi viimeisimmissä haastatteluissa kiinnitettiin huomiota haastateltavan suhtautumiseen ammattikorkeakouluhakijoita kohtaan). Lisäksi käytetty termistö kehittyi tutkielman etenemisen myötä (esimerkiksi haastatteluissa esiintynyttä teennäistä opiskelijavalintapolitiikka-termiä ei enää myöhemmin käytetty).

Käytännössä tein tutkielmaa varten yhteensä yhdeksän puolistrukturoitua haastattelua: neljässä yliopistossa kaksi ja yhdessä yliopistossa yhden. Haastatteluista seitsemän oli maantieteellisistä syistä puhelinhaastatteluja ja kaksi kasvotusten tehtyä. Haastattelut kohdistuivat opintohallintotasolle ja pääainetasolle. Yhdessä yliopistossa haastattelin vain opintohallintotasolla. Nauhoitin haastattelut lukuun ottamatta yhtä haastattelua, joka ei nauhoitusyrityksestä huolimatta tallentunut. Kyseisen haastattelun käsittelin heti haastattelun jälkeen haastattelun aikana tehtyjen muistiinpanojen ja havaintojen pohjalta. Tämä mahdollisti haastattelun sisällönanalyysin haastattelunauhan puuttumisesta huolimatta, mutta suorien lainausten käyttö tutkielman tulosten käsittelyssä ei ollut mahdollista.

5.3 Haastattelun kulku

Tässä luvussa kerron yleisesti haastattelun kulusta ja teemoista. Tarkka haastattelurunko on tutkielman liitteenä 1. Käytetty haastattelurunko oli jossain määrin epäorganisoidun, sillä se ei rakentunut suoraan teoreettisen viitekehyksen pohjalta muodostettujen teemojen mukaisesti, vaikka kaikki teemat haastattelussa esiintyivätkin.

Opintohallinnon haastatteluissa kysyin aluksi joitakin maisterivaiheen opiskelijavalintaan liittyviä taustakysymyksiä, joiden ajattelin saattaneen vaikuttaa menettelytapojen muotoutumiseen. Tarkoituksena ei ollut taulukoida vastauksia, mikä olisikin ollut hieman hankalaa, sillä kauppatieteellisten yksiköiden vastaukset eivät olleet kaikilta osin vertailukelpoisia (esimerkiksi pääaineen kiintiö vs. usean pääaineen yhteiskiintiö, kandidaattivalinta suoraan pääaineeseen vs. pääaine valitaan vasta myöhemmin). Sen sijaan taustatietojen avulla oli tarkoitus hahmottaa esimerkiksi sitä onko hakijoiden suuri määrä pakottanut yksinkertaiseen valintaprosessiin tai onko kandidaatti- ja maisterivaiheen opiskelijavalinnan suhde vaikuttanut maisterivaiheen valinnan painoarvoon heijastuen tehtyihin opiskelijavalintaratkaisuihin. Taustatiedot on huomioitu aineiston tulkinnassa, joskaan niistä ei noussut esille mitään yksittäistä merkittävää selittävää tekijää.

Haastattelujen teemat perustuivat teoreettiseen kuvaukseen menettelytapojen muotoutumisen prosessista. Haastatteluissa tarkasteltiin kunkin kauppatieteellisen yksikön sisäistä prosessia eli sitä miten maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytavat ovat muotoutuneet kyseisessä yksikössä. Valintaperusteiden ja hakemisen yleisperiaatteiden osalta käytin taustamateriaalina myös kevään 2009 maisterivaiheen opiskelijavalintaan liittyntä internetissä julkaistua tietoa, jota saatoin haastattelussa näin tarkentaa.

Lisäksi haastattelun loppuun sisältyi osio, jonka tarkoituksena oli laajentaa sisäistä tarkastelua analysoimalla myös menettelytapojen ulkoisia vaikutuksia eli opiskelijoiden mahdollisuuksia liikkua kandidaatin ja maisterin tutkintojen välillä korkeakoulusta toiseen. Osion avulla oli myös mahdollista havainnoida sitä miten opiskelijavalintaa koskevaa tulkintaa käytännössä tehdään. Tutkielmaa varten ei haastateltu hakijoita, vaan osio rakentui kuvitteellisten hakijaprofiilien ympärille, joita tarkasteltiin esimerkinomaisesti. Tutkimuskysymykseen vastaamisessa hakijaprofiilit liittyivät erityisesti menettelytapojen muotoutumisen arviointivaiheeseen.

5.4 Aineiston käsittely ja tutkimusetiikka

Tutkielman pyrkimyksenä on muodostaa kokonaiskuva siitä miten kauppatieteellisten yksiköiden maisterivaiheen opiskelijavalinnan periaatteet ja menettelytavat ovat muotoutuneet ja mitä se käytännössä tarkoittaa. Aineiston käsittely jakautuu periaatteessa kahteen osaan: varsinaiseen haastattelujen sisällönanalyysiin ja hakijaesimerkkien käsittelyyn. Hakijaesimerkkien käsittely ei sinänsä eroa normaalista aineiston sisällönanalyysistä, vaikka haastateltavien henkilökohtaiset näkemykset, kokemukset ja tulkinta korostuvatkin niissä ehkä tavallista enemmän. Hakijaesimerkit mainitaan kuitenkin tässä erikseen tavallisesta haastattelun kulusta poikkeavan luonteensa vuoksi. Tämän vuoksi hakijaesimerkkejä myös analysoidaan erikseen tutkielman tulososion lopussa, vaikka ne teoreettisesti liittyvät erityisesti menettelytapojen muotoutumisen arviointivaiheeseen ja menettelytapojen käytännön vaikutuksiin. Aineiston sisällönanalyysia ja tutkielmaan liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä kuvataan seuraavassa tarkemmin.

Tutkielman aineisto on analysoitu teorialähtöisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkielman tulosluku perustuu teorialuvussa esitettyyn viitekehykseen. Aineiston analyysia siis ohjaa tietty valmis kehikko ja tutkittavaa ilmiötä – tässä tapauksessa maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumista – pyritään määrittelemään aiemmin tiedetyn pohjalta. Myös tutkimuskysymys on suhteutettu teoreettiseen viitekehykseen. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 97-98)

Tutkielman aineistoa on käsitelty etupäässä teemoittelemalla sekä jonkin verran tyypittelemällä. Teemoittelussa pyritään hahmottamaan mitä haastateltavat ovat kustakin teemasta sanoneet. Aineistoa käsitellään siten, että etsitään sellaisia haastateltavien näkemyksiä, jotka kuvaavat tiettyä teemaa. Teemoittelussa voidaan käyttää tai olla käyttämättä lukumääriä eli sitä kuinka monta kertaa jokin asia tulee aineistossa esille. Aineiston teemoittelu on melko helppoa, jos on käytetty teemahaastattelua, sillä tällöin aineisto on jo valmiiksi jäsentynyt. Aineiston tyypittelystä taas

etsitään teemojen sisältä yhteisiä ominaisuuksia näkemyksille ja muodostetaan niistä eräänlainen tyyppiesimerkki. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 93) Tämän tutkielman teemoittelussa ei ole juurikaan käytetty lukumääriä eli laskettu kuinka monta kertaa jokin asia esiintyy aineistossa. Aineiston teemoittelu taas ei ollut aivan vaivatonta, sillä vaikka haastattelussa esiintyivätkin kaikki viitekehysten pohjalta analyysissa käytettävät teemat, haastattelurunkoa ei oltu muodostettu suoraan teemojen mukaisesti.

Haastatteluja tehdessä ja tutkielmaa työstäessä ilmeni, että tutkimuseettisistä ja moraalisisista syistä olisi suotavaa, ettei tutkielmasta käy ilmi kuka on vastannut mitään. Tuomen ja Sarajärven (2009, 131) mukaan tutkittavien suoja onkin saanut eniten huomiota tutkimuseettikakeskustelussa. Tästä syystä olen päätenyt siihen, että ensinnäkään en käsittele kauppatieteellisiä yksiköitä nimeltä. Muun muassa niiden vähäisen määrän takia ne lienevät helposti selvitettävissä, mutta ainakaan asiaa ei tarpeettomasti korosteta. Toisekseen en kuvaa haastateltavia kovin tarkasti enkä koodaa heitä analyysissa käytettäviä suoria lainauksia varten. Lisäksi, vaikka käytän analyysissa suoria lainauksia, pyrin kuitenkin välttämään pitkiä suoria lainauksia tai ilmaisutapoja, jotka saattaisivat paljastaa haastateltavan. Myönnettäköön, että haastateltavan identiteetin salaussyrkimyksestä huolimatta on silti mahdollista, että joku läheinen henkilö voi hänet tunnistaa.

Tutkimuseettisiin kysymyksiin liittyvät myös tutkielman lähtökohta ja aihealueen valinta (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 129). Tässä tapauksessa tutkielman aiheen valinta ja siihen liittyvä kiinnostus olivat omakohtaisia, sillä olen itse läheisesti tekemisissä opiskelijavalinnan kanssa. Tämä voi aiheuttaa haasteita asian käsittelylle, sillä kautta linjan pitäisi pyrkiä välttämään ylimääräistä arvolutautuneisuutta; mutta toisaalta antaa myös sijaa omalle pohdinnalle.

6 Maisterivaiheen opiskelijavalinnat kauppatieteellisellä alalla

Tässä luvussa analysoin haastatteluja Endersin ym. (2003) kuvaamaan menettelytapojen muotoutumisen viitekehukseen suhteutettuna. Viitekehys tarjosi selvästi eniten tartuntapintaa menettelytapojen muotoutumisen vaiheista kolmeen viimeisimpään (muodostaminen, toteutus, arviointi), jotka olivatkin konkreettisimmat käsiteltävät asiat tutkielman aiheen kannalta. Horisontaalinen verkostonäkökulma jäi viitekehys huomioiden kaikkein vähimmälle tarkastelulle. Tämäkin johtui mahdollisesti tutkielman aihealueesta; verkostot eivät ehkä ole kovin keskeinen elementti opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumisen kannalta. Aineiston käsittely ei siis jakaudu täysin tasaisesti koko viitekehysten alueelle. Toisaalta se oli odotettavissa, sillä myös

menettelytapojen muotoutumisen prosessiin liittyvä tutkimus jakautuu epätasaisesti ja jotkin menettelytapojen vaiheet saavat muita enemmän huomiota (Linder & Peters 1989, 631-632). Ennen aineiston analysoimista kuvaan kuitenkin hieman maisterivaiheen opiskelijavalinnan valintaperusteita ja valinnan lähtökohtia tarkasteltavana olevissa kauppatieteellisissä yksiköissä.

6.1 Maisterivaiheen opiskelijavalinnan organisointi ja valintaperusteet

Jotta voidaan ymmärtää maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumista, on hyvä tietää myös opiskelijavalinnan yleisestä organisoinnista ja valintaperusteisiin liittyvistä pääperiaatteista. Haastatteluissa kysyttiin opiskelijavalinnan käytännön toteutuksesta, mutta ei suoraan sitä kuinka valinta on organisoitu. Yleisperiaate kuitenkin oli, että maisterivaiheen hakemukset saapuivat opintohallintoon, jossa ne esikäsiteltiin. Opintohallinnossa oli yleensä yksi henkilö, joka oli päävastuussa valinnasta sekä vaihtelevasti muita valintaprosessiin liittyviä henkilöitä. Esikäsittelyn jälkeen hakemukset analysoitiin pääaineissa, joissa oli vastaavaan tapaan usein yksi päävastuullinen ja lisäksi vaihteleva määrä muita valintaan osallistuvia henkilöitä. Aineiston viidestä kauppatieteellisestä yksiköstä neljässä pääaineessa hakemukset käsitteli etupäässä professori-/lehtoritason edustaja, yhdessä pääaineessa lähinnä hallinnollinen henkilö. Valintaesitykset hakijoista tehtiin opintohallinnossa tai tiedekunnassa ja lopullisen siunauksen valintapäätökselle antoi rehtori tai dekaani.

Maisterivaiheen opiskelijavalintaa taustoittava laajempi konteksti on esitetty luvussa 3.2. Nostan tutkittavana olevien kauppatieteellisten yksiköiden maisterivaiheen opiskelijavalintaperusteista esiin muutamia keskeisiä asioita. Tarkoituksena on luoda katsaus yleisiin periaatteisiin menemättä kuitenkaan kovin syvälle yksityiskohtaisiin valintaperusteisiin. Materiaalina on käytetty kevään 2009 maisterivaiheen opiskelijavalintaan liittynyttä internetissä julkaistua tietoa; joko yksiköiden internetsivuilla julkaistua tekstiä tai valintaoppaita.

Kauppatieteellisen yksikön tasolla määriteltiin millaisella tutkinnolla voi hakea maisterivaiheeseen. Periaatteessa tämä oli mahdollista alemmalla tai ylemmällä suomalaisella tai ulkomaisella korkeakoulututkinnolla, mutta hakukelpoisuuteen liittyvät yksityiskohdat vaihtelivat yksiköittäin. Muissa paitsi yhdessä yksikössä hakijalta edellytettiin aiempia kauppatieteellisiä opintoja ja/tai haettavan pääaineen opintoja. Edellytetyt opintopistemäärät erosivat.

Yliopistolain (558/2009, 36.2 §) mukaan hakijat voidaan erotella ainoastaan koulutustaustansa perusteella erilaisiin ryhmiin, joihin on tällöin sovellettava yhdenmukaisia valintaperusteita. Ammattikorkeakoulututkintojen myötä maisterivaiheen tutkintoon on voinut hakeutua myös tradenomitutkinnolla ja erityisesti tähän tutkintotaustaan liittyen vaikutti esiintyvän eroavaisuuksia suhteessa muulla tutkinnolla hakeviin. Tällaisia olivat esimerkiksi:

- yliopistotutkinnon suorittaneille oli suosituksena että olisi opiskellut haettavana olevan pääaineen opintoja, tradenomeille tämä oli edellytyksenä
- yliopistotutkinnon suorittaneilta edellytettiin 25 opintopisteen laajuisia opintoja haettavasta pääaineesta, tradenomeilta ei (mutta heiltä edellytettiin soveltuvaa tradenomin tutkintoa)
- yliopistotutkinnon suorittaneilta edellytettiin hyvää opintomenestystä, tradenomeilta erinomaista
- yliopistotutkinnon suorittaneet valittiin papereiden perusteella, tradenomeille oli myös haastattelu
- yliopistotutkinnon suorittaneilla oli valintakriteerinä aiemmin suoritettut liiketaloustieteelliset opinnot, tradenomeilla ei (koska heillä oli joka tapauksessa sellaisia opintoja)
- yliopistotutkinnon suorittaneilla ja tradenomeilla oli omat kiintiöt pääaineeseen
- yliopistotutkinnolla voi hakea kaikkiin yksikön pääaineisiin, tradenomin tutkinnolla osaan

Opiskelijavalinnassa arvioitavat tarkemmat tekijät olivat pääsääntöisesti samat yksikön sisäisesti kaikissa sen pääaineissa eikä arvioitavien tekijöiden tarkemmasta painottamisesta ilmoitettu erikseen. Yhden yksikön pääaineiden kesken valinnassa arvioitavat tekijät vaihtelivat hieman enemmän ja myös painotustavat oli ilmoitettu hakijoille etukäteen. Opiskelijavalinnassa arvioitavia tekijöitä olivat muun muassa:

- aiemmat opinnot – suoritettu tutkinto ja muut opinnot, pääaineen opinnot, kauppa-/liiketaloustieteelliset opinnot, opintojen sisältö ja sopivuus, opintojen rakenne ja taso, tutkinnon suoritukseen kulunut aika, tutkinnon suorituksesta kulunut aika
- opintomenestys – yleinen opintomenestys, pääaineen arvosanat, opinnäytteen arvosana
- muut tekijät – hakijan perustelut ja motivaatio, opiskeluedellytykset, hakemuksessa ja sen liitteissä esitetyt tiedot, haastattelu, tentti, muu testaus

Opiskelijavalinnassa käytettävät arviointiperiaatteet ilmaistiin joko väljästi ja epämääräisesti tai hyvinkin tarkasti. Seuraavassa on joitakin esimerkkejä valintaperusteissa esiintyneistä väljistä tai epämääräisistä ilmaisutavoista:

- hakemukset käsitellään "tapauskohtaisesti"
- valinta tapahtuu "harkinnanvaraisesti", tiedekuntaan otetaan "harkinnan" perusteella
- valinta tehdään muun muassa "opiskeluvedellytysten" perusteella
- edellytyksenä ovat seuraavat "minimivalintakriteerit"
- tarkasteltavaksi tulee opintojen "sisältö" ja tutkinnon suorittaminen "kohtuullisessa" ajassa
- hakijat asetetaan paremmuusjärjestykseen mainittujen kriteerien "pohjalta"

Valintaperusteissa esiintyneitä tarkempia tai numeerisia ilmaisutapoja taas olivat esimerkiksi:

- edellytetään "noin 35 opintopistettä kauppatieteellisiä opintoja"
- liiketaloustieteellisiä opintoja tulee olla suoritettu "vähintään 100 op tai 60 ov"
- on kelpoinen hakemaan "kun seuraavat ehdot täyttyvät"
- asetetaan paremmuusjärjestykseen tradenomin tutkinnon "opintomenestyksen perusteella"
- hakijat asetetaan valintajärjestykseen valmiuden antavien "opintojen määrän perusteella"

Valittavien opiskelijoiden kiintiö ilmoitettiin valtaosin pääainekohtaisesti. Vaihtoehtoisesti kiintiö ilmoitettiin hakijaryhmä-/valintakohtaisesti tai vasta valintatilanteessa pääaineisiin tarkentuvana useamman pääaineen tai hakijaryhmän kiintiökokonaisuutena. Jos kiintiö oli ilmoitettu etukäteen kirjallisesti, sitä täsmennettiin kaikissa kauppatieteellisissä yksiköissä sanalla "enintään" tai "korkeintaan". Pelkästään kirjallisista valintaperusteista ei käynyt ilmi miten tätä ilmaisua tulkitaan. Haastattelujen myötä kävi ilmi, että tulkinta oli kahtalaista. Yhdessä yksikössä valintaan oli määritelty tietyt minimiehdot, jotka täytettyään hakija automaattisesti valittiin, edellyttäen että kiintiössä oli tilaa, riippumatta siitä millainen hänen hakijaprofiilinsa muutoin mahdollisesti oli. Tätä poikkeusta lukuun ottamatta tulkinta kuitenkin oli, että hakijan tuli olla riittävän hyvä tullakseen valituksi. Muutoin hakijaa ei valittu, vaikka kiintiössä olisikin ollut tilaa. Haastatteluista ei eksplisiittisesti ilmennyt mitä riittävän hyväksi hakijaksi tulkitseminen käytännössä edellytti, mutta ilmeisesti kokonaiskuva tai yksittäiset negatiivisesti kokonaisarvioon vaikuttavat tekijät ratkaisivat asian. Joissakin tapauksissa hyväkään hakija ei voinut tulla valituksi, jos opetusresurssit eivät kyseisenä vuonna antaneet mahdollisuuksia kovin monen opiskelijan valintaan.

6.2 Menettelytapojen muotoutumisen vaiheet

Endersin ym. (2003, 8) esittämistä menettelytapojen muotoutumisen vaiheista ongelman havaitsemiseen ja määrittelyyn pureuduttiin haastatteluissa selvästi vähiten. Sitä seuraavat vaiheet

ovatkin hedelmällisempiä tarkasteltavia niin aiemman kirjallisuuden kuin tutkielman aineistonkin perusteella.

6.2.1 Ongelman havaitseminen ja määrittely

Vuoden 1995 tutkinnonuudistuksen myötä yliopistoissa oli kauppatieteiden kandidaatin ja maisterin tutkinnot ja opiskelija saattoi halutessaan ottaa tutkintotodistuksen myös alemmasta tutkinnosta. Vuoden 2005 tutkinnonuudistuksen myötä tutkintojen erillisyyttä korostettiin ja kandidaatiksi valmistuminen tuli pakolliseksi. Kaksiportainen tutkintorakenne otettiin siis käyttöön syksyllä 2005, mutta osassa yliopistoja opiskelijoita on valittu maisterivaiheen tutkintoon käytännössä jo vuosia aikaisemmin, 1990-luvun loppupuolelta alkaen.

Tutkielman haastatteluissa ei pureuduttu ongelman havaitsemisvaiheeseen, koska valtaosalla haastatelluista ei olisi ollut henkilökohtaista kokemusta siitä ajasta. Lisäksi ongelman havaitsemisvaihe on ylipäättään hankala erottaa varsinaisesta menettelytapojen muodostamisvaiheesta (Hill 2009, 151). Joissakin haastatteluissa ilmenikin, että kauppatieteellisessä yksikössä oli ollut esimerkiksi opiskelijavalintaan liittyviä erityisiä työryhmiä. Haastattelun yhteydessä ei kuitenkaan pohdittu asiaa ongelman havaitsemisen vaan menettelytapojen muodostamisen näkökulmasta, joten sitä käsitellään tutkielmassakin vasta seuraavassa luvussa.

Usein on ongelmallista määritellä miten ja milloin ongelma oikeastaan havaitaan ja siihen reagoidaan. Voi olla, että aluksi on lähdetty liikkeelle pienin askelin ja asiaa suuremmin ajattelemaan. Esimerkiksi ulkomailla alemman kauppatieteellisen tutkinnon suorittaneelle opiskelijalle on voitu ensin antaa hyväksilukuja aiemmista opinnoista ja räätälöidä suoritettavaksi jääviä opintokokonaisuuksia, kunnes tällainen toiminta on laajentunut ja virallistunut opiskelijavalintanimikkeen alle. Myös Hill (2009, 145) kuvasi, että menettelytapojen muotoutumisen prosessi on jatkuva, jolloin sen varsinainen alkamishetki voi sijoittua pitkällekin kaukaisuuteen ja menettelytavat voivat muotoutua vasta vähitellen toiminnan myötä.

Eräs pääaineen edustaja kiteytti hyvin sen kuinka vaikea voi oikeastaan olla hahmottaa tai muistaa mistä ja miten kaikki sai alkunsa: *"...täytyy myöntää et siin ei varmast oo minkäänlaista tämmöstä systematiikkaa mun mielestä ollu että, et nyt en pysty sanomaan millä tavalla ihan konkreettisesti*

että juuri näin tehdään, että se vaan hioutu sitte oikeastaan kai, ei meil mitään semmosia suuria yhteisiä palavereja ollu siinä vaiheessa, et tää lähti tälleen hyvin ad hoc liikenteeseen sitte."

Havaittu ongelma on myös harvoin täysin uusi, jolloin on jo olemassa jonkinlaisia alustavia menettelytapoja (ks. Hogwood & Peters 1982, 225-226; Sinclair 2001, 89, Linder & Peters 1988, 742). Esimerkiksi maisterivaiheen opiskelijavalinnan alkaessa yliopistossa on ollut jo selkeät käytännöt niin sanotun perinteisen opiskelijavalinnan suorittamisesta. Vaikka näiden valintojen periaatteelliset lähtökohdat ovat varsin erilaisia, jotkin aiemmat käytännöt ovat voineet ohjata maisterivaiheen valinnan perusteita. Kandidaatin tutkinnon ensin suorittavien opiskelijoiden suurin valintaväylä on yleensä valintakoe. Sama valintakoe ei olisi toiminut sellaisenaan maisterivaiheen valinnassa muun muassa siksi, että hakijoiden tutkintotaustat ovat niin monimuotoiset, maisteritutkinto edellyttää kumuloitunutta tietämystä ja maisteriksi valmistuvalla on oltava riittävän laaja osaamis pohja mitä ei olisi tällöin voitu varmistaa. Vain maisterivaiheen opinnot suorittavan opiskelijan osaamis pohjan varmistamiseksi syntyikin myöhemmin käsite siltaopinnoista eli täydentävistä opinnoista.

Lopuksi voisi sanoa, että jonkinlainen laajempi kansallinen maisterivaiheen opiskelijavalinnan virallistuminen on tapahtunut vuoden 2005 tutkinnonuudistuksen ja kaksiportaisuuden myötä. Tällöin muun muassa opetusministeriö asetti erityisen työryhmän pohtimaan kaksiportaisen tutkintorakenteen toimeenpanoa yliopistoissa (ks. OKM 2002). Myös haastattelujen pohdinta vaikutti liittyvän lähinnä 2000-luvun tilanteeseen.

6.2.2 Menettelytapojen muodostaminen

Aineiston perusteella valintaperusteita on tehty yhteistyössä. Sitä varten on voitu muodostaa virallisempi työryhmä tai sitten on ollut muutoin yhteisiä keskusteluja, joissa ovat voineet olla osallisena useamman tahon edustajat kuten opintohallinto, pääaineet ja dekaani. Se kuinka menettelytapojen muodostaminen sai alun perin alkunsa, ei ollut kuitenkaan aivan selvää tai tuoreessa muistissa, mikä liittyy myös edellisessä luvussa kuvattuun ongelman havaitsemisen hahmottamiseen. Erityisesti vähemmän kokemusta omanneet myönsivät, etteivät tienneet asiasta lainkaan. Myös eräs pitkään opiskelijavalinnassa mukana ollut pääaineen edustaja muisteli, että: *"Mä luulen et me ollaan vaan juteltu et mikä on niinku semmonen järkevä ja nopea tapa millä ne saa [valittua], semmonen mikä olis niinku, mikä löytyy kaikilta."*

Yhdessä toimimisen lisäksi aineistosta toisaalta myös huokui, että yksittäisellä henkilöllä on voinut olla menettelytapojen muodostamisessa ja muuttamisessa suurikin rooli. Toisekseen joidenkin haastateltavien puhetavasta sai sellaisen kuvan, että he olivat halutessaan vahvoja vaikuttajia asioiden eteenpäin viemisessä tai viemättä jättämisessä. Myös Sinclairin (2001, 89) mukaan yksittäisten henkilöiden merkitys menettelytapojen muotoutumisessa voi olla varsin merkittävä. Menettelytapojen muutoksesta lisää jäljempänä tässä luvussa.

Endersin ym. (2003, 8, 10) mukaan menettelytapojen muodostamisvaihe sisältää menettelytapoihin liittyvät tavoitteet, kohderyhmät ja käytettävät keinot. Nämä tekijät kietoutuivatkin toisiinsa aineistossa. Tavoitteet voisi kiteyttää siihen, että kaikissa kauppatieteellisissä yksiköissä valintaperusteilla on tavoiteltu mahdollisimman hyvää opiskelijamateriaalia – tai pääaineen edustajan sanoin: *”Me otamme vain parhaita.”* Parhailla opiskelijoilla on aiempia soveltuvia opintoja ja erinomaiset arvosanat eikä heiltä tarvitse edellyttää juurikaan täydentäviä opintoja. He ovat motivoituneita ja sitoutuneita, suorittavat kauppatieteiden maisterin tutkinnon hyvällä menestyksellä ja ennen kaikkea valmistuvat tavoiteajassa.

Tavoitteiden saavuttamisessa ja käytettävissä keinoissa oli kuitenkin rajoitteita. Hakemuksia saattoi tulla runsaasti ja ne piti käsitellä nopealla aikataululla sekä rajallisin resurssein. Käytettävissä olevat resurssit saattoivatkin vaikuttaa suoraan siihen millaisia valintaperusteisiin liittyviä päätöksiä voitiin tehdä. Opintohallinnon edustaja kuvasi, että joitakin muutoin mahdollisesti hyviä valintaperusteisiin liittyviä vaihtoehtoja saatettiin myös jättää siksi tekemättä: *”... tää henkilökuntavähyys on niin katastrofaalinen, niin me ei voida ottaa...[käyttöön ehdollista valintatapaa]”*. Koska jokainen hakemus on myös analysoitava erikseen, sekä opintohallinto- että pääainetasolla nähtiin, että maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen on suotavaa olla suhteellisen yksinkertaiset ja selkeät. Myös aikataulupaineet korostuivat. Pääaineessa pohdittiinkin menettelytavoista ja niiden muotoutumisesta, että *”Niit on varmaan yritetty mahdollisimman helpoiks, laittaa sillon jo aluks...”*.

Kolme opintohallinnon edustajaa korosti, että erityisen tärkeä kimmoke opiskelijavalinnan kehittämiseen ja menettelytapojen muuttamiseen on kuitenkin valintakriteerien selkeytys nimenomaan hakijan kannalta. Jos valintaperusteissa todetaan olevan ongelmia jonkin asian ymmärtämisessä tai jostakin on tullut jopa oikaisupyynnöjä, se korjataan. Tässä kohdin prosessin tarkastelussa oli siis selvä hakijalähtöisyys ja eräs haastateltava totesikin, että *”...me tehdään [toisen opintohallinnon edustajan] kanssa sinne esitykset muutoksiksi ja tarkennuksiksi ku me ollaan*

huomattu että joku kohta ei aukene hakijalle...". Toinen opintohallinnon edustaja taas totesi, että eräänkin muutoksen taustalla oli "...että niiden oikasuopyyntöjen määrä vähenis, ku olis selkeemmat perusteet."

Haastatelluista valtaosa oli sitä mieltä, että maisterivaiheen opiskelijavalinnan periaatteet ovat olleet jo vuosia suurin piirtein samanlaiset. Kun valintaperusteet on kerran päätetty, ne eivät ole sen jälkeen pieniä tarkistuksia ja täsmennyksiä lukuun ottamatta juurikaan muuttuneet. Kuitenkin juuri muutokset tai mahdollisuus muutosten tekemiseen korostuivat puheessa. Eräskin opintohallinnon edustaja mietti, että jos valintaperusteet olisivat samat useammaksi vuodeksi kerrallaan, niin hakijoille voisi antaa aina varmana tietona arvioitavat kriteerit, mutta toisaalta on hyvä, kun valintaperusteet vahvistetaan vuosittain, sillä *"...se antaa myös mahdollisuuden siihen että, et sit jos niinku joku kohta niinku osottautuu et hei tää ei toimi et siin on joku, joku mikä mättää niin sit siihen pystytään tehdä sitte muutoksia, eikä se vie viittä vuotta..."*. Muutospuhe onkin linjassa Hogwoodin ja Petersin (1982, 243) näkemysten kanssa, joiden mukaan menettelytapoja ei pitäisi suunnitella pysyviksi ja joustamattomiksi käytännöiksi vaan muuttuminen silmällä pitäen.

Aineiston perusteella menettelytavat ovat jatkuvan tarkkailun kohteena ja nähtiin tärkeänä, että vuosittain on tarpeen tullen mahdollisuus tehdä valintaperusteisiin muutoksia. Tässä oli kahtiajakautuneisuutta. Osalla oli selkeä aktiivinen kehittämisote valintaperusteiden tarkastelussa. He analysoivat kehittämistarpeita ja hakivat kohtia, joita voisi parantaa: *"...huomaa et joka vuosi aina löytää jotain kehitettävää et tää on aika pitkäjänteistä työtä."* Osa taas suhtautui muutokseen nimenomaan mahdollisuutena – lähtökohtaisesti valintaperusteita ei muutettaisi, mutta näin voitaisiin tarvittaessa tehdä. Hillin (2009, 17) mukaan toiminnassa onkin usein pyrkimyksenä säilyttää vallitseva olotila. Käytännössä kaikki haastateltavat olivat kuitenkin sitä mieltä, että menettelytapoja muutetaan tarpeen mukaan, mikäli menettelyn aikaansaamat reaktiot ja vaikutukset sitä edellyttävät. Tämä reagoitakykyisyys vastaa myös Ellsworthin ja Stahnken (1976, 105) näkemyksiä menettelytapojen muokkaamisen lähtökohdista.

Kirjallisten valintaperusteiden lisäksi menettelytapoja voitiin muuttaa myös soveltamisen tasolla. Jos valintaperusteet oli ilmaistu melko epämääräisesti tai moniselitteisesti, menettelytapojen käytännön soveltamista saattoikin helpommin muuttaa ilman, että kirjallisiin valintaperusteisiin tarvitsi koskea. Eräskin pääaineen edustaja pohti, ettei suurempia muutoksia ole ollut, mutta jos jokin asia on koettu valinnassa ongelmalliseksi, hakijoita on tarkasteltu siitä näkökulmasta

tarkemmin seuraavalla hakukierroksella. Myös muun muassa Linder ja Peters (1987a, 462-463) sekä Hill (2009, 17) korostavat, että menettelytavat voivat määrittää toden teolla nimenomaan käytännön toteuttajien käsissä.

Howlett (2004, 5) muistuttaa, että käytettävien keinojen valintaan liittyy erilaisia epäselvyyksiä ja epäonnistumisen mahdollisuuksia, koska esimerkiksi vaikutukset eivät ole tarkasti tiedossa. Onkin tärkeää, että menettelytapoja voi tarvittaessa muuttaa, jos vaikutukset eivät vastaakaan tavoitteita. Eräässä pääaineessa valintaperusteita oltiin muuttamassa uudenlaisen tilanteen edessä ja tuleva muutos herätti paljon epävarmuutta. Asiaa helpotti kuitenkin tieto siitä, että mikäli menettelytapojen muuttamisessa epäonnistuttaisiin, tilanne ei olisi peruuttamaton ja pysyvä: *"Mä en tiedä kuinka järkevä se uus systeemi on, tiedä yhtään ketä sielt tulee. Sitä me [toisen pääaineen edustajan] kanssa mietittiin että pannaan sit ens keväänä taas, kun nähdään ketä sielt tulee, uuteen uskoon, jos ei miellytä."*

Neljä viidestä opintohallinnon edustajasta näki opiskelijavalintaa opintohallinnon päässä hoitavan henkilön olevan avainroolissa muutostarpeen tarkastelussa ja asian esille ottamisessa. Pääaineiden osuutta ja mahdollisuuksia muuttaa menettelytapoja ei väheksytty, mutta kokonaisvastuun nähtiin kuuluvan opintohallinnolle. Pääaineissa ei myöskään koettu, etteikö siellä voitaisi tarvittaessa vaikuttaa menettelytapoihin. Erään vahvasti valintaprosessissa mukana olleen pääaineen edustajan sanoin: *"...jos mä haluan muuttaa jotakin niin mä muutan vaan..."*.

Yksittäisenä suurempana menettelytapoihin kohdistuvana muutoksena korostui se, kun 2000-luvun alkupuolella alettiin valita opiskelijoita maisterivaiheen tutkintoon tradenomin tutkinnon perusteella; *"Sehän oli niinku valtava muutos"*. Tutkielman luvussa 6.1 esiteltiin vuoden 2009 opiskelijavalinnan tradenomihakijoille suunnattuja valintaperusteita. Kauppateieteellisissä yksiköissä oli tehty tradenomien valintaan liittyen aikaisemmin joitakin muutoksia tai siihen oli suunnitteilla sellaisia. Esimerkiksi erääseen yksikköön oli alkuaikoina edellytetty tradenomihakijoilta työkokemusta, mutta vaatimuksesta oli luovuttu ja todettiin paremmaksi se, että opiskelijalla on hyvä *"opiskeluputki päällä"*. Toisessa yksikössä taas aiottiin luopua tradenomikiintiöistä, jotka oli asetettu alun perin sen varmistamiseksi, että saataisiin vain parhaat tradenomit, mutta toisaalta ei saataisi liikaa tradenomeja. Sittemmin oli todettu, että parhaimmat saadaan joka tapauksessa eikä määrääkään ollut tarpeen rajoittaa erillisillä kiintiöillä.

Muutosten ja niiden mahdollisuuden myötä aineistosta nousi sekä opintohallinto- että pääainetasolla selkeästi esiin, että menettelytavat ovat hioutuneet käytännön ja aiempien vuosien kokemusten perusteella. Seuraavat esimerkit sisältävät sekä opintohallinto- että pääainetason lainauksia.

”Mä luulen että, et ne, ne on niinku muotoutunu aika lailla, niinku niiden, aina, aina edellisten vuosien kokemusten perusteella, ja ja niinku tarkasteltu sitä että kuinka ne on toiminu ja niin mitä ongelmia siel on ollu ja niit on sit yritetty niinku ratkoo...”

”Kokemuksen kautta niin tultu sitten että pohdiskellaan näitä asioita ja tehdään päätöksiä...”

”Kyllä oikeestaan se perustuu siihen niinku tavallaan kokemukseen; kokemukseen ja vertailutietoon...”

6.2.3 Toteutus

Linderin ja Petersin (1987a, 460-462) mukaan menettelytapojen toteutusta koskeva tutkimus voidaan jakaa kahteen luokkaan, joista ensimmäisessä kuvataan tehokasta toteutusta ja sen mahdollisia esteitä ja toisessa pyritään selittämään toimeenpanoa ja sen dynamiikkaa (ks. myös O’Toole & Montjoy 1984, 491). Tässä tutkielmassa keskitytään enemmän näistä jälkimmäiseen. Ellsworth ja Stahnke (1976, 105) taas huomauttavat, että menettelytapojen muodostamis- ja toteutusvaihe kietoutuvat helposti toisiinsa. Näin myös tämän tutkielman kohdalla, sillä osa käsiteltävistä havainnoista voitaisiin yhtä hyvin kuvata kumman tahansa vaiheen alle sijoitettuna.

Terpstran ja Havingan (2001, 98) mukaan menettelytapojen toteutus pohjautuu niihin liittyviin sääntöihin, sääntöjen ja periaatteiden soveltamiseen ja tulkintaan, sekä käytössä oleviin resursseihin. Nämä tekijät ilmenevät vahvasti myös aineistossa. Resurssit vaikuttivat toteutukseen kahdella tavalla. Opetusresurssien määrä rajoitti sitä kuinka paljon opiskelijoita voitiin valita. Opiskelijavalintaa toteuttavien henkilöiden määrä taas vaikutti siihen millaisia menettelytapoihin liittyviä ratkaisuja voitiin tehdä. Säännöistä ja tulkinnasta kerrotaan tarkemmin jäljempänä.

Yliopiston opiskelijavalinta on omanlaisensa maailma. Valintaan liittyvien ratkaisujen hyvä perusteltavuus ja menettelytapojen oikeudenmukaisuus ovat erityisen tärkeitä. Lisäksi valintaan liittyy juridisia reunaehtoja; mitä tahansa ei voida tehdä vaikka haluttaisiinkin. Eräs opintohallinnon edustaja huomauttikin, että pääaineet eivät välttämättä huomaa ajatella opiskelijavalintaan liittyviä juridisia rajoituksia tai sääntöjä ja siksi opiskelijavalinnassa on hyvä olla myös yleisiä kaikkia hakijoita koskevia vaatimuksia. Toinen opintohallinnon edustaja taas mietti, että sitäkin kannattaa harkita mitä valintaperusteissa ilmoittaa ja miten. Toisaalta *”...se pitää olla ihan lauseena siellä*

valintaperusteis, koska tota siitä jo niinku muutama rupes äläköimään niin et ku sitä ei nimenomaan siellä lue niin tota hänelt ei voi vaatiakaan.”, mutta sitten taas ”...niit ei kirjoteta välttämättä siihen niinku valintakriteereihin koska toisaalta sillonhan jos me sanottas et tämmöset ja tämmöset painaa niin kaikki kirjottais [perusteluihinsa juuri ne asiat]”.

Käytännön toteutuksessa oli olennaista opintohallinnon ja pääaineen suhde. Opintohallinnossa esikäsiteltiin hakemukset, jonka jälkeen pääaineilla oli toimintavapaus painottaa ennalta ilmoitettuja tarkasteltavia asioita haluamallaan tavalla. Se mitä esikäsitteily tarkoitti, vaihteli yksiköittäin. Yksinkertaisimmillaan tarkistettiin hakijoiden hakukelpoisuus ja kirjattiin heidät hakijarekisteriin tai jaoteltiin hakijat tutkintotaustan perusteella ryhmiin ja katsottiin vähän heidän opintomenestystään. Toisessa ääripäässä opintohallinto teki pääaineille paljon pohjatyötä ja katsoi hakemuksia hyvinkin tarkasti läpi. Hakijoiden tiedoista tehtiin yhteenvetotaulukoita, hakemuksiin laitettiin lappuja hakijoihin liittyvistä oleellisista asioista ja jopa nostettiin valmiiksi esiin hyväksi katsottuja hakijoita. Runsaasti pohjatyötä tekevien yksiköiden opintohallinnossa nostettiinkin muita enemmän ongelmaksi opiskelijavalinnan työläys ja puutteelliset resurssit.

Opiskelijavalintaan liittyvän hakemusten arvioinnin helpottaminen tuli esille myös pääaineissa valintakriteerien näkökulmasta. Eräässä yksikössä esitentti helpotti, koska melko suuri osa hakijoista karsiutui jo sen perusteella. Toisessa yksikössä taas opiskelijat laitettiin valintajärjestykseen ainoastaan yhden tekijän eli aiempien soveltuvien opintopisteiden perusteella. Valinnan työläyteen oltiin siis tietoisesti pystytty vaikuttamaan valintakriteereillä. Opintohallinnossa tämä ei näkynyt. Toisaalta opintohallinnon esikäsitteilytyön vähentämisen mahdollisuus onkin rajallista, sillä esimerkiksi hakijoiden joskus hyvinkin työlästä kelpoisuuden selvittämisestä ei voida välttyä. Eräässä yksikössä todettiinkin, että: *”Ei ainakaan niinku valintaperusteita oo rakennettu työtä säästäviks.”* Tähän tosin vaikuttivat luultavasti myös kyseisen yksikön yksityiskohtaisemmat yleiset valintakriteerit.

Menettelytapojen toteutukseen liittyy vahvasti menettelytapojen tulkinta. Kun arviointiperiaatteet on ilmaistu opiskelijavalinnassa tarkasti, ne ovat aineiston perusteella toisaalta ehdottomia ja toisaalta eivät. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi vaadittujen opintopisteiden määrässä ei jousteta. Sen sijaan sisällöllisesti ja laadullisesti voidaan tehdä jonkin verran tulkintaa; millaisia opintoja tähän määrään voidaan katsoa kuuluvaksi. Sisällöllisessä tulkinnassakin pyritään kuitenkin pitämään tietynlainen linja, joka ei vaihtelisi tapauksesta, hakemuksen käsittelijästä tai vuodesta

toiseen. Tulkinallisuus nousi esiin mielenkiintoisella tavalla myös hakijaesimerkeissä, ulkomaisen ammattikorkeakoulututkinnon perusteella hakeneen Rosan myötä. Yksiköissä joissa tällaisesta tapauksesta ei oltu erikseen kirjattu valintaperusteisiin, oltiin pääsääntöisesti sitä mieltä, että hakija voitaisiin mahdollisesti lukea suomalaisen ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden tradenomien joukkoon. Tällöin se mitä kirjallisesti ilmoitettiin, ei olisikaan todellisuudessa täysin vastannut käytännön tulkintaa. Tämä on toisaalta linjassa Ellsworthin ja Stahnken (1976, 71-72) näkemysten kanssa, joiden mukaan käytännön toteutukseen liittyy yleensä menettelytapojen monitulkintaisuuden ongelma ja se että menettelytapojen määrittelyssä voidaan harvoin huomioida kaikkia mahdollisia vastaantulevia tilanteita. Harkinnan valta on tällöin toteuttavalla tasolla, jolla voi olla vaikeuksia tietää kuinka asiaa pitäisi oikeastaan tulkita. Tämä ilmeni myös haastatteluissa otettavaan kantaan liittyvänä epävarmuutena.

Pääaineet painottivat ennalta ilmoitettuja tarkasteltavia asioita haluamallaan tavalla, mutta arvioitavien tekijöiden painotustapaa ei kerrottu kirjallisesti juuri lainkaan etukäteen. Tutkielman luvussa 6.1 kuvattiin myös joitakin valintaperusteissa esiintyneitä yleisluontoisempia väljiä tai epämääräisiä ilmaisutapoja kuten hakemusten tapauskohtaisuus ja harkinnanvarainen käsittely tai valintaan vaikuttavat opiskeluedellytykset tai minimivalintakriteerit. Näin ollen tarkasteltavat asiat oli periaatteessa ilmoitettu etukäteen, mutta niiden tulkintaan jätettiin paljonkin liikkumavaraa. Kahdessa pääaineen ja yhdessä opintohallinnon haastattelussa tulikin esiin yksityiskohtia, joita ei sellaisenaan lukenut valintaperusteissa, mutta joilla oli merkittäviä vaikutuksia hakijan kannalta. Esimerkiksi hakijan koti- ja työpaikkakunnan sijainti opiskelupaikkakuntaan nähden saattoi vaikuttaa negatiivisesti valintaan. Hakija oli erityisen epäilyttävä, jos hänellä oli jo maisteritutkinto ja vakinainen koulutusta vastaava työ täysin eri paikkakunnalla kuin opiskelupaikka. Jopa hakijan korkea ikä tuli mainituksi eräässä haastattelussa. Tällaisiin asioihin kiinnitettiin huomiota ilmeisesti opiskelijavalinnan onnistumisen näkökulmasta – erityisesti arvioiden valitun opiskelijan opintoihin sitoutumisen ja valmistumisen todennäköisyyttä. Lopuksi opintohallinnon edustaja totesikin: *”se on niin monta nyanssia mitä painaa siinä että tota minkä takia joku tulee valituksi ja joku ei tuu”*.

Maisterivaiheen opiskelijavalinta eroaa luonteeltaan niin sanotusta perustason valinnasta, muun muassa koska siinä tulee huomioida kandidaatin ja maisterin tutkintojen kumuloituvuus. Aineistossa korostettiin erityisesti pääaineen kumuloitumista ja sitä että hakijoiden aiempia opintoja on syytä verrata kauppatieteellisen yksikön omien opiskelijoiden kandidaatin tutkinnossa suorittamiin opintoihin. Tutkintojen kumuloituvuuteen ja hakijan aiemman tutkinnon ja

suoritettavaksi tulevan maisterin tutkinnon välille jäävään mahdolliseen kuiluun liittyy myös täydentävien opintojen käsite, jota kuvattiin tutkielman luvussa 3.2.2. Haastattelujen perusteella syntyneet arviot valituilta opiskelijoilta keskimäärin edellytetyistä täydentävistä opinnoista on esitetty taulukossa 2. Haastatteluissa esille tulleiden tietojen eroavaisuuksien takia arviot eivät ole keskenään täysin vertailukelpoisia, mutta niiden pohjalta saatavan yleiskuvan perusteella voidaan kuitenkin todeta, että edellytettyjen täydentävien opintojen määrä vaihtelee yksiköittäin. Keskimäärin hakija voi varautua siihen, että hänen pitää valituksi tultuaan suorittaa noin 30 opintopistettä täydentäviä opintoja.

Taulukko 2: Täydentävien opintojen määrä kauppatieteellisissä yksiköissä

Kauppatieteellinen yksikkö	Arvio täydentävistä opinnoista (opintopistettä)
Yksikkö 1	0-30, keskimäärin noin 16
Yksikkö 2	0-60, keskimäärin noin 30
Yksikkö 3	noin 20-60, keskimäärin noin 30
Yksikkö 4	0-30
Yksikkö 5	enintään 60, tradenomeilla keskimäärin noin 30-40, muilla tutkinnoilla tapauskohtaisesti

On sekä yliopiston että opiskelijan etu, että täydentäviä opintoja ei tarvitse suorittaa kovin paljon. Yliopiston kannalta kyse on erityisesti resurssien käytöstä sekä valmistumistavoitteista. Opiskelijalle taas on yleensä hyvin vastenmielistä, että täytyy täydentää opintoja: *"...ja sitten vielä tää että asenteellista korjaamista..."*. Vaikka opiskelijasta joskus siltä tuntuisikin, täydentäviä opintoja ei kuitenkaan määrätä vain *"kiusaksi"*. Niiden edellyttämiseen vaikuttavat juridinen konteksti, yksittäisten kurssien vastaavuuskysymykset sekä erilaiset muut säännöt, säädökset ja rajoitteet. Toisaalta aineistossa myös todettiin, että opiskelijavalinnan menettelytapojen kautta on mahdollista vaikuttaa täydentävien opintojen määräämistarpeeseen sikäli, että voidaan pyrkiä valitsemaan vain sentaustaisia opiskelijoita, että heiltä ei tarvitse edellyttää kovin paljon täydentäviä opintoja.

6.2.4 Arviointi

Tässä luvussa tarkastellaan ensinnäkin kauppatieteellisten yksiköiden maisterivaiheen opiskelijavalintaan liittyvää arviointia. Toisekseen kuvataan haastateltavien arvioita opiskelijavalintaan liittyvien menettelytapojen toimivuudesta sekä heidän tyytyväisyyttään valintaa ja sen menettelytapoja kohtaan. Lopuksi esitetään muutamia haastateltavien huomioita valinnassa ongelmalliseksi havaituista asioista.

Aineiston perusteella maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapoja ja niiden toimivuutta arvioitiin vuosittain. Opiskelijavalinnan jälkeen käytiin jollakin tapaa läpi miten valinta toimi ja saatiinko mitä haluttiin, mietittiin mitä oltiin tehty, millaisia kokemuksia oli ollut tai mitä ongelmia oli ilmennyt. Opintohallinnon ja pääaineiden yhteisiä arviointiin keskittyviä kokoontumisia ei ilmeisesti yhtä poikkeusta lukuun ottamatta ollut. Ennemminkin arviointia tehtiin erillään pääaineiden ja opintohallinnon tahoilla ja tarvittaessa otettiin yhteyttä toiseen. Pääaine saattoi esimerkiksi ilmoittaa opintohallinnolle tyytyväisyydestään tai tyytymättömyydestään valinnan menettelytapoja tai tuloksia kohtaan ja ehdottaa muutoksia. Opintohallinnosta taas pyydettiin kommenttia esitettäväksi tuleviin muutoksiin tai kysyttiin pitäisikö jotakin muuttaa seuraavaa hakukertaa varten. Opintohallinnon ehdottamat muutokset vaikuttivat olevan selvästi yleisempiä kuin pääaineiden ehdottamat. Tämä voi johtua siitä, että opintohallinnossa esikäsiteltiin hakemukset ja siksi ehkä törmättiin perustavanlaatuisempiin ongelmiin. Opintohallinnossa myös yleisesti nähtiin, että menettelytapojen muutostarpeen esille ottaminen on opintohallinnossa opiskelijavalintaa hoitavan vastuulla. Tämä liittyy läheisesti Harisalón ym. (2007, 62) näkemykseen siitä, että virkamiesten on arvioitava jatkuvasti työtään ja muutettava tarvittaessa käytäntöjä.

Joissakin opiskelijavalinnan menettelytapojen toimivuuteen tai tyytyväisyyteen liittyneissä vastauksissa kuului taustalla, että valintaan oli liittynyt erilaisia pieniä tai suurempia epäkohtia. Siitä huolimatta menettelytavat katsottiin toimiviksi (*"No ihan hyvin, periaatteessa yllättävänkin hyvin."*) tai niihin oltiin tyytyväisiä (*"Kyl mä oikeesti aika tyytyväinen oon."*, *"No oikeestaan pääsääntöisesti kyllä..."*). Muutamassa pääaineessa myös todettiin, ettei valinnassa olla koskaan täysin epäonnistuttu, vaikka joidenkin opiskelijoiden kohdalla olisikin ollut toivomisen varaa.

Linderin ja Petersin (1987b, 123, 124) mukaan menettelytapojen ajatellaan usein olevan onnistuneita silloin, kun ne toimivat. Sitä mitä toimivuudella tarkoitetaan, ei kuitenkaan välttämättä erikseen määritellä. Tällainen arviointi on heidän mukaansa subjektiivista, sillä se ei yleensä perustu ennaltamääriteltyihin arviointiperiaatteisiin. Tämän tutkielman aineistossa perehdyttiin menettelytapojen toimivuuteen, jolle haastateltavat antoivat lopulta kohtuullisen yhtenäisen määritelmän. Kaikki haastateltavat nimittäin kokivat menettelytavat toimiviksi ja sillä tarkoitettiin lähinnä toimivuutta suhteessa tavoitteisiin. Erään yksikön opintohallinnossa menettelytavat koettiin toimiviksi oikaisupyynnöiden vähyden takia ja toisen opintohallinnossa siksi, että lähes kaikki valitut opiskelijat ottavat paikan vastaan. Pääsääntöisesti toimivuudella kuitenkin tarkoitettiin sitä, että valinnassa saatiin mitä haluttiin eli hyviä opiskelijoita. Hyvyys on käsitteenä epämääräinen ja

sen arviointi on melko subjektiivista. Aineiston perusteella opiskelijan hyvyys määrittyi lähinnä hänen hakijaprofiilinsa kautta ja siten toimivuus siitä oltiin hakijoiden tasoon oltu tyytyväisiä. Sen sijaan sitä olivatko valitut opiskelijat oikeasti hyviä ja miten he esimerkiksi käytännössä etenivät opinnoissaan, ei yhtä poikkeusta lukuun ottamatta systemaattisesti seurattu. Yhden pääaineen edustaja tutustui valittujen opiskelijoiden opintosuorituksiin kahdesti vuodessa arvioidakseen oliko maisterivaiheen opiskelijavalinnassa tullut "huteja" ja kertoakseen havainnoistaan myös edelleen muille pääaineille. Hän totesi kuitenkin, että: *"Must tuntuu et se [arviointi] on vähän levällään ollu kaikil [muilla pääaineilla], mä on vissiin ainoa joka on ollu selkeesti kiinnostunu tosta."*

Tämän lisäksi yksi yksikkö ilmoitti, että eri tavalla valittujen opiskelijoiden etenemistä oli vertailtu joitakin vuosia sitten ja tarkoituksena oli tehdä vertailua myöhemminkin. Vertailussa oli perehdytty opintopisteisiin ja suoritusaikoihin, mutta ei arvosanoihin. Opintojen etenemisen vertailua on tehty kauppatieteellisellä alalla äskettäin myös laajemmalla mittakaavalla (ks. Huttunen 2010). Myös toisessa yksikössä todettiin, että opintojen edistymistä pitäisi seurata, sillä siten voitaisiin nähdä ollaanko opiskelijavalinnassa todella onnistuttu: *"Se mitä mä eniten kaipaisin tässä ylipäätänsä tavallaan olis tää, joka ei liity tähän valintaan, vaan se et mitä tapahtuu sen jälkeen. Niinku seurata sitä, että kuinka ne etenee, mitä ne saa aikaseks."* Resursseja opintojen edistymisen seurantaan ei kuitenkaan ollut.

Vaikkakin valittujen opiskelijoiden opintojen etenemisen systemaattinen seuraaminen oli aineiston perusteella vähäistä, haastateltavilla tuntui kuitenkin olevan käytännön tuntumaa maisterivaiheen opiskelijoiden etenemisestä ja valmistumisesta. Tämä johtunee siitä, että maisterivaiheen opiskelijoihin syntyy helpommin henkilökohtainen kosketus kandidaattivaiheeseen valittuihin verrattuna, sillä heitä valitaan vähemmän ja heidän hakemuksiaan tarkastellaan perusteellisemmin ja henkilökohtaisemmin.

Kaikki haastateltavat olivat tyytyväisiä maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapoihin eivätkä pääaineet ilmaisseet kaipaavansa yksilöllisempiä valintaperusteita. Osa haastateltavista selvensi tyytyväisyytensä syitä, osa ei. Tyytyväisyys liittyi siihen, että valintaperusteet olivat helpot, selkeät, yksinkertaiset, loogiset, yhtenäiset, harkinnan mahdollistavat, toimivat ja/tai oikeudenmukaiset. Lisäksi tyytyväiseksi teki oikaisupyyntöjen vähyys, vaikutusmahdollisuudet,

toimiva yhteistyö, vastaavuus opiskelijastrategiaan, sekä se että saatiin hyviä opiskelijoita. Mikään yksittäinen tekijä tyytyväisyyden tuottajana ei noussut ylitse muiden.

Linder ja Peters (1987b, 124) toteavat menettelytapojen toteutuksen arvioinnin liittyvän enemmän prosessin toimivuuteen kuin sen aikaansaamien vaikutusten arviointiin. Aineiston perusteella menettelytapojen toimivuutta arvioitiin nimenomaan vaikutusten kautta eli millaisia hakijoita tai opiskelijoita niiden myötä saatiin. Tyytyväisyys taas oli moniselitteisempi asia ja sitä kuvattiin enemmän prosessin kautta ja sen kautta millaiset seikat menettelytavoissa tekivät ne hyväksi.

Tyytyväisyydestään huolimatta eräs haastateltava totesi, että yleisesti ottaen heillä on kuitenkin hyvin huonot kokemukset maisterivaiheen valinnassa valituista opiskelijoista. Tämä liittyi lähinnä kokemukseen siitä, että opiskelijat sitoutuvat opiskeluun usein huonosti ja työssäkäynti häiritsee tutkinnon suorittamista. Hakija voi kuvata hakemuksessaan kuinka hän aikoo ottaa opintovapaata ja järjestää tutkinnon suorittamisensa, mutta *"...auta armias kun mennään tota syys-lokakuulle niin kaikki rupee kysyy voisko suo... tota vaihtoehtosia suoritustapoja ku mä oon töissä"*.

Maisterivaiheen opiskelijavalinnassa koettiin ongelmalliseksi juuri opiskelijoiden sitoutumattomuus opiskeluun ja hidas valmistuminen: *"Maisterivalinnan suurin ongelma on, en voi liikaa korostaa, on se et miten me saadaan sitoutettua ne, siis aidosti opiskelijoiksi."* Opiskeluun sitoutumattomuus ja hidas valmistuminen huolestuttivat kuutta yhdeksästä haastatellusta. Opintohallinnon osalta kahdessa yksikössä asiaa ei koettu tai nostettu ongelmaksi, vaikka toisessa myönnettiin opiskelijoiden joskus vain harrastelevan opintoja. Toisessa näistä yksiköistä opiskelijat etenivätkin opinnoissaan nopeasti muihin kauppatieteellisiin yksiköihin nähden (ks. Huttunen 2010, 159). Kannattaa tosin huomata, että opintojen eteneminen ja valmistumisen nopeus on suhteellista, sillä Huttusen tekemässä tutkimuksessa esimerkiksi toiseksi nopein valmistuminen tarkoitti sitä, että vaivaiset 20 % yksikön opiskelijoista sai tutkintonsa valmiiksi tavoiteajassa (Huttunen 2010, 162). Tekemissäni haastatteluissa todettiin tavoiteajassa valmistumisesta muun muassa että *"Tää ei oo toiminut, se on ilman muuta selvä"*, sekä hieman leppoisaammin: *"Tosin kauheen nopeesti ei tunnu kyllä valmistuvan et jos niiden pitäis kahdes vuodes pullahtaa ulos niin enempi nyt tää neljä vuotta menee aina"*.

Huttusen (2010, 218-219, 227) mukaan maisterivaiheeseen valitut opiskelijat opiskelevat hitaasti todennäköisesti työssäkäynnin vuoksi. Lisäksi tarvetta tutkinnon loppuunsaattamiseen ei välttämättä

ole, vaan opiskelu on ennemminkin harrastusluonteista. Sekä työssäkäynti että harrastusluonteinen opiskelu nousivat esille myös aineistossani nimenomaan opiskeluun sitoutumisen ja valmistumisen näkökulmasta. Harrastusluonteiseen kauppatieteiden maisterin tutkinnon opiskeluun saattoi liittyä myös jonkinlainen lisämeriitin hakeminen ansioluetteloon, jota eräs pääaineen edustaja kuvasi näin: *"...on kokemus siitä mitä tää toisen maisteritutkinnon hakeminen on, se on kirjaimien hakemista [KTM eli kauppatieteiden maisteri], ja tää porukka yleensä luulee kaiken jo osaavansa ja tai sitten ei pääse, et voiko yksilöllisesti suorittaa..."*. Sitoutumattomuusongelma voitiin pyrkiä huomioimaan valinnassa siten, että hakijan ilmoittama vakituinen työpaikka ja sen sekä asunnon sijainti saattoivat estää valinnan, koska oli syytä epäillä hakijan sitoutumista opintoihin. Päätoiminen opiskelu ja valmistuminen parissa kolmessa vuodessa nostettiin tavoitteena esiin sekä opintohallinto- että pääainetasolta, joissa haluttiin myös välttää resurssien tuhlausta. Erään pääaineen edustajan sanoin *"...ihan raadollisista syistä, yliopisto saa rahaa jokaisesta valmistuneesta maisterista..."*.

Opiskelun ja valmistumisen hitauden lisäksi ongelmalliseksi koettiin jonkin verran myös valinnan työläys. Kolme viidestä opintohallinnon edustajasta valitti valintaa työlääksi ja korosti tähän liittyen henkilöresurssien vähyyttä. Näiden yksiköiden opintohallinnossa tehtiinkin paljon esikäsittelytyötä valintaan liittyen. Kahdessa pääaineessa ei puhuttu valinnan työläydestä, vaan käänteisesti korostettiin helpoksi tehtyjä valintakriteereitä.

Linder ja Peters (1987a, 459-460) esittivät muun muassa kolme mielestään yksioikoista näkemystä toteutukseen liittyen. Ensinnäkin, että usein ajatellaan hyvin suunnitellun menettelytapojen toteutuksen johtavan onnistumiseen. Tällaista epärealistista käsitystä ei ilmennyt aineistossa. Toiseksi, että menettelytapojen sopivuudesta kertoo parhaiten se onko toteuttaminen helppoa. Aineiston perusteella menettelytapojen helppo toteutus oli jokseenkin tärkeää, mutta tuskin kuitenkaan paras tekijä kertomaan menettelytapojen hyvyydestä. Lopuksi, että menettelytapojen toteutuksen lopputulema määrittyy organisaation alimmalla tasolla – niitä toteuttavan ja soveltavan virkamiehen käsissä. Aineiston perusteella syntyi käsitys, että on hyvin mahdollista, että lopputulema määrittyy nimenomaan tällä tasolla. Valintaperusteiden tulkinnalla vaikutetaan siihen kuka valitaan ja ketä ei.

Maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapoja voidaan arvioida myös ulkoisten vaikutusten kannalta. Ulkoisia vaikutuksia ja hakijan näkökulmaa käsitellään erikseen luvussa 6.6.

6.3 Vertikaalinen näkökulma

Vertikaalinen näkökulma ilmenee menettelytapojen muotoutumisen vaiheiden yhteydessä. Tässä tutkielmassa onkin mainittu siihen liittyviä asioita jo erityisesti menettelytapojen muodostamista ja toteutusta koskevissa luvuissa 6.2.2 ja 6.2.3. Tutkielman yhtenä tavoitteena oli myös havainnoida koetaanko pääaineissa maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapoihin liittyvä prosessi ulkoapäin määritellyksi, ylhäältä johdetuksi tai vaikutusmahdollisuudet liian vähäisiksi. Erityisesti tähän kysymykseen on luonnollista pureutua vertikaalisen näkökulman yhteydessä, jossa menettelytapojen muotoutumista tarkastellaan hierarkkisten rakenteiden ja valtasuhteiden näkökulmasta (ks. Enders ym. 2003, 12).

Hill (2009, 17, 196-197) huomauttaa, että päätöksentekoon keskittyvässä ylhäältä alaspäin - näkökulmassa voidaan kysyä millaisia ovat eri toimijoiden väliset valtasuhteet tai roolit prosessissa sekä kuka on muotoillut, päättänyt tai toimeenpannut menettelytavat. Schofield (2001, 250-251) lisää, että tähän näkökulmaan liittyy myös kontrollin käsite. Vertikaalisen näkökulman alhaalta ylöspäin -lähestymistapa taas korostaa sitä, että menettelytavat määrittyvät toden teolla vasta organisaation alempien tasojen toteutustavan myötä (Linder & Peters 1987a, 463). Seuraavassa kerrotaankin enemmän aineistossa ilmenneestä päätöksentekoon liittyvästä hierarkiasta, valtasuhteista, kontrollista sekä alemman tason toimijoiden roolista. Nämä tekijät auttavat hahmottamaan edellä kuvatun tutkielman tavoitteen taustoja.

Päätöksenteossa ei ilmennyt liiemmin ylhäältä käskytyä, vaan ennemminkin keskustelevaa otetta ja yhteisiä kokoontumisia. Hierarkiaa ja valtasuhteita edustivat muutamit opintohallinnon kommentit, joissa esimerkiksi dekaanin pyynnöstä nimitettiin työryhmä tai rehtori oli käskenyt, mahdollisesti pääaineiden toiveesta, muuttamaan valintaperusteita. Tämä liittyy myös Terpstran ja Havingan (2001, 100) havaintoon, jonka mukaan menettelytapojen toimeenpanijan toimintaan voivat vaikuttaa esimerkiksi hierarkkiset suhteet omaan esimieheen tai muuhun johtoon. Päätöksenteon osalta aineistosta kuitenkin myös huokui, että yksittäiset henkilöt – lähinnä opintohallinnossa, mahdollisesti myös rehtoritasolla – ovat voineet vaikuttaa paljonkin valintaperusteiden muotoutumiseen ja niiden muuttamiseen, ideoihin ja niiden esille ottamiseen, asioiden eteenpäin viemiseen tai viemättä jättämiseen, tai siihen miten asioita kokonaisuudessaan hoidetaan.

Pääaineilla oli jokseenkin paljon päätösvaltaa. Eräs pääaineen edustaja kertoi, että *"...yleishallinnosta ei tuu mitään ylhäältä annettuja määräyksiä tai ohjeita, tää [hakijoiden lopullinen valinta] on täysin niinku tiedekunnan asia..."*. Toisen yksikön opintohallinnon edustaja taas määritteli pääaineiden päätösvaltaa siten, että *"...loppuviimeks on siinä pääaineella se viimesin sana, niiden ei tartte ottaa ketään, vaik olis kuinka hyviä hakijoita..."*. Muutamassa haastattelussa muistettiin kuitenkin myös korostaa yliopistomaailmaan kuuluvan päätöksenteon luonnetta esimerkiksi näin: *"loppuversiohan on tottakai aina dekaanin käsissä"*.

Terpstran ja Havingan (2001, 100) mukaan käytännön toteutuksessa voi tulla erimielisyyksiä ja valtataisteluita menettelytavoista. Muun muassa ihmisten tulkinnat ja toimintatavat voivat erota. Tutkielman aineistossa ei kuitenkaan ollut juurikaan havaittavissa valtataisteluita eikä edes erimielisyyksiä menettelytavoista ja niiden tulkinnasta, vaikka sellaisia olisi ollutkin. Ennenkin korostui hyvä yhteistyö ja erään opintohallinnon edustajan sanoin *"...ei oo sellast köydenvetoo..."*.

Toisaalta aineistossa oli havaittavissa myös jonkinlaista prosessiin liittyvää kontrollia. Ainakin kahden yksikön opintohallinnossa koettiin tarpeelliseksi valvoa pääaineiden tekemisiä, esimerkiksi kontrolloimalla valintaperusteita, ja eräs opintohallinnon edustaja kuvasikin hakemusten käsittelyä seuraavasti: *"...sittehan sen jälkeen ku pääaineet on ne kattonu niin nehän tulee sitte mulle vielä takasin ja sitte tolle meidän [toiselle opintohallinnon edustajalle] että sitte tietenkä katotaan ne..."*. Pääaineissa ei ilmeisesti kuitenkaan koettu mahdollista esiintynyttä kontrollia rajoittavaksi lukuun ottamatta ehkä erään pääaineen edustajan lempeää muistutusta siitä, että täydentävien opintojen sisältöön pitäisi tarvittaessa saada vaikutusta: *"Opintotoimistohan määrää niitä yleisiä [täydentäviä opintoja] ja varmaan aineetkin ehkä määräis mielellään jotaki jos mahtuis tai, ei niit oo kysytykään kyllä, varmaan, ei niist oikeen oo ollu puhetta enää moneen vuoteen."*

Alhaalta ylöspäin -lähestymistapa korostaa sitä, että menettelytavat määrittyvät toden teolla vasta organisaation alempien tasojen toteutustavan myötä (Linder & Peters 1987a, 462-463). Lipskyn (1980, xii, 13) mukaan käytännön toimintapolitiikkaa luodaankin enemmän katutason päivittäisessä työssä kuin ylemmän tahon toimijoiden tai lainsäätäjien toimesta. Tämä ilmeni myös tutkielmassa. Katson tutkielmassa opintohallinnon maisterivaiheen valintaa hoitavat henkilöt Lipskyn tarkoittamiksi katutason toimijoiksi, jolla tasolla vaikutti esiintyvän vahvaakin käytännön vaikuttamista. Myös ylemmän tahon toimijoilla oli vaikutusta, mutta alemmalla tasolla muotoiltiin

menettelytapojen toteutukseen liittyviä käytäntöjä sekä tehtiin tulkintaa. Tulkinta ja harkinnanvaraisuus korostuivat aineistossa sekä opintohallinnon että pääaineiden kommentteissa.

Harkinnan mahdollisuus liittyy myös Lipskyn (1980, 54-59) kuvaamaan toisenlaiseen vertikaaliseen valtasuhteeseen, jossa asiakas – tässä tapauksessa hakija – voi olla riippuvainen byrokraatin toiminnasta. Linder ja Peters (1987a, 462-463) taas ajattelevat, että menettelytavat voivat määrittäytyä asiakkaiden kanssa käytävässä neuvottelussa enemmän kuin hierarkkisen kontrollin, lakien tai sääntöjen kautta. Tämä väite tuskin pätee opiskelijavalintaan, jota ohjaavat ensisijaisesti lait ja säännöt. Tietysti voidaan ajatella, että hakija pyrkii vaikuttamaan byrokraatin harkinnankäyttöön neuvottelun ja todistelun avulla. Tällaista ei tosin ilmennyt aineistossa. Aineiston perusteella hakijat voivat kuitenkin vaikuttaa menettelytapojen kehittymiseen, sillä menettelytapoja muutetaan ja selvennetään esimerkiksi todettujen ongelmien myötä.

Lipsky (1980, xiii, 18) toteaa vielä byrokraattien toiminnasta, että menettelytapojen suhteen joudutaan tekemään myös kompromisseja yritettäessä yksinkertaistaa toimintatapoja, sillä työtä joudutaan tekemään usein paineen alaisena, paljon, nopeasti ja riittämättömin resurssein. Työmäärä, tiukka aikataulu ja resurssipula nousivat esille myös tutkielman aineistossa ja menettelytapojen toteuttajien kehittämät erilaiset selviytymismekanismit ilmenivät erityisesti valintaperusteiden yksinkertaistamisyritysten kautta.

Lopuksi voidaan todeta, että tarkasteltaessa sitä miten haastateltavat puhuivat haastattelun teemoista ja toivat esille rooliaan menettelytapojen muotoutumiseen liittyvässä prosessissa, ei ilmennyt, että pääaineissa olisi koettu prosessia ulkoapäin määritellyksi, ylhäältä johdetuksi tai omia vaikutusmahdollisuuksia vähäisiksi. Vaikkakin prosessissa esiintyi edellä kuvatulla tavalla jossain määrin vallankäyttöä ja kontrollia, sitä ei ilmeisesti koettu häiritseväksi. Sen sijaan pääaineet olivat tyytyväisiä sekä opiskelijavalintaprosessiin että pääsääntöisesti myös saamiinsa opiskelijoihin.

6.4 Horisontaalinen verkostonäkökulma

Endersin ym. (2003, 13) mukaan horisontaalinen eli verkostoitunut näkökulma korostaa menettelytapojen muotoutumisen monimutkaisuutta, joka johtuu siihen liittyvien toimijoiden moninaisuudesta. Aineistossa ei tullut esille, että maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutuminen olisi ollut erityisen monimutkaista, vaikka se sellaista olisi ajoittain ollutkin.

Börzelin (1997, 2-3) mukaan verkostokäsitteellä voidaan ajatella kaikenlaisia julkisten ja yksityisten toimijoiden välisiä suhteita tai tietynlaista suhdetta ja hallintotapaa. Enders ym. (2003, 13) taas toteavat, että korkeakoulupolitiikassa tulee jatkossa olemaan yhä useampia toimijoita sekä julkishallinnon eri tasoilta että kokonaan julkishallinnon ulkopuolelta, ja niin kansallisia kuin kansainvälisiäkin toimijoita. Haastattelujen perusteella maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumiseen on osallistunut useita eri tason toimijoita, mutta käytännössä ei juurikaan kauppatieteellisen yksikön ulkopuolisia henkilöitä.

Verkostonäkökulma ei ylipäättään tullut aineistossa erityisen paljon esille, mikä voi johtua siitä, että verkostot eivät ole kovin keskeisiä opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumisen kannalta. Verkostoihin liittyen ei myöskään kysytty suoraan mitään haastattelukysymystä. Verkostonäkökulma olisi kuitenkin voinut nousta haastatteluissa esille, jos esimerkiksi menettelytapojen muotoutumiseen olisi liittynyt useita eri tahojen toisistaan poikkeavia ja prosessia monimutkaistavia näkemyksiä, jotka olisi koettu ongelmaksi. Myös kontekstin kohdalla olisi voitu puhua useista eri toimijoista ja prosessin ulkopuolisista vaikuttajista. Näin ei kuitenkaan käynyt. Tutkielman aineiston pohjalta voidaankin todeta, että verkostot eivät ole vaikuttaneet keskeisesti maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumiseen.

6.5 Kontekstin merkitys

Yliopistolain (558/2009) 36.2 § mukaisesti opiskelijavalinnan perusteista päättää yliopisto. Valintaperusteet voivat muotoutua yliopisto- tai tiedekuntatasolla ja esimerkiksi laitosten tai pääaineiden myötävaikutuksella. Se millä tasolla ja miten päätökset tehdään, on yliopistokohtaista. Päätöksentekoon voi vaikuttaa myös laajempi konteksti; millaisessa ympäristössä ja olosuhteissa menettelytavat muotoutuvat ja kehittyvät. Seuraavassa analysoin aineistoa kontekstin näkökulmasta.

Marchin ja Olsenin (1984, 735) mukaan menettelytapojen muotoutumiseen voivat vaikuttaa esimerkiksi maantieteelliset, ilmastolliset, taloudelliset tai uskonnolliset olosuhteet. Tällaiset tekijät ovat kuitenkin liian suureellisia ajateltaessa maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumista. Vertailukohta lienee ennemminkin nimenomaan maisterivaiheen opiskelijavalinnan taustoihin liittyvä konteksti. Muun muassa valtion roolia ja menettelytapojen toteutukseen liittyviä kansallisia rajoitteita kuten lakeja ja erilaisia sääntöjä käsiteltiin tutkielman luvussa 3.2. March ja Olsen (1984, 741) toteavat, että normien ja sääntöjen lisäksi vaikutusta voi olla myös

organisaatioiden ja käyttäytymismallien erilaisuudella. Kauppatieteelliset yksiköt ovatkin erilaisia muun muassa kooltaan, intresseiltään ja toimintaperiaatteiltaan.

Haastattelukysymykseni kontekstin merkityksestä menettelytapojen muotoutumisessa oli jossain määrin johdatteleva, sillä mainitsin kontekstin käsitettä tarkentaakseni joitakin esimerkkejä – kuten Bolognan prosessin ja muut kauppatieteelliset yksiköt – joilla olisi voinut olla vaikutusta menettelytapoihin. Tämä ei näyttänyt kuitenkaan olennaisesti vaikuttavan vastausten sisältöön. Konteksti oli myös yksi haastattelun vaikeimmista aihealueista. Yksi haastateltava ei vastannut siihen mitä kysyttiin ja kolme ei osannut sanoa onko kontekstilla ollut merkitystä. Näistä kolmesta yksi arveli, että ei ole ollut merkitystä ja toinen uskoi, että aikanaan olisi vertailtu mitä muut tekevät, kolmas ei spekuloinut asiaa pidemmälle.

Vain yksi haastateltavista totesi, että konteksti on varmasti vaikuttanut menettelytapoihin, koska osana suomalaista korkeakouluverkostoa on seurattava eri foorumeiden tilannetta. Neljä haastateltavaa, eli valtaosa haastatelluista, taas oli sitä mieltä, että kontekstilla ei ole ollut merkitystä. Näistä neljästä puolet edusti opintohallintoa ja puolet pääainetta; kaikki olivat eri yksiköistä. Erään opintohallinnon edustajan perusteluna oli, että suomalaiset kauppatieteelliset yksiköt ja niiden toimintaperiaatteet ovat niin erilaisia, että *”...senki takia me ei oikeestaan lähdetä edes ketään, ketään jäljittelee, me tehdään ihan omalla tavalla”*. Toisen yksikön pääaineesta taas todettiin, että ei ole oikeestaan edes mietitty mitä muut tekevät, koska omassa opiskelijavalinnassa ei ole havaittu ongelmia. Opiskelijavalintaa tehtiin siis yliopiston omista lähtökohdista.

Kaksi niistä haastateltavista, jotka totesivat, että kontekstilla ei ole ollut merkitystä, antoivat kuitenkin heti perään ymmärtää päinvastoin. Opintohallinnon edustaja kertoi, että vertailujoukko tekemisissä on suomalaisen sijasta kansainvälinen ja valintaperusteet pyritään tekemään niin, että saataisiin myös kansainvälisiä opiskelijoita. Tähän ovat hänen mielestään vaikuttaneet osittain opetusministeriön linjaukset. Toisen yksikön pääaineen edustaja totesi, että mitkään ulkopuoliset tahot eivät ole suoraan vaikuttaneet menettelytapojen muotoutumiseen, mutta Bolognan prosessi ja opetusministeriö ovat kuitenkin olleet eräänlaisia taustavaikuttajia. Molemmat olivat myös maininneet haastattelussa Bolognan prosessin jo ennen kontekstikysymystä. Toinen pohti Bolognan prosessin ja kaksipuolisuuden vaikuttaneen sekä menettelytapojen muotoutumiseen että edelleen siihen, että yliopiston sisällä kiinnostus maisterivaiheen valintaan suhteessa kandidaattivalintaan on selvästi kasvamassa. Toinen taas vastasi siihen ovatko he harkinneet ammattikorkeakouluista muita

kuin tradenomihakijoita, että: ”...mä tiedän et nää Bolognan sopimukset ynnä muut, kandidutkinto pätevöittää mihin tahansa sitte maisteriohjelmaan, nii et ne on taustalla tässä mut mä en henk.kohtasesi oo ihan vakuuttunu siis”. Lisäksi erään opintohallinnon edustajan haastattelussa ilmeni jonkin verran ulkoista painetta ja muutoksen tarvetta uuteen yliopistolakiin liittyen.

On muistettava, että yliopisto onkin sinällään omanlaisensa konteksti. Yliopistoihin liittyy tärkeitä poliittisia, esimerkiksi rahoituksellisia ja aluepoliittisia, kysymyksiä (ks. Eisemon & Holm-Nielsen 1995, 406). Eräs haastateltava totesikin, että koko koulutusjärjestelmä on oikeastaan käymistilassa; eikä vain opiskelijavalintojen osalta. Kyse on myös yleisesti toiminnan painopisteistä, pitkäjänteisyydestä ja jatkuvuuden turvaamisesta. On vaikea tietää kuinka paljon oikeastaan kannattaa kehittää vaikkapa opiskelijavalintaa ja panostaa järjestelmiin, kun rahoitus ja koko tulevaisuus ovat epävarmoja: ”...vähän harmittaa, että on niin tempoilevaa koko tää yliopistopolitiikka siinä mielessä...”.

Schofield (2001, 251) toteaa, että menettelytapojen toteuttamisen konteksti on yhtä tärkeä kuin menettelytavat itsessään. Yhteenvetona voitaisiin todeta, että aineiston perusteella kontekstilla sekä oli että ei ollut merkitystä. Merkitys menettelytapojen muotoutumiseen oli varsinaisen suoran vaikutuksen sijaan taustatekijäluonteinen. Lopulta menettelytavat hiottiin sellaisiksi kuin itse haluttiin.

6.6 Opiskelijavalinnan menettelytapojen vaikutukset hakijan näkökulmasta

Menettelytapojen toimivuutta voidaan arvioida myös niiden ulkoisten vaikutusten näkökulmasta. Maisterivaiheen opiskelijavalinnan ollessa kyseessä tämä liittyy käytännössä opiskelijoiden mahdollisuuksiin liikkua kandidaatin ja maisterin tutkintojen välillä korkeakoulusta toiseen. Haastattelussa esiintyi neljä kuvitteellista hakijatapausta, joiden avulla pyrin esimerkinomaisesti hahmottamaan sitä millaisia vaikutuksia maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytavoilla voi olla hakijoille. Kaikkien hakijoiden arvosanat olivat joko hyvät (arvosana 3 asteikolla 1-5) tai erinomaiset (arvosana 4 tai 5 asteikolla 1-5). Lyhykäisyydessään hakijaprofiilit olivat seuraavat:

1. Mari: Suomessa suomeksi suoritettu kauppatieteiden kandidaatin tutkinto markkinoinnin pääaineesta, sivuaineena laskentatoimi 25 op, erinomaiset arvosanat
2. Miika: Suomessa englanniksi suoritettu ammattikorkeakoulututkinto (tradenomi) kansainvälisestä liiketoiminnasta, tutkinto sisältänyt 20 op laskentatoimen opintoja ja lisäksi

tehnyt avoimessa 20 op laskentatoimea, hyvät arvosanat, laskennan alan työkokemusta perheyrietyksessä

3. Rosa: Saksassa englanniksi suoritettu ammattikorkeakoulututkinto laskentatoimen ja rahoituksen alalta, n. 80 op alan opintoja, erinomaiset arvosanat
4. Anna: Englannissa englanniksi suoritettu kauppatieteellinen yliopistotutkinto, jossa 2 kurssia laskentatoimea (á 15 op) ja 2 rahoitusta (á 15 op), hyvät arvosanat

Haastattelujen yhteydessä tiedustelin haastateltavan näkemystä siitä olisiko hakija voinut hakea tarkasteltavana olevaan pääaineeseen vuoden 2009 maasteritason opiskelijavalinnassa, sekä arviota siitä millaiset mahdollisuudet hakijalla olisi voinut olla tulla valituksi. Haastattelut tehtiin syksyllä 2009, joten vuoden 2009 opiskelijavalinta oli suoritettu eli teoriassa hakijaesimerkkejä saattoi verrata todellisiin hakijoihin ja valittuihin.

Hakijatapausten käsittelyssä ei ollut erityisiä ennakko-odotuksia esille tulevista asioista. Huolena oli ennemminkin, että tapaukset ovat siltäkin liian selkeitä ja samankaltaisia eikä minkäänlaisia eroja tai havaintoja pääsisi syntymään. Epäily osoittautui aiheettomaksi. Lisäksi hakijaprofiilit herättivät osan haastateltavista pohtimaan pidemmälle jotakin hakemiseen liittyvää tekijää. Hakijaprofiilien myötä nousi esille myös asioita, joita en itse ollut ajatellut niitä työstäessäni niin merkityksellisiksi.

6.6.1 Hakumahdollisuudet

Pääsääntöisesti kaikki hakijaesimerkit olisivat voineet hakea kaikkiin yliopistoihin. Hakukelpoisuuteen liittyi kuitenkin kolmenlaisia epävarmuustekijöitä.

Ensinnäkin eniten epävarmuutta aiheutti Rosan ulkomainen ammattikorkeakoulututkinto ja sen mahdollinen rinnastaminen suomalaiseseen tradenomitutkintoon. Vastaavia hakijatapauksia ei ollut aiemmin ollut. Kyseistä tutkintotaustaa oli käsitelty ainoastaan yhden yliopiston valintaperusteissa, jonka opintohallinnossa todettiin, että Rosan tutkinnolla ei voi hakea. Toisen opintohallinnossa arveltiin, että Rosan tutkinnolla ei mahdollisesti voi hakea. Muutoin opintohallinnossa arvioitiin, että tutkinto tulotisiin luultavasti rinnastamaan tradenomeihin, joskin todettiin, että asia tulisi vaatimaan selvitystyötä. Pääainetasolla ei yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kiinnitetty huomiota siihen, että Rosan tutkinto on ammattikorkeakoulutasoinen.

Toisekseen kaksi pääaineen edustajaa huomautti, että ulkomaisiin tutkintoihin liittyy kysymys yliopiston tasokkuudesta ja tutkinnon laadusta – onko kyseessä hyvä ja tunnettu yliopisto vai joku mistä *"ei koskaan kukaan oo kuullukaan"*. Lisäksi yksi opintohallinnon edustaja arvioi, että tarkasteltava pääaine perustuu sen verran vahvasti suomalaiseen järjestelmään, että ulkomaiset opinnot eivät ehkä yleisesti ottaen ole kovin järkevä koulutustausta, *"koska sitte sieltä tulee [hakijoiksi] ihan oikeita kandeja ja suomalaisia tradenomeja"*.

Lopuksi yhden yliopiston opintohallintotasolla ja toisen pääainetasolla suhtauduttiin varauksellisesti siihen, että Mari ei hakisi kandidaatin tutkintonsa pääainetta vastaavaan oppiaineeseen. Pääaineen edustajan sanoin: *"Olisi mahdollista ehkä hakea, mutta ehkä se ois parempi kuitenkin hakea siitä mis on, helpompi ois opiskella sitten sitä, niin hakis mieluummin ehkä sinne, tää on mun mielipide, että ehkä järkevämpi olis hakea siihen omaan pääaineeseen elikä markkinointiin..."*. Molemmat haastateltavat näkivät Marin kuitenkin mahdollisena hakijana, joskin totesivat, että hän joutuisi valituksi tultuaan suorittamaan täydentävinä opintoina haettavan pääaineen aineopinnot. Aiemmat erinomaiset arvosanat nähtiin positiivisena asiana. Lisäksi todettiin, että koska Mari osoittaa selkeää kiinnostusta opintosuuntauksen vaihtamiseen: *"vois kuvitella että motivaatio voisi olla kohdallaan"*.

6.6.2 Valituksi tulon mahdollisuudet

Taulukossa 3 on esitetty opintohallinnon ja pääaineiden edustajien näkemykset siitä millaiset valituksi tulon mahdollisuudet esimerkkihakijoilla olisi voinut olla vuoden 2009 maisterivaiheen valinnassa haettavana olevaan pääaineeseen. Olen koodannut näkemyksen positiiviseksi (+) tai negatiiviseksi (-) arvioksi hakijan valituksi tulon mahdollisuuksista. Osassa vastauksista näkemys oli selvä, osassa se jäi hieman tulkinnalliseksi, jolloin olen tulkinnut vastauksen sen mukaan miltä se enemmän vaikutti. Neljää vastausta, kaikki pääaineiden antamia, ei kuitenkaan pystynyt päättämään vain positiiviseksi tai negatiiviseksi (+/-). Taulukkoon on kahdessa tapauksessa merkitty tähdellä (*) selvennys siitä miksi vastaus on tulkittu positiiviseksi tai negatiiviseksi. Lisäksi taulukkoon on kirjattu haastateltavan olennaiset hakijatapauksen analysointiin liittyneet kommentit.

Taulukko 3: Näkemykset esimerkkihakijoiden valituksi tulon mahdollisuuksista

Näkemykset valituksi tulon mahdollisuuksista	Mari (KTK mark, erinomainen)	Miika (trad, hyvä)	Rosa (ulk. amk, erinomainen)	Anna (ulk. yo, hyvä)
Opintohallinto1	+ hyvät mahdollisuudet	+ hyvät mahdollisuudet	- koska ulk.amk.	+ olisi voinut tulla valituksi, mutta rahoitusta ei huomioida
Pääaine1	- ei riittävästi opintopisteitä	- ei riittävästi opintopisteitä	+ olisi saattanut päästä	- ei riittävästi opintopisteitä
Opintohallinto2	+ mahdollinen, erinomaiset arvosanat tietävät hyvää, kun suoritettava pääaineeseen täydentäviä	+ voi olla, paitsi että amk-tutkinnon arvosanojen pitäisi olla erinomaiset, yliopisto-opintojen osalta riittävät hyvät arvosanat	- tuskin, koska pääaine perustuu suomalaiseen järjestelmään, tulisi yli vuoden täydentävät opinnot, ulk.amk vaatisi pohdintaa, paljon hakijoita	- "No todella voisin sanoa niin että ei tuu valituksi."
Pääaine2	- olisi harkittu, mutta tuskin olisi pärjännyt muille hakijoille	- ei riittäviä perusteita valita, vain hyvät tiedot, amk-tutkinto riittää perheyrityksen pyörittämiseen, pitäisi olla joku erityinen perustelu, on parempia hakijoita	+/- kielitaitoinen ja eurooppalainen, laskentaa erinomaisin tiedoin, varmaan harkitsisimme, mutta mihin ohjelmaan - ainakin englannin-kieliseen todennäköisesti valittaisiin*	+ harkitsisimme, riippuu onko hyvä yliopisto ja millaiset perustelut
Opintohallinto3	+ lienee vahva kun on laskentaa ja erinomaiset arvosanatkin	+ vain hyvät arvosanat, mutta työkokemus ja motivaatio voisivat nostaa	- sinänsä selkeä, kun laskentaa ja rahoitusta erinomaisin tiedoin, mutta ulk. amk ei ehkä ok	- harkittava, sinänsä hyvä, mutta arvosanat eivät ehkä riitä muiden joukossa, motivaatio?
Pääaine3	+ suhteellisen hyvät mahdollisuudet	+/- riippuu muista ko. hakijaryhmän hakijoista (kun arvosanat hyvät)	+ sijoittuisi todennäköisesti korkealle	+/- riippuu muista ko. hakijaryhmän hakijoista (kun arvosanat hyvät)
Opintohallinto4	- olisi saattanut tulla valituksi, toisaalta laskennan opintopisteet eivät ehkä riitä kun niitä on katsottu nyt tarkemmin	+ voisi ajatella että hyvätkin mahdollisuudet	+ ihan hyvältä näyttää ja on todennäköisesti rinnastettavissa tradenomiin	+ ihan hyvältä näyttää
Pääaine4	+/- ei poissuljettu, jos arvosanat ja motivaatio kohdallaan, mutta täydentäviä tulee ja riippuu muista hakijoista (oli varauksellinen, ei kovin innostunut)	+ rajatapaus, yliopisto-opinnot auttavat, olisi varmaan pyydetty haastatteluun	- ei ole henkilökohtaisesti kiinnostunut kun koulun tasosta ei voi tietää, mutta tilanteen mukaan, ei ehdotonta kyllää tai eitä, vaatisi selvitystyötä**	- Englannissa sekametelisoppaa ja vaihtelevat tasot, joten varmaan kallistuisi kielteiseksi
Opintohallinto5	+ luultavasti kun erinomaiset arvosanatkin	- tuskin, koska valituilla ollut yleensä 4 ja 5 arvosanat	+ voi olla koska erinomaiset arvosanat, tulkittaneen tradenomiksi	+ voi olla, laskenta-toimi ja rahoitus lasketaan yhteen
Yhteensä (9 kpl):	5+, 3-, 1+/-	5+, 3-, 1+/-	4+, 4-, 1+/-	4+, 4-, 1+/-

Opintohallinto (5):	4+, 1-	4+, 1-	2+, 3-	3+, 2-
Pääaineet (4):	1+, 2-, 1+/-	1+, 2-, 1+/-	2+, 1-, 1+/-	1+, 2-, 1+/-

* koodattu +/-, koska epäselvä kanta suomalaiseen opintolinjaan, joka oli tutkielman varsinaisen tarkastelun kohteena

** arvioitu kuitenkin negatiiviseksi, koska haastateltava ei ollut lähtökohtaisesti kiinnostunut hakijasta

Kahden opintohallinnon edustajan yleisarviot hakijatapauksista ovat kuvaavia: *"Must nää niinku vaikutti kaikki tosi hyviltä, myös tämä Rosa."* (opintohallinto1) ja *"...että kaikissa näissä oli kumminki sillä tavalla niin et nää ei oo niinku sillä tavalla vahvoja hakijoita"* (opintohallinto2). Sama hakija voi olla siis toiseen yliopistoon hyvä hakija ja toiseen ei. Hakijat saivat ylipäätään melko tasapuolisesti positiivista ja negatiivista arviota – suomalaiset tutkinnot tai kyseiset hakijakokonaisuudet (5/9 haastattelua) hieman ulkomaisia (4/9 haastattelua) enemmän positiivista. Opintohallinto (4/5 haastattelusta) suhtautui suomalaisiin tutkintoihin tai hakijakokonaisuuksiin selvästi positiivisemmin kuin pääaineet (1/4 haastattelusta). Lisäksi kauppatieteellisten yksiköiden sisäisissä arvioissa oli jonkin verran eroavaisuutta – opintohallinnon mielestä hyvältä vaikuttava hakija ei saman yksikön pääaineen mielestä ollut sellainen ja päinvastoin.

Taulukon tarkastelussa kannattaa kuitenkin huomata, että osa haastateltavista on voinut tulkita valituksi tulon mahdollisuuksia siten, että hakijaa olisi harkittu valinnassa ja mahdollisesti pitkällekin. Osa taas on voinut punnita hakijan todellisia mahdollisuuksia pidemmälle siten, että olisi ollut hyvä hakija, mutta käytännössä ei ehkä kovan tason takia olisi kuitenkaan pärjännyt muille hakijoille. Lisäksi yhden opintohallinnon edustajan arviot sisälsivät kaksi positiivista ja kaksi negatiivista näkemystä, mutta lopuksi hän arvioi, että kukaan hakijoista ei kuitenkaan ollut hänen mielestään erityisen hyvä. Näin ollen taulukosta ei kannata tehdä kovin pitkälle meneviä numeerisia johtopäätöksiä.

Sanallisten arvioiden perusteella voidaan todeta, että haastateltavat kiinnittivät hakijoissa huomiota lähtökohtaisesti samankaltaisiin asioihin eli opintopisteisiin ja erityisesti arvosanoihin. Se mitkä opintopistemäärät ja arvosanat taas katsottiin sopiviksi, saattoi erota haastateltavien kesken ja hakijakokonaisuudesta riippuen. Osin tulkintaa tehtiin myös hyvinkin erilaisista lähtökohdista ja esimerkiksi spekulointiin hakijan motivaatiolla tai ulkomaisen koulun tasolla.

Hakijaprofiilit ja niihin liittyneet kysymykset esiteltiin luvussa 2.3. Marin tapauksessa askarrutti se, että hän ei hakisi aiempaa pääainettaan vastaavaan pääaineeseen. Tämä nähtiinkin hieman ongelmallisena, erityisesti pääaineissa. Erinomaiset arvosanat eivät ehkä kompensoineet riittävästi

aiempien soveltuvien opintojen määrää eikä yleensä niin haluttu kauppatieteiden kandidaatin tutkinto ollut niin kiinnostava hakijatausta kuin olisi voinut ajatella.

Miikan tradenomin tutkinto ei keskittynyt vahvasti mihinkään tiettyyn aineeseen. Hän oli kuitenkin opiskellut lisäksi avoimessa yliopistossa ja hankkinut alalta työkokemusta. Muutama haastateltava totesi erikseen, että työkokemus, motivaatio ja yliopisto-opinnot voivat olla hyödyksi. Arvosanojen olisi kuitenkin suotu olevan hyvien sijasta erinomaisia. Nähdäkseni ilman avoimen yliopiston opintojen lisäopintopistemäärää Miikaa ei olisi valintatilanteessa juurikaan hakijana edes harkittu.

Rosa oli suorittanut ulkomaisen ammattikorkeakoulututkinnon, mikä askarrutti lähinnä opintohallinnon edustajia. Myös yhdessä pääaineessa todettiin tämän taustan edellyttävän selvitystyötä. Vaikka tutkintotausta myönnettiin epäselväksi, pääsääntöisesti kuitenkin oletettiin, että Rosa olisi hyväksytty hakijaksi. On mahdollista, että Rosan suuri aiempien soveltuvien opintojen määrä ja erinomaiset arvosanat edesauttoivat tähän johtopäätökseen päätymistä. Vain kahden opintohallinnon edustajat totesivat, että ulkomaista ammattikorkeakoulututkintoa ei hyväksyttäisi tai mahdollisesti ei hyväksyttäisi. Rosan tapauksessa olisikin olennaista selvittää onko hänen ylipäätään mahdollista tulla valituksi, koska se voisi yliopistokohtaisesti vaihdella.

Annan englantilaisessa yliopistotutkinnossa oli soveltuvia opintoja paljon tai maltillisesti, riippuen siitä huomioitaisiinko sekä laskentatoimen että rahoituksen opinnot valinnassa. Kahden yliopiston opintohallinnon edustajat ottivat erikseen kantaa siihen voidaanko molemmat aineet huomioida – otetut kannat olivat vastakkaiset. Siihen, että arvosanat olivat vain hyvät, ei kiinnitetty yhtä paljon huomiota kuin Miikan tradenomin tutkinnon kohdalla. Yliopiston taso askarrutti kahta pääaineen edustajaa. Nimetön ulkomainen yliopisto ei ollut kiinnostava. Uskoisinkin, että jos Annan tutkinnon suorituspaikkana olisi ollut arvostettu London School of Economics and Political Science ja hän olisi osoittanut hyvää motivaatiota, hän olisi noussut näistä neljästä hakijasta parhaimmaksi.

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkielmassa pyrittiin kuvaamaan ja selittämään ilmiötä – maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumista. Tavoitteena oli muodostaa kokonaiskuva siitä miten kauppatieteellisten yksiköiden maisterivaiheen opiskelijavalinnan periaatteet ja menettelytavat ovat muotoutuneet, miten ne toimivat ja mitä se käytännössä tarkoittaa. Samalla oli tarkoitus havainnoida miten menettelytapoihin liittyvä prosessi koetaan pääaineissa

vaikutusmahdollisuuksien ja hierarkkisten kysymysten näkökulmasta. Toiveena oli lisätä yleisesti ymmärrystä ja herättää myös hakijat pohtimaan hakupäätöksen tekoa ja siihen liittyviä tekijöitä entistä tarkemmin.

7.1 Yhteenveto keskeisistä tuloksista

Se miten maisterivaiheen opiskelijavalinnan valintakriteerien ja menettelytapojen muodostaminen sai alun perin alkunsa, ei ollut aivan selvää tai siitä ei tiedetty lainkaan. Monesta haastateltavasta tuntui, että jokseenkin samat periaatteet ovat olleet käytössä ”aina”. Alkuvaiheen työryhmien perustamiset ja epävirallisemmat yhteiset keskustelut tulivat jonkin verran esille. Aineiston perusteella valintaperusteita olikin tehty yhteistyössä eikä päätöksenteossa ilmennyt liiemmin ylhäältä käskytyksiä. Toisaalta aineistosta kuitenkin huokui, että yksittäisellä henkilöllä oli voinut olla menettelytapojen muotoutumisessa suurikin rooli.

Sekä opintohallinto- että pääainetasolla nousi selkeästi esiin menettelytapojen kehittyminen eli se, että ne ovat hioutuneet käytännön ja aiempien vuosien kokemusten perusteella. Muutoksen kimmokkeena toimi esimerkiksi tarve selkeyttää valintakriteereitä hakijan kannalta. Mahdollisuus muuttaa menettelytapoja tarpeen tullen nähtiinkin erittäin tärkeänä. Siihen kuinka aktiivisesti menettelytapoja haluttiin muuttaa, saattoivat vaikuttaa esimerkiksi se kuinka yksityiskohtaisella tasolla valintaperusteet oli ilmaistu, kuinka paljon ongelmia niistä johtuen oli ilmennyt, tai kuinka paljon oli aikaa ja resursseja paneutua valintaperusteisiin.

Yksittäisenä suurempana menettelytapoihin kohdistuvana muutoksena korostui tradenomien mahdollisuus osallistua maisterivaiheen opiskelijavalintaan. Liikkeellelähtö vaikutti varovaiselta – ilmeisesti siksi, että asia oli uusi eikä vaikutuksista tiedetty. Taustalla oli mahdollisesti myös jonkinlaista asenteellista haastetta suhtautua ajatukseen siitä, että ammattikorkeakoulusta voisi hakeutua suorittamaan vain ylemmän yliopistotutkinnon. Tietty asenteellisuus näkyi mielestäni menettelytavoissa jossain määrin edelleenkin.

Käytännön toteutuksessa opintohallinnossa esikäsiteltiin hakemukset, jonka jälkeen pääaineilla oli toimintavapaus painottaa arvioitavia tekijöitä haluamallaan tavalla. Ensisijaisesti korostettiin tutkintotaustaa, opintopisteitä ja arvosanoja. Painotustapaa ei kuitenkaan kerrottu kirjallisesti juuri lainkaan etukäteen. Lähes kaikissa kauppatieteellisissä yksiköissä valintakriteereihin olikin jätetty

melko paljon liikkumavaraa ja menettelytapojen toteutukseen liittyivät vahvasti tulkinta ja harkinnanvaraisuus.

Runsa työmäärä, aikataulupaineet sekä rajalliset resurssit asettivat toteutukseen omat haasteensa. Erityisen ongelmalliseksi koettiin opiskelijoiden sitoutumattomuus opiskeluun ja hidas valmistuminen. Näihin vaikuttivat ainakin työssäkäynti ja harrastusluonteinen ei-tutkintotavoitteinen opiskelu. Päätoiminen opiskelu ja valmistuminen parissa kolmessa vuodessa nostettiin tavoitteena vahvasti esiin sekä opintohallinto- että pääainetasolta.

Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin tyytyväisiä maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapoihin. Pääaineetkaan eivät ilmaisseet kaipaavansa yksilöllisempiä valintaperusteita, vaikka näin olisi voinut olettaa, sillä yksikön sisällä valintaperusteet olivat samat kaikkiin sen pääaineisiin tai sisälsivät muuten pääaineille yhteisiä kriteereitä. Menettelytavat koettiin myös toimiviksi eli koettiin että valinnassa saatiin hyviä opiskelijoita. Aineiston perusteella opiskelijan hyvyys määrittyi kuitenkin lähinnä hänen hakijaprofiilinsa kautta ja siten toimivuus siitä oltiin hakijoiden tasoon oltu tyytyväisiä. Sen sijaan sitä olivatko valitut opiskelijat oikeasti hyviä ja miten he esimerkiksi käytännössä etenivät opinnoissaan, ei juurikaan systemaattisesti seurattu. Jos tällaista arviointia tehtiin, se tapahtui erillään pääaineiden ja opintohallinnon tahoilla.

Vertikaalisen näkökulman hierarkiaa ja valtasuhteita edustivat vain muutamat opintohallinnon kommentit ylemmän tahon toiveisiin tai käskyihin liittyen. Pääaineissakaan ei koettu menettelytapojen muotoutumisen prosessia ulkoapäin määritellyksi, ylhäältä johdetuksi tai omia vaikutusmahdollisuuksia vähäisiksi. Ainakin kahden yksikön opintohallinnossa koettiin kuitenkin tarpeelliseksi valvoa pääaineiden tekemisiä ehkä siksikin, että yliopiston opiskelijavalintaan liittyy juridisia reunaehtoja eli mitä tahansa ei voida tehdä. Vaikka aineistossa esiintyi jonkin verran kontrollia, se ei ilmeisesti kuitenkaan ollut pääaineita rajoittavaa tai häiritsevää.

Maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytapojen muotoutumiseen oli osallistunut useita eri tason toimijoita, mutta käytännössä ei juurikaan kauppatieteellisen yksikön ulkopuolisia henkilöitä. Aineiston pohjalta voidaan todeta, että verkostot eivät olleet vaikuttaneet keskeisesti menettelytapojen muotoutumiseen. Kontekstilla taas sekä oli että ei ollut merkitystä. Merkitys menettelytapojen muotoutumiseen oli kuitenkin varsinaisen suoran vaikutuksen sijaan

taustatekijäluonteinen. Lopulta opiskelijavalintaa tehtiin yliopiston omista lähtökohdista ja menettelytavat hiottiin sellaisiksi kuin itse haluttiin.

Tutkielmassa arvioitiin menettelytapoja myös ulkoisten vaikutusten ja hakijan näkökulmasta. Maisterivaiheen opiskelijavalinnan ollessa kyseessä tämä liittyi käytännössä opiskelijoiden mahdollisuuksiin liikkua kandidaatin ja maisterin tutkintojen välillä korkeakoulusta toiseen. Tutkielmassa esiintyi neljä kuvitteellista hakijaprofiilia, joiden hakumahdollisuuksista ja valituksi tulon mahdollisuuksista haastateltavat esittivät näkemyksensä.

Pääsääntöisesti kaikilla hakijaprofiileilla olisi voinut hakea kaikkiin kauppatieteellisiin yksiköihin. Hakukelpoisuudessa opintohallintoa kuitenkin mietitytti yhden hakijaprofiilin ulkomainen kauppatieteellinen ammattikorkeakoulututkinto ja sen mahdollinen rinnastaminen suomalaiseen tradenomitutkintoon. Pääaineissa taas kiinnitettiin jonkin verran huomiota siihen, että ulkomaisiin tutkintoihin liittyy kysymys yliopiston tasokkuudesta ja tunnettuudesta sekä tutkinnon laadusta. Lisäksi pari haastateltavaa suhtautui varauksellisesti siihen, että yhden hakijaprofiilin kandidaatin tutkinnon pääaine ei vastannut haettavaa maisterin tutkinnon pääainetta.

Haastateltavat kiinnittivät valituksi tulon mahdollisuuksia tarkasteltaessa huomiota lähtökohtaisesti samankaltaisiin asioihin eli opintopisteisiin ja erityisesti arvosanoihin. Siitä huolimatta hakijaprofiilit saivat melko tasapuolisesti positiivista ja negatiivista arviota. Sama hakija saattoi siis olla toiseen yliopistoon hyvä hakija ja toiseen ei. Tulkintaa oli voitu kuitenkin tehdä eri lähtökohdista kuten valinnassa harkituksi tulemisen tai hakijoiden välisessä kilpailussa menestymisen näkökulmasta; tai hakijaprofiilin eri tekijöitä yksinkertaisesti arvostettiin eri tavoin. Opintohallinto suhtautui suomalaisiin tutkintoihin tai kyseisiin hakijaprofiileihin selvästi positiivisemmin kuin pääaineet. Lisäksi kauppatieteellisten yksiköiden sisäisissä arvioissa oli jonkin verran eroavaisuutta. Tätä lukuun ottamatta haastattelun teemoissa ei ilmennytkään merkittäviä vastakkaisia mielipiteitä opintohallinnon ja pääaineen edustajien välillä.

Yleisesti voidaan todeta, että haastattelujen vastauksissa näkyi haastateltavan työkokemuksen määrä maisterivaiheen opiskelijavalintoihin liittyen. Vähiten työkokemusta omanneet tiesivät vähiten muun muassa siitä miten valintaperusteet ja menettelytavat olivat alun perin muotoutuneet. Asioita ei uskallettu lähteä ehkä niin helposti spekuloidaan. Lisäksi vastauksissa näkyi kauppatieteellisen yksikön koko. Pienet yksiköt korostivat maisterivaiheen opiskelijavalinnan

merkitystä siinä mielessä, että kyseessä on yliopiston oma valinta, jonka valintaperusteisiin ja menettelytapoihin voi vaikuttaa enemmän ja helpommin kuin yhteisvalinnassa. Isommissa yksiköissä taas korostettiin niukkoja resursseja.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 136) toteavat, että tutkimusmenetelmien luotettavuutta käsitellään tavallisesti reliabiliteetin eli tulosten toistettavuuden kautta sekä validiteetin käsitteellä eli tarkastelemalla tutkittiinko sitä mitä luvattiin. He jatkavat kuitenkin, että laadullisen tutkimuksen kohdalla näiden käsitteiden käyttöä on kritisoitu, sillä ne ovat syntyneet kvantitatiivisen tutkimuksen tarpeista. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaankin Tuomen ja Sarajärven (2009, 140-141) mukaan arvioida kokonaisuutena painottaen tutkimuksen sisäistä johdonmukaisuutta. Tähän liittyvät esimerkiksi se mitä ilmiötä tutkittiin, millaisia haastateltavat olivat sekä muut aineiston keruuseen, analysointiin ja tutkimuksen raportointiin liittyneet tutkimuksen tekijän mielestä merkitykselliset seikat.

Hakimin (1987, 27) mukaan laadullisen tutkimuksen vahvuutena on kerätyn aineiston validiteetti, sillä huolella ja riittävän yksityiskohtaisesti tehtyjen haastatteluiden tulokset voidaan käsittää todenmukaisiksi, täydellisiksi ja uskottaviksi arvioiksi haastateltavien käsityksistä ja kokemuksista tutkimusaihetta koskien. Tämän tutkielman aineiston keruuta voidaan arvioida haastattelukysymysten, haastateltavien sekä haastattelujen tulosten osalta. Aluksi kannattaa kuitenkin analysoida hieman haastattelumetodin ominaispiirteitä.

Haastattelun vahvuutena on se, että haastattelijan on mahdollista toistaa tai selventää kysymystä, oikaista väärinkäsityksiä, käydä keskustelua haastateltavan kanssa, muuttaa kysymysjärjestystä tai havainnoida sanotun asian lisäksi sitä kuinka jotakin sanotaan (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 73). Valitsemalla tutkimusmetodiksi haastattelun, minun olikin mahdollista haastattelun aikana tarkentaa saamiani vastauksia tai esittää kysymyksiä, joita ei alun perin ollut tarkoituksena esittää. Tästä huolimatta on mahdollista, että kysymykseni ymmärrettiin väärin tai että tulkitsin vastausta virheellisesti kummankaan huomaamatta haastattelutilanteessa asiaa. Näin tapahtui ainakin kerran. Kiinnitin etupäässä huomiota siihen mitä sanotaan, mutta jonkin verran myös siihen miten sanotaan ja millaisella asenteella jostakin asiasta puhutaan. Huomioin tämän myös kuunnellessani haastatteluita ja tehdessäni niistä alustavaa kartoitusta. Kirjoitin esimerkiksi erään haastateltavan menettelytapojen toteutuksen kuvauksesta *”tulee sellainen fiilis että kuka vaan voidaan ottaa tai*

olla ottamatta millä perusteella vaan” ja toisen täydentäviin opintoihin liittyvästä vastauksesta ”yhden casen vaikutus: asenne tradenomeihin, tässä selvästi yksi kipupiste”.

Olen jo aiemmin todennut, että haastattelurunko oli epäorganisoitunut. Myös haastattelukysymykset olisivat voineet olla selkeämmin muodostettuja, harkitumpia ja ehkä vähemmän mahtipontisia. Tähän olisi todennäköisesti auttanut se, että olisin tutustunut metodikirjallisuuteen ja viitekehukseen myös syvemmällä tasolla ennen haastattelujen tekoa. Ongelmallisena voidaan myös pitää sitä, että kaikkia kysymyksiä ei kysytty kaikilta tai niitä ei kysytty aivan samalla tavalla ja näin jokin olennainen teema saattoi jäädä vaillinaiseksi. Tähän liittyy myös se, että ensimmäisissä haastatteluissa ei vielä ollut havaittavissa mikä aineistossa nousee merkitykselliseksi ja mihin tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Eräs tällainen vaillinainen näkökohta oli suhtautuminen ammattikorkeakouluhakijoihin, mikä toisaalta taas ei suoranaisesti olisikaan liittynyt tutkielman aihealueeseen.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 74) korostavat haastattelun etuna myös sitä, että haastatteluun on mahdollista valita sellaiset henkilöt, joilla on kokemusta tai tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Väite pätee myös tähän tutkielmaan, mutta asiaa koskevat myös omat rajoitteensa. Haastatteluissa osoittautuivatkin haasteellisiksi haastateltavan tausta sekä yleinen tietoisuus asioista. Haastateltaviksi oli todennäköisesti valittu juuri oikeat henkilöt, mutta esimerkiksi 10 vuoden työkokemuksen omaava tietää asioista käytännössä enemmän kuin 2 vuotta prosessissa mukana ollut. Toisaalta pitkänkään kokemuksen omaava ei välttämättä tiedä kaikkea tai hänen näkemyksensä voivat kapea-alautua. Aiheeseen liittyneitä taustoja ja keskusteluja ei välttämättä enää muista tai ne voi jopa muistaa väärin. Kokemuksen lisäksi henkilön asema valintaprosessissa voi vaikuttaa näkemyksiin. Ihanteellista olisi ollut, jos haastateltavana olisi ollut vain pitkähkön kokemuksen omaavia hyvämuistisia henkilöitä, jotka olisivat olleet laaja-alaisesti tietoisia myös erilaisista taustatekijöistä ja -vaikuttajista. Tämä on luonnollisesti käytännössä mahdotonta muun muassa henkilöstövaihtuvuuden vuoksi. Lisäksi ihmiset ovat inhimillisiä ja heidän muistikykynsä rajallista.

Ihmisten inhimillisyyteen, muistamiseen ja tietämiseen liittyy myös se, että jotkin vastaukset voivat antaa väärää kuvaa suhteessa todellisuuteen. Tämä ei sinänsä ole ongelma, koska kyseessä ovat etupäässä haastateltavien omat näkemykset käsiteltävistä asioista. Tämä tutkimuksen luotettavuutta heikentävä tekijä tulisi kuitenkin tiedostaa aineistoa tarkasteltaessa. Esimerkiksi tutkielman

hakijaesimerkkien osalta tiedän, että erään kauppatieteellisen yksikön tapauksessa arviot hakijoiden valitukseksi tulemisen mahdollisuuksista eivät vastanneet todellisuutta sikäli, että oikeasti ketään hakijoista ei olisi valittu vuoden 2009 valinnassa. Toisaalta hakijaesimerkkien tarkastelussa vastaukset olivatkin korostetusti haastateltavien omia käsityksiä ja arvioita, vaikkakin haastattelut tehtiin syksyllä 2009 ja siten "todellinen vertaaminen" kevään 2009 hakuun olisi ollut mahdollista. Tosiasiassa kyseessä olivat kuitenkin kuvitteelliset esimerkkitapaukset ja näin ollen aito hakijan tarkastelu ei ollut mahdollista koko hakijaprofiilin ja yksityiskohtaisten hakupapereiden analysoinnin sekä muihin hakijoihin suhteuttamisen jäädessä puuttumaan.

Kannattaa myös huomata, että asioiden suhteuttaminen voi erota eri ihmisten välillä. Esimerkiksi eräs haastateltava puhui siitä kuinka opiskelijoille pyritään määräämään täydentävinä opintoina vain sellaiset opinnot ”...mitkä on semmosia välttämättömiä”. Käytännössä kuitenkin esimerkiksi pääaineesta suoritettut perusopinnot tuli aina täydentää aineopintojen laajuisiksi. Koska tällainen käytäntö oli kuitenkin vain osassa kauppatieteellisistä yksiköistä, voisi ajatella, että kaikkien aineopintokurssien edellyttäminen ei ehkä olekaan välttämätöntä. Myös opetusministeriön asettaman kaksiportaisuutta miettineen työryhmän muistion perusteella tavoitteena ei pitäisi olla täysin samanlaisen tutkintotaustan tuottaminen kuin mitä samassa yliopistossa suoritettujen tutkintojen kautta saavutettaisiin (OKM 2002, 12).

Haastattelun ominaispiirteeseen kuuluu, että siinä nousevat esille haastateltavan käsitykset ilmiöstä. Onkin mahdollista, että haastateltavan näkemys on jopa vastakkainen verrattuna esimerkiksi asiasta yleisesti organisaation sisällä esiintyviin näkemyksiin. Tätä on käytännössä vaikea tietää tai todentaa, mikä onkin nähdäkseni yksi haastattelun luotettavuutta heikentävä tekijä. Lisäksi haastatellut voivat kaunistella asioita ja syystä tai toisesta jättää kertomatta oleellisia seikkoja. Hill (2009, 10) toteaaakin, että monia menettelytapojen muotoutumiseen liittyviä asioita voi olla hankala havainnoida. Tämä liittyy muun muassa siihen, että voidaan esimerkiksi salailemalla tai vaikenemalla estää pääsy tiedonlähteisiin. Tutkimuksessa joudutaankin käyttämään varman tiedon pohjalta myös osin päättelytaitoja. Tästä johtuen tutkijoita onkin joskus kritisoitu siitä, että heidän omat ideologiansa voivat johtaa heitä tekemään tutkimuksessaan tietynlaisia päätelmiä. Omat ideologiat liittyvät tähän tutkielmaan myös siten, että tutkielman aiheeseen liittyvä kiinnostus oli omakohtainen, koska olen itse tekemisissä opiskelijavalinnan kanssa. Vaikka olisin jostakin asiasta vahvasti jotakin mieltä, aiheen käsittelyssä pitäisi kuitenkin muistaa riittävän neutraali asenne. Tämä oli ajoittain haasteellista, enkä siksi uskallakaan vannoa, etteikö jotakin asiaa olisi sittenkin

tullut käsiteltyä sävyttyneesti, vaikka tarkoitus oli tietenkin toinen. Omakohtaisuuteen liittynee myös se, että tunsin tai tiesin yhdeksästä haastateltavasta entuudestaan viisi. Tämä on voinut vaikuttaa positiivisesti esimerkiksi siten, että haastateltava on saattanut puhua asioista tuttavallisesti ja jopa uskaliaammin kuin olisi oikeastaan halunnutkaan tai että olen aiemman henkilökokemukseni perusteella osannut tulkita jotakin sanottua eri tavalla kuin mitä aivan tuntematon haastattelijä olisi osannut.

Yhteenvetona voisi todeta, että tutkimuksen luotettavuuteen ja rajoitteisiin liittyvät kysymykset liittyvät erityisesti tutkimusmetodin luonteeseen ja toteutukseen. Haastattelun luonne sinänsä on kvalitatiiviseen analyysiin liittyvä ominaispiirre, joka täytyy vain hyväksyä ja käsitellä sen mukaisesti. Haastattelujen toteutus olisi voitu ehkä tehdä paremmin. Suuret linjat vaikuttivat kuitenkin selviävän yllättävänkin hyvin tehdyillä haastatteluilla, yksityiskohdissa oli enemmän vaihtelua ja tulkinnallisuutta.

7.3 Tulosten merkitys ja aiheita jatkotutkimukseen

Maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytavat eroavat kauppatieteellisten yksiköiden kesken. Kauppatieteelliset yksiköt ovatkin erilaisia muun muassa kooltaan, intresseiltään ja toimintaperiaatteiltaan. Jossakin yksikössä esimerkiksi pääaineet eivät ehdota muutoksia opiskelijavalinnan menettelytapoihin, kun taas toisessa ne voivat olla hyvinkin oma-aloitteisia, aktiivisia tai jopa kriittisiä. On vaikea arvella mistä tämä johtuu. Selityksiä voisivat olla esimerkiksi yksikön koko, sen organisoitumis- ja toimintatapa, yksittäiset vahvaluonteiset toimijat, tai vaikkapa menettelytapojen muotoutumisen negatiivissävytteinen ja ongelmallinen historia.

Menettelytapojen muotoutumisen näkökulmasta tutkimustulokset olivat positiivisia sikäli, että aineistossa ei ilmennyt suurempia valtataisteluita, ylhäältä käskytyistä, ongelmia tai erimielisyyksiä. Lisäksi menettelytavat koettiin toimiviksi ja niihin oltiin tyytyväisiä. Jatkossa voitaisiin kuitenkin kiinnittää enemmän huomiota menettelytapojen systemaattisempaan arviointiin ja seurantaan sekä yhteisiin kokoontumisiin ja kokemusten vaihtoon. Samalla voitaisiin myös varmistaa onko tyytyväisyyteen ollut aihetta eli ovatko valitut opiskelijat oikeasti olleet hyviä ja miten he käytännössä ovat edenneet opinnoissaan. Ylemmällä päättävällä taholla tulisi huomioida myös menettelytapojen toteuttamiseen liittyvät käytännön rajoitteet: runsas työmäärä, aikataulupaineet ja rajalliset resurssit. Nämä nimittäin voivat johtaa esimerkiksi siihen, että menettelytapoja ja niiden vaikutuksia ei ehditä arvioida ja seurata, että menettelytapoihin liittyen ei voida tehdä parhaita

mahdollisia ratkaisuja, tai että menettelytapoja toteuttavat henkilöt vähitellen uupuvat ja kynnistyvät.

Maisterivaiheen opiskelijavalinnan selkeäksi ongelmaksi koettiin, että opiskelijat opiskelevat ja valmistuvat hitaasti eivätkä välttämättä edes ole sitoutuneet suorittamaan tutkintoa loppuun. Ratkaisuksi tutkinnon suorittamisen tilalle on joskus ehdotettu täydennysopiskelumahdollisuuksien parantamista. Käsittääkseni se tuskin yksinään toimisi, sillä hakija voi kokea tutkinnon suorittamisen mahdollisuuden yksittäisiä kursseja tai kokonaisuuksia arvostettavampana asiana. Lisäksi tutkinnon suorittaminen on pienehköjä lukukausimaksuja lukuun ottamatta maksutonta toisin kuin monesti hyvinkin kallis täydennysopiskelu, jonka tosin saattaisi kustantaa työpaikka. Tutkinnon suoritusoikeuteen liittyvät kuitenkin myös edulliset terveydenhoito- ja joukkoliikennemahdollisuudet sekä muut opiskelijaedut, jotka voivat houkutelaa monia hakijoita. Ratkaisuja tähän ongelmaan voisivat olla maisterivaiheen opiskelijavalinnan parempi kohdentaminen kaikkein potentiaalisimpiin hakijoihin, suuremman vaivannäön edellyttäminen hakijalta motivaation osoituksena, tai lisätutkintojen suorittamisen maksullisuus tai heikommat opiskelijaedut yhden ylemmän korkeakoulututkinnon suorittamisen jälkeen. Nämä ratkaisut ovat tosin käytännössä haastavia toteuttaa tai muutoin arkaluontoisia luonteeltaan.

Pohdittavaksi voisi nostaa myös sen, että monessa kauppatieteellisessä yksikössä oli jätetty valintaperusteisiin tulkinnallisuutta ja liikkumavaraa. Tämä sinänsä on tuskin alakohmainen erikoisuus. Yliopistolle liikkumavara tarjoaa mahdollisuuden joustaviin ja tilanteenmukaisiin päätöksiin, kun liian yksityiskohtaiset määrittelyt eivät jäykistä sen toimintaa. Tämä onkin tärkeää sikäli, että kaikkia mahdollisia eteen tulevia tilanteita ei voida valintaperusteissa huomioida. Hakijan kannalta tilanne voi kuitenkin olla hankala, sillä mihin hän voi vedota jäätyään ilman opiskelupaikkaa, jos valinta on joka tapauksessa harkinnanvarainen. Miten hän voi ylipäätään varmentaa saaneensa oikeudenmukaisen prosessin, jos hakijoiden tarkastelussa käytettävien kriteerien painotuksesta tai kaikista kriteereistäkään ei ole kerrottu selvästi etukäteen. Esimerkiksi vakinaista työsuhdetta, koulutusta vastaavaa työpaikkaa, kotipaikkakuntaa tai hakijan ikää ei sellaisenaan mainittu valinnassa tarkasteltaviksi tekijöiksi, mutta niillä saattoi joissain tapauksissa kuitenkin olla negatiivinen vaikutus valintaan. Lopulta voidaan jopa kysyä miksi joku hakija oikeastaan tuli valituksi ja toinen ei, entä olisiko tilanne sama seuraavana vuonna?

Aineiston perusteella hakijan arvosanojen merkitys opiskelijavalinnassa oli yllättävänkin suuri – hyvät arvosanat eivät välttämättä riitä vaan vaaditaan erinomaista. Hakijan kannalta voisikin yhteenvetona todeta, että aiemman tutkinnon arvosanojen olisi erityisesti ammattikorkeakoulututkinnon kohdalla suotavaa olla erinomaiset. Jos pääaine on luonteeltaan hyvin kumuloituva, aiempia aineen opintoja on syytä olla noin aineopintojen verran. Jos aiempi tutkinto suoritetaan ulkomailla, kannattaa valita hyvä ja tunnettu yliopisto. Erityisesti olisi tärkeää ottaa selvää sen yliopiston käytänteistä mihin on hakeutumassa ja tiedostaa, että voi olla hyvä hakija johonkin yliopistoon ja pääaineeseen, vaikkei johonkin toiseen olisikaan. Tyydyttävien arvosanojen tutkintonsa suorittanut ei kuitenkaan lähtökohtaisesti ole hyvä hakija mihinkään. Kannattaa myös huomata täydentävien opintojen merkitys sekä hakutilanteessa (voiko tulla valituksi, jos täydentäviä opintoja pitäisi edellyttää paljon) että valinnan jälkeen (edellytetty määrä voi vaihdella yksiköittäin paljonkin). Lisäksi olisi hyvä tietää millaisten valintakriteereiden suhteen on mahdollista tehdä tulkintaa ja miten. Valitettavasti tarkkoja tietoja suoritettaviksi tulevista täydentävistä opinnoista, tulkintamahdollisuuksista puhumattakaan, ei kuitenkaan aina ole saatavilla.

Tämän tutkielman ja tulosten pohdinnan pohjalta nousee ainakin kolmenlaisia jatkotutkimusaiheita. Ensinnäkin todettiin, että kauppatieteelliset yksiköt toimivat omalla tavallaan. Hakijan kannalta tämä tarkoittaa hyvinkin erityyppisiä valintaperusteita ja arvostettavia asioita, mikä välittyi myös tutkielman hakijaesimerkkien kautta. Tämän perusteella voitaisiinkin kysyä: Pitäisikö kaksiportaisen tutkintorakenteen toteuttamisessa olla enemmän joustavuutta, yhteneväisyyttä ja selkeyttä? Jos pitäisi, niin kenen kannalta? Jos ei, niin millä keinoin opiskelijoiden liikkuvuutta voitaisiin edistää?

Toisekseen osassa haastatteluista huokui jonkinlainen negatiivinen asenne tradenomihakijoita kohtaan. Kiinnostava tutkimusaihe voisi siis myös olla esimerkiksi suhtautuminen duaalimalliin ja siihen että opiskelija voi suorittaa maisterin tutkinnon suorittamatta saman yliopiston tai alan kandidaattitutkintoa. Onko kaksiportaisuus edelleen jollakin tavalla herkkä asia?

Kolmas mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi suorittaa samanlainen tutkimus toisessa kontekstissa eli tutkia miten maisterivaiheen opiskelijavalinnan menettelytavat ovat muotoutuneet jollakin muulla kuin kauppatieteellisellä alalla. Vaihtoehtoisesti näkökulmaa voisi laajentaa kauppatieteellisellä alalla perehtymällä johonkin vähemmän kumuloituvaan ja aiempiin suoritettuihin opintoihin mahdollisesti liberaalimmin suhtautuvaan pääaineeseen. Olisivatko tulokset samansuuntaisia?

8 Lopuksi – opiskelijavalinnan jälkeen

Oli kuuma kesäpäivä vuonna 2009 ja Mari oli suuntaamassa rannalle. Hän oli erityisen riehakkaalla tuulella vastaanotettuaan juuri opiskelupaikan kauppatieteiden maisterin tutkintoon ja suunnitteli jo kovasti muuttoa pohjoisempaan Suomeen. Enää ei harmittanut sekään, että kevät oli mennyt kaupan kassalla. Maisterin tutkinnon opintoja ei huvittanut keväällä turhaan suorittaa, kun vanhassa yliopistossa ja pääaineessa ei ollut kuitenkaan tarkoitus opintoja enää jatkaa. Sitä Mari ei tiennyt mitä hän olisi tehnyt, jos ei olisikaan tullut valituksi.

Miika ja Anna odottivatkin Maria jo rannalla rutistaen hänet onnitteluhalaukseen. Molemmat olivat iloisia Marin puolesta, vaikka eivät itse olleetkaan tulleet valituksi mihinkään. Miika ei ollut omasta puolestaan edes erityisen pettynyt, olihan hänellä varma työpaikka perheyriyksessä koko tulevaksi lukuvuodeksi. Lisäksi hän oli jo ilmoittautunut usealle avoimen yliopiston laskentatoimen kurssille ja aikoi hakea opiskelupaikkaa ensi vuonna uudelleen. Anna taas oli tiennyt omasta tilanteestaan jo pidempään. Koska hänen tutkintonsa valmistui vasta heinäkuussa, hän ei ehtinyt hakea tässä opiskelijavalinnassa ollenkaan ja oli jo hyvissä ajoin henkisesti valmistautunut hakemaan vasta seuraavana vuonna. Onneksi hän oli kuitenkin onnistunut saamaan töitä ainakin puoleksi vuodeksi, joten välivuosi ei menisi täysin hukkaan. Vuoden aikana ehtisi myös tutustua tarkasti vaihtoehtoihin ja erilaisiin yksityiskohtiin kuten täydentävien opintojen määräämisperiaatteisiin.

Rosa ei päässyt tällä kertaa tapaamiseen ollenkaan, sillä hän oli parhaillaan muuttamassa Englantiin. Otettuaan yhteyttä muutamaan eri yliopistoon Suomessa, häntä alkoi arveluttaa voisiko hän varmasti hakea saksalaisella ammattikorkeakoulututkinnollaan opiskelupaikkaa ja kuinkahan paljon täydentäviä opintoja hän olisi joutunut suorittamaan. Kun arvostetusta englantilaisesta yliopistosta otettiin yhteyttä jo keväällä tarjoten syksyksi opiskelupaikkaa ja stipendikin vaikutti todennäköiseltä, päätös oli helppo. Ehkä Suomeen voisi suunnata sitten maisteriksi valmistumisen jälkeen.

Entäpä Annika, joka yliopistohallinnossa alkoi pohtia valintaperusteiden muotoutumista ja päätti alkaa selvittää asiaa syvemmin, miten hänen pohdinnoilleen kävi? Annika ja häneen liittyvä kehystarina olivat edellä mainittujen ystäväysten tapaan kuvitteellisia. Totta on kuitenkin se, että vuonna 2009 alkoi edetä eräs maisterivaiheen opiskelijavalintaan liittyvä tutkielma.

LÄHTEET

- Ahola, S. & Mesikämmen, J. (2003) Finnish Higher Education Policy and the Ongoing Bologna Process. *Higher Education in Europe*. Vol. 28, No. 2, 217-227.
- Blomqvist, C. (2007) *Avoim koordinatiomenetelmä Euroopan unionin koulutuspolitiikassa*. Tampereen yliopiston akateeminen väitöskirja. Saatavilla: <http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-6831-5.pdf>.
- Bunker, D.R. (1972) Policy Sciences Perspectives on Implementation Processes. *Policy Sciences*. Vol. 3, No. 1, 71-80.
- Börzel, T.A. (1997) What's So Special About Policy Networks? – An Exploration of the Concept and Its Usefulness in Studying European Governance. *European Integration online Papers (EIoP)*. Vol. 1, No. 16, 1-28 (+tiivistelmä, kuvat). Julkaisupäivä 25.8.1997, pdf-dokumentin päivämäärä 26.10.1997. Saatavilla: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=302706.
- Dassen, A., Enders, J. & Westerheijden, D.F. (2008) *Steering Research and Innovation in and by Governance Networks*. Poster prepared for the Harvard Networks in Political Science Conference. June 13-14, 2008. Saatavilla: http://www.hks.harvard.edu/netgov/html/colloquia_NIPS_poster_session.html, suora linkki: http://www.hks.harvard.edu/netgov/files/NIPS/Adrie_Dassen_NIPS_Poster.pdf.
- Dassen, A. (2010) *Networks: Structure and Action. Steering in and Steering by Policy Networks*. Enschede: CHEPS/UT. University of Twente -nimisen yliopiston akateeminen väitöskirja. Saatavilla: <http://www.utwente.nl/mb/cheps/publications/Publications%202010/Dassenfinal.pdf>.
- Dunn, W.N. (1981) *Public Policy Analysis: An Introduction*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Easton, D. (1953) *The Political System*. New York: Knopf.
- Easton, D. (1965a) *A Systems Analysis of Political Life*. New York: Wiley.
- Easton, D. (1965b) *A Framework for Political Analysis*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Eisemon, T.O. & Holm-Nielsen, L. (1995) Reforming higher education systems: Some lessons to guide policy implementation. *Higher Education*. Vol. 29, No. 4, 405-420.
- Ellsworth, J.W. & Stahnke, A.A. (1976) *Politics and Political Systems: An Introduction to Political Science*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Elmore, R. (1978) Organisational Models of Social Program Implementation. *Public Policy*. Vol. 26, No. 2.
- Enders, J. & Jeliaskova, M. & Maassen, P. (2003) *Higher education policy formulation and implementation: a framework for case analysis*. Paper prepared for the CHER 16th annual conference "Reform and Change in Higher Education: Renewed expectations and improved performance?" Porto, 4-6 September 2003.
- Enderud, H.G. (1977) *Four faces of leadership in the academic organisation*. Norway: Nyt Nordisk Forlag.
- Eriksson, P. & Koistinen, K. (2005) *Monenlainen tapaustutkimus*. Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisu 4:2005. Kerava: Savion Kirjapaino. Saatavilla: http://uef.academia.edu/P%C3%A4iviEriksson/Papers/398440/Monenlainen_Tapaustutkimus.
- Gordon, J. & Jallade, J.-P. (1996) 'Spontaneous' student mobility in the European Union: a statistical survey. *European Journal of Education*. Vol. 31, No. 2, 133-151.

- Gornitzka, Å. (1999) Governmental policies and organisational change in higher education. *Higher Education*. Vol. 38, 5-31.
- Haatainen, T. (2004) Kauppatieteellinen koulutus suurten haasteiden edessä. *Avista*. Helsingin kauppakorkeakoulun sidosryhmälehti 1/2004. 7. Saatavilla: http://www.hse.fi/NR/rdonlyres/2FD72B79-6498-42CD-B862-4BE611F82BBC/0/Avista_1_2004.pdf. Viitattu 17.12.2009.
- Hakim, C. (1987) *Research Design. Strategies and Choices in the Design of Social Research*. Contemporary Social Research Series: 13. London: Allen & Unwin.
- Ham, C. & Hill, M. (1993) *The Policy Process in the Modern Capitalist State*. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf. 2. painos. (ensijulkaisu 1984)
- Harisalo, R. & Aarrevaara, T. & Stenvall, J. & Virtanen, P. (2007) *Julkinen toiminta – julkinen politiikka*. Tampere: Tampere University Press.
- Heclo, H.H. (1972) Review Article: Policy Analysis. *British Journal of Political Science*. Vol. 2, No. 1, 83-108.
- Heiskanen, M. (2011) Korkeakouluhakijat kahteen kastiin: Opetusministeriö haluaa korkeakouluihin pyrkijät kahteen jonoon jo vuonna 2013. *Talouselämä*. 1.4.2011, No. 12, 20.
- Helsingin konferenssi. (2003) *Conclusions and Recommendations of the Conference*. Conference on Master-level Degrees. Helsinki, Finland. March 14-15, 2003. Saatavilla: http://www.uta.fi/opiskelu/opetuksen_tuki/bolognan_prosessi/Master_revised.pdf. s. 1-3.
- Hill, M. (2009) *The Public Policy Process*. 5. painos. Harlow: Pearson Education. (ensijulkaisu 1997, Prentice Hall UK)
- Hogwood, B.W. & Peters, B.G. (1982) The Dynamics of Policy Change: Policy Succession. *Policy Sciences*. Vol. 14, No. 3, 225-245.
- Hogwood, B.W. & Gunn, L. (1984) *Policy Analysis for the Real World*. London: Oxford University Press.
- Howlett, M. (2004) Beyond Good and Evil in Policy Implementation: Instrument Mixes, Implementation Styles, and Second Generation Theories of Policy Instrument Choice. *Policy and Society*. Vol. 23, No. 2, 1-17.
- Huttunen, T. (2010) *Opiskelijavalinta, opintojen eteneminen ja opintoihin sitoutuvuus kauppatieteellisellä alalla*. Suomen Ekonomiliitto (SEFE ry). Sefen raportteja 3/2010. Saatavilla: http://www.sefe.fi/files/attachments/www.sefe.fi/tutkimukset/jajulkaisut/ekonomikoul.laad.arviointi/opiskelijavalinta__opintojen_eteneminen_ja_opintoihin_sitoutuvuus_kauppatieteellisella_alalla_-_timo_huttunen_-_sefe.pdf.
- Häikiö, L. (2005) *Osallistumisen rajat. Valta-analyysi kestävän kehityksen suunnittelusta Tampereella*. Tampereen yliopiston akateeminen väitöskirja. Saatavilla: <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6256-4.pdf>.
- Jenkins, W.I. (1978) *Policy Analysis*. London: Martin Robertson.
- Kenis, P. & Schneider, V. (1991) *Policy Networks and Policy Analysis: Scrutinizing a New Analytical Toolbox*. Teoksessa: Marin, B. & Mayntz, R. (1991) Policy Network: Empirical Evidence and Theoretical Considerations. Frankfurt am Main: Campus Verlag. 25-59 (luku 2). Saatavilla: http://samba.fsv.cuni.cz/~hava/DIPLOMOVY%20SEMINAR%20KOMBINOVANA%20forma%20studia%20ZS2010/POLICY%20Network%20Analysis/grote/CESES-90-version1-2_2_1.pdf.
- Kingdon, J.W. (1995) *Agendas, Alternatives and Public Policies*. 2. painos. New York: Addison, Wesley, Longman. (ensijulkaisu 1984)

- Knoepfel, P. & Weidner, H. (1982) Formulation and implementation of air quality control programmes: Patterns of interest consideration. *Policy and Politics*. Vol. 10, No. 1, 85-109.
- Koulutusnetti. (2011) Opetushallituksen ylläpitämä Hae koulutukseen -internetsivusto osoitteessa: <http://www.koulutusnetti.fi>. Viitattu 19.2.2011.
- Labi, A. (2007) Bologna Conference Highlights Progress and Limits of Europe's New Degree Cycles. *Chronicle of Higher Education*. Vol. 53, No. 39, A36-A36. (html full text)
- Linder, S.H. & Peters B.G. (1987a) A Design Perspective on Policy Implementation: The Fallacies of Misplaced Prescription. *Policy Studies Review*. Vol. 6, No. 3, 459-475.
- Linder, S.H. & Peters B.G. (1987b) Relativism, Contingency, and the Definition of Success in Implementation Research. *Policy Studies Review*. Vol. 7, No. 1, 116-127.
- Linder, S.H. & Peters B.G. (1988) The Analysis of Design or the Design of Analysis? *Policy Studies Review*. Vol. 7, No. 4, 738-750.
- Linder, S.H. & Peters B.G. (1989) Implementation as a Guide to Policy Formulation: A Question of "When" Rather than "Whether". *International review of administrative sciences*. Vol. 55, No. 4, 631-652.
- Lipsky, M. (1980) *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- MacRae, D., Jr. & Wilde, J.A. (1985) *Policy Analysis for Public Decisions*. Lanham: University Press of America. (ensijulkaisu 1979, Wadsworth)
- Manheim, J.B. & Rich, R.C. (1986) *Empirical Political Analysis. Research Methods in Political Science*. 2. painos. New York: Longman.
- March, J.G. & Olsen J.P. (1984) The New Institutionalism: Organisational Factors in Political Life. *The American Political Science Review*. Vol. 78, No. 3, 734-749.
- McCool, D.C. (1995) *Discussion*. Teoksessa: McCool, D.C. 1995. *Public Policy Theories, Models, and Concepts. An Anthology*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall. 162-173.
- McLendon, M.K. (2003) *State Governance Reform of Higher Education: Patterns, Trends, and Theories of the Public Policy Process*. Teoksessa: Smart, J.C. (toim.) (2003) *Higher Education: Handbook of Theory and Research*, volume 18. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. 57-144 (luku 2).
- Menzel, D.C. (1987) An Interorganizational Approach to Policy Implementation. *Public Administration Quarterly*. Vol. 11, No. 1, 3-16.
- Niemelä, J. & Ahola, S. & Blomqvist, C. & Juusola, H. & Karjalainen, M. & Liljander, J.-P. & Mielityinen, I. & Oikarinen, K. & Moitus, S. & Mattila, J. (2010) *Tutkinno uudistuksen arviointi 2010*. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisu 17:2010. Saatavilla: http://www.kka.fi/files/1217/KKA_1710.pdf.
- OKM. (2002) *Yliopistojen kaksiportaisen tutkintorakenteen toimeenpano*. Opetusministeriön työryhmien muistioita 39:2002. 1-38+liitteet. Saatavilla: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2002/yliopistojen_kaksiportaisen_tutkintorakenteen_toimeenpano. Viitattu 17.12.2009, 25.2.2011, 1.6.2011.
- OKM. (2005) *Korkeakoulututkintojen viitekehys; Kuvaus suomalaisista korkeakoulututkinnoista*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:4. 9-29+liite. Saatavilla: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2005/korkeakoulututkintojen_viitekehys_kuvaus_suomalaisista_korkeako?lang=&extra_locale=fi. Viitattu 21.2.2011.

- OKM. (2011a) Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivu Bolognan prosessista osoitteessa: <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/bologna/index.html>. Viitattu 17.2.2011.
- OKM. (2011b) Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivu opintojen nopeuttamisesta osoitteessa: <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/Nopeuttaminen/index.html>. Viitattu 26.7.2011.
- OKM. (2011c) Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivu tutkintojen, koulutusvastuiden ja opiskelijavalintojen kehittämisestä osoitteessa: http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/Tutkintojenx_koulutusvastuiden_ja_opiskelijavalintojen_kehittaminen/index.html. Viitattu 26.7.2011.
- O'Toole, L.J., Jr. & Montjoy, R.S. (1984) Interorganizational Policy Implementation: A Theoretical Perspective. *Public Administration Review*. Vol. 44, No. 6, 491-503.
- O'Toole, L.J., Jr. & Hanf, K.I. & Hupe, P.L. (1997) *Managing Implementation Processes in Networks*. Teoksessa: Kickert, W.J.M. & Klijn, E.-H. & Koppenjan, J.F.M. (toim). 1997. *Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector*. London: Sage. 137-151.
- O'Toole, L.J., Jr. (2000) Research on Policy Implementation: Assessment and Prospects. *Journal of Public Administration Research & Theory*. Vol. 10, No. 2, 263-288.
- Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. (2011) Valtioneuvoston kanslia. 22.6.2011. 1-90. Saatavilla: <http://www.vn.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf332889/fi.pdf>.
- Ripley, R.B. (1995) *Stages of the Policy Process*. (Perustuen: Ripley, R. 1985. *Policy Analysis in Political Science*. Chicago: Nelson-Hall. 48-55.) Teoksessa: McCool, D.C. 1995. *Public Policy Theories, Models, and Concepts. An Anthology*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall. 157-162.
- Sabatier, P. & Mazmanian, D. (toim.) (1980) Symposium on Successful Policy Implementation. *Policy Studies Journal*. Erikoisnumero.
- Sabatier, P.A. (1991a) Political Science and Public Policy. *Political Science and Politics*. Vol. 24, No. 2, 144-147.
- Sabatier, P.A. (1991b) Toward Better Theories of the Policy Process. *Political Science and Politics*. Vol. 24, No. 2, 147-156.
- Schofield, J. (2001) Time for a revival? Public policy implementation: a review of the literature and an agenda for future research. *International Journal of Management Reviews*. Vol. 3, No. 3, 245-263.
- Sefe. (2011) Suomen Ekonomiliiton internetsivu. Osoitteessa: <http://sefe.fi>. Viitattu 3.3.2011.
- Sinclair, T.A.P. (2001) Implementation Theory and Practice: Uncovering Policy and Administration Linkages in the 1990s. *International Journal of Public Administration*. Vol. 24, No. 1, 77-94.
- Smart, J.C. (toim.) (2003) *Higher Education: Handbook of Theory and Research*, volume 18. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Smith, T.B. (1973) The Policy Implementation Process. *Policy Sciences*. Vol. 4, No. 2, 197-209.
- Tampereen yliopisto. (2011) Tampereen yliopiston internetsivu "Tampereen yliopisto ja EUA:n Quality Culture -hanke". Osoitteessa: http://www.uta.fi/opiskelu/opetuksen_tuki/bolognan_prosessi. Viitattu 27.2.2011.
- Terpstra, J. & Havinga, T. (2001) Implementation Between Tradition and Management: Structuration and Styles of Implementation. *Law & Policy*. Vol. 23, No. 1, 96-116.

- Thomas, H.G. (2001) Towards a new higher education law in Lithuania: reflections on the process of policy formulation. *Higher Education Policy*. Vol. 14, No. 3, 213-223.
- Tremblay, K. (2001) *Student mobility between and towards OECD countries: A comparative analysis*. OECD-raportissa: Trends in International Migration. Continuous Reporting System on Migration. Annual report, 2001 edition. Organisation for Economic Co-operation and Development. 93-117. Part II. Saatavilla: <http://www.oecd.org/dataoecd/43/57/2507712.pdf>.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. painos. Helsinki: Tammi.
- Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista. 794/2004. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040794>.
- Van Damme, D. (2001) Quality issues in the internationalisation of higher education. *Higher Education*. Vol. 41, 415-441.
- van der Wende, M.C. (2000) The Bologna Declaration: Enhancing the Transparency and Competitiveness of European Higher Education. *Higher Education in Europe*. Vol. 25, No. 3, 305-310.
- Van Meter, J. & Van Horn, C. (1975) The Policy Implementation Process: A Conceptual Framework. *Administration & Society*. Vol. 6, 445-488.
- Virtanen, T. (1994) Implementaation käsite ja implementaatiotutkimus: Kohden organisaatioteoriaa? *Politiikka*. Vol. 36, No. 4, 240-260.
- Westerheijden, D.F. & Cremonini, L. & Kolster, R. & Kottmann, A. & Redder, L. & Soo, M. & Vossensteyn, H. & de Weert, E. (2008) *New Degrees in the Netherlands. Evaluation of the Bachelor-Master Structure and Accreditation in Dutch Higher Education*. CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies) Publications, 132. Final report. Saatavilla: <http://www.utwente.nl/cheps/publications/Publications%202008/new%20degrees.pdf>.
- Wuttig, S. (2008) *Understanding mobility and recognition*. Teoksessa: EUA (European University Association) Bologna Handbook. Saatavilla: <http://www.bologna-handbook.com>. Artikkelit tulostettu keväällä 2008.
- Yin, R. K. (2003) *Case Study Research: Design and Methods*. Thousand Oaks: Sage Publications. Third edition. Applied Social Research Methods Series, volume 5.
- Yliopistolaki. 558/2009. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=yliopistolaki>.
- Lisäksi lähdemateriaalina on käytetty tutkittavana olevien kauppatieteellisten yksiköiden kevään 2009 maisterivaiheen opiskelijavalintaan liittynyttä internetissä julkaistua tekstiä ja valintaoppaita.

LIITE 1: Haastattelurunko

Taustatiedot (v. 2009 maisteritason opiskelijavalinta, 1-8 vain opintohallinnon haastateltavat):

1. Hakijoiden määrä: koko kauppat.tdk, tarkasteltava pääaine.
2. Hakijan määritelmä: esim. tullut hakemus, kelpoinen hakemus.
3. Kiintiö: koko kauppat.tdk, tarkasteltava pääaine. Onko erikseen kiintiöitä X-tutkinnolla hakeville
4. Valittujen määrä: koko kauppat.tdk, tarkasteltava pääaine.
5. Suhde kandidaattitason valintaan: kandidaattitason hakijoiden määrä, kiintiö, valitut.
6. Hakuaika: Milloin maisteritason valinnan hakuaika päättyi, oliko aiemman tutkinnon oltava valmis
7. Hakutapa: Onko maisteritason valinnassa käytössä sähköinen hakujärjestelmä
8. Pääaineen luonne valinnassa: Onko sellainen mihin yliopiston omatkin opiskelijat voivat jatkaa
9. Haastateltava: Kuinka kauan ollut tekemissä ko. valinnan kanssa, missä roolissa

Opiskelijavalintapolitiikan muotoutuminen maisteritason valinnassa:

- Yleisperiaatteet (yleinen hakukelpoisuus): Onko hakukelpoisuus tiedekunta- vai pääainekohtainen? Millä tutkinnolla voi hakea, millaiset kauppatieteelliset/pääaineeseen liittyvät opinnot oltava, voiko vähäisiä aiempia opintoja ”paikata” esim. työkokemuksella?
- Ranking-periaatteet: Miten hakijat laitetaan valintajärjestykseen (tarkasteltavassa pääaineessa)
- Toteutus: Onko valintaperusteissa käytännön tulkinnanvaraa (esim. soveltuva tutkinto, väh. 25op)
- Muodostuminen: Miten valintaperusteet ovat muotoutuneet? Miten ja miksi on päädytty nykyisiin valintaperusteisiin? (ks. edellä: milloin haku, kuka voidaan valita, kiintiö). Onko valinnassa ajateltu, että on joku erityinen ratkaistava ongelma?
- Miksi: Mihin otetut kannat perustuvat? Mitä niillä on mielestäsi tavoiteltu?
- Toimijat: Kuka/ketkä ehdottanut/päättänyt asiasta? Millä tasolla asiaa on viety eteenpäin?
- Täydentävät opinnot: Periaatteet (määrä, laatu). Miten määriteltäviä mitä edellytetään? Kuka määritellyt? Miksi näin?
- Suhde kandidaattitason valintaan: Miten mielestäsi teillä nähdään maisterivalinnan merkitys suhteessa kandidaattitason valintaan? Panostus, intressit
- Kontekstin merkitys: Onko kansainvälisellä Bologna-politiikalla tai kansallisella politiikalla (esim. OPH, Sefen intressit) ollut vaikutusta? Entä muiden kauppatieteellisten yksiköiden toiminnalla (hyvät käytänteet)? Jollain muulla ikäänkuin ulkopuolisella taholla?

Opiskelijavalintapolitiikan arviointi:

- Ovatko periaatteet muuttuneet vuosien varrella (miten, miksi)? Onko niitä muutettu (vuodesta 2005) tai ollaanko niitä muuttamassa (v.2010)?
- Ovatko tehdyt päätökset olleet mielestäsi toimivia ja miten toteutus on onnistunut?
- Miten arvioit että valintaperusteet toimivat suhteessa tavoitteisiinne ja intresseihinne?
- Onko jotain koettu erityisen toimivaksi/ongelmalliseksi, miksi?
- Oletko itse tyytyväinen opiskelijavalintapolitiikkaanne? Mihin toivoisit, että jatkossa kiinnitetään huomiota?

4 fiktiivistä hakijaa:

Millaiset a) hakumahdollisuudet ja b) valituksi tulon mahdollisuudet olisi käsityksesi mukaan ollut v. 2009 tarkasteltavaan pääaineeseen. Esimerkkitutkinnot, -taustat ja -hakijat (kaikkien äidinkieli on suomi):

1. Suomessa suomeksi suoritettu kauppatieteiden kandidaatin tutkinto markkinoinnin pääaineesta, sivuaineena laskentatoimi 25 op, erinomaiset arvosanat (Mari)
2. Suomessa englanniksi suoritettu ammattikorkeakoulututkinto (tradenomi) kansainvälisestä liiketoiminnasta, tutkinto sisältänyt 20 op laskentatoimen opintoja ja lisäksi tehnyt avoimessa 20 op laskentatoimea, hyvät arvosanat, laskennan alan työkokemusta perheyrietyksessä (Miika)
3. Saksassa englanniksi suoritettu ammattikorkeakoulututkinto laskentatoimen ja rahoituksen alalta, n. 80 op alan opintoja, erinomaiset arvosanat (Rosa)
4. Englannissa englanniksi suoritettu kauppatieteellinen yliopistotutkinto, jossa 2 kurssia laskentatoimea (á 15 op) ja 2 rahoitusta (á 15 op), hyvät arvosanat (Anna)